

Räpinä muinasjutu

Maailman om häste teedä, et latsilõ om vaia muinasjuttõ, ja ku lats noid viil esi lukõ mõista-i, sõs tulõ suuril noid latsilõ kõnõlda vai ette lukõ. Muinasjutu avitasõ arvo saia hääst ja halvast, ilmast ni inemiisist, andva huugu ettekujotamisõlõ, oppasõ umma kiilt laembalt tarvitama ja viil pall'o muud.

Tuuperäst omgi lugõmisõs ja kullõmisõs no üllen 30 muinasjuttu Eesti Rahvaluulõarhiivist, üles kirotõt Räpinä kihlkunna inemiisi suust. Jutõst paistus vällä ka Räpinä kandi ummamuudu kiilt, kon näütüses nõrga astmõ diftongi omma muutunu pikis vokaalõs (*haina – haan'a, laulatama – laalatama, sõidiva – sõõdiva*), omma asõmõl üldäs oma ja (*timä*) süü, juu, vii, jääs asõmõl (*timä*) sõõse, joosõ, veese, jääse.

Muinasjutu om toimõndanu ja sisse lugõnu Kalla Urmas (2022). Pääkirjo kõrval omma är tuudu ka muinasjuttõ arhiivilätte.

Kullõlda saa juttõ Helüaidast: <https://xn--helait-5ya.ee/rapina-muinas-jutu/>

Teedüst Räpinä kihlkunna kotsilõ saa tast, ka Räpinä kihlkunna pilt om säält peri: https://wi.ee/wp-content/uploads/2018/09/Rapina_khk_v.pdf

Sisus

1. Soovisõrmus	3
2. Mõtsavahi poig ja vanapakan	4
3. Kus sepä noorõmb poig kunigas sai	7
4. Vanapagana tiindre	9
5. Eelisa vaim	10
6. Kus poiss kolm aastaiga põrguh rättsepäsellih oll	14
7. Mõrdsukas vürstipoig	16
8. Ristesä kingitü pill	18
9. Mõtsavahi poja põrguhkäümine	19
10. Sulanõ võtt põrguneitsi naases	21
11. Perremiis Paalak ja sulanõ Rebäne	22
12. Suur nõid Toona	24
13. Mäekunigas	26
14. Kus kavala reisjä vanost sarviliisist võito saiva	27
15. Näkineitsi	28
16. Peloliin	29
17. Rebäne	20
18. Elläv inemene põrguh	31
19. Kus sandi poig kunigatütre naases võtt ja kunigas sai	32
20. Jootk kaupmehepoig, kes hindä ärä puvva taht	33
21. Nua laava ehitämine	34
22. Sanna-Andso poig	35
23. Kuniga naasevõtmene	38
24. Sepp, kes põrgust hingekira ärä tõi	39
25. Pimme saa uma varastõdo raha kätte	41
26. Kunigatütär, näkineio, viimemm	42
27. Rehepapp	43
28. Tuulõkunigas	44
29. Kus vaenõlats kunigaprovvas sai	46
30. Külälene kabõle päält	48

1. Soovisõrmus H II 52, 634/44 (49)

Üts vaenõ miis elli vaest viisi ja latsita. Viimäte ummõtõ sündü täl naasel poig ja päälegi illos lats. Ta kuts kuulmeistret ristmä, tuu es tulõ. Lätt opõtaja mano pallõma, tuu ei hooli ka naasest midägi, sund jäl kuulmeistret kutsu. Miis tulõ jälle kuulmeistre mano ja pallõs ristmä. Kuulmeistre käsk sõs last pühapäiv koolitarõ mano tuvva ja lubas risti. Nüüd om jälle vadõridõpuudus: ei tulõ kiäki vaesõlõ vadõris. Mis no tetä? Tulõ sõs õdagu, inne ristmise päivä, üts vanamehekene, hallikõnõ, vaesõ mehe poolõ, pallõs üümaia ja ütles hindä kaugõst olõvat. Vaenõ miis võtt tedä väega lahkõhe vasta ja kõnõlõs tollõ umma hätä, et kostki vadõrit ei saa. Vana hallikõnõ ütles: „Mul kül midägi ristipojalõ kinki ei olõ, sõski ma või iks sinno avitada ja pojalõ vadõris minnä.“ Lätsivä sõs pühapäiv koolimaja mano, vanamehekene lei vadõris ja kuulmeistre riste latsõ ärä. Poisi ristesä ütles viil: „Lihpuul taha ma ka iks umalõ ristipojalõ midägi kinki,“ ja läts ärä. Vaenõ miis oll rõõmsa, et ummõtõ poig ärä sai ristitüs.

Pallo aigo läts müüdä. Poiss oll jo 15-aastalises saanu, ku ta ütskõrd tüüst kodo poolõ kõnd; vasta tulõ tälle vanamehekene – ristesä –, teretäs ja nõud: „Kus esä ka eläs?“ ja nii edesi. Tä tuus ristipoja ärä, a poiss es tunnõ tedä joht. Tulliva sõs üteh nüüd kodo. Vanamehekene tegi hindä tutvas, et timä ollgi poisi ristesä. Kiäki es tunnõ tedä, es mõista ka mõtõldagi, et ta viil elli, selle et ta näkkü jo väega vana olõvat. Vaenõ miis võtt tedä nüüd vasta nigu suurõmbat ku sugulast: mis täl hinge takah toodu poolõst oll, toda tõi ta lavva pääle. Vanamehekene ütles: „Mina taha umalõ ristipojale üts soovisõrmus kinki. Kolm virsta siist minnä om mõtsah mägi. Sääl mäe otsah kasus üts korgõ kuus, kuusõ ladvah om kulli pesä, üts muna siseh. Mine ja võta tuu muna kulli nägemädä – ku ta näge, sõs surmas ta sino ärä, – lüü muna katski ja sääl om kuldsõrmus siseh. Panõ tuu sõrmus hindäle sõrmõ. Mis sa sõs iäle soovit, tuu saasõ saama. A soovi ütsaanus kõrd, mitte inämb, muudo saat hukka.“ Vanamehekene läts ärä. Poiss astus tulitsel samol mõtsa, roni kuustõ üles, võtt muna pesäst, toosõ maaha, lööse muna katski, võtt kuldsõrmussõ muna sisest vällä ja pand sõrmõ. Kõik oll niida, ku vanamehekene kõnõl. Poiss tull kodo, näüt esäle sõrmust ja küsse: „Mis ma nüüd soovi?“ Esä ütles: „Anna, poig, aigo, kaemõ iihpuul, ega mito kõrda ei saa suuvi.“ Poiss tegi ka esä nõu perrä, jätt suuvmise ettepoole ja hois sõrmust alati sõrmõh. Nääde tüü ja tegemine läts kõik häste edesi, ülespidämise puudust es olõ. Ütskõrd kõnd poiss liina asjo ajama ja läts ka kuldsepä poolõ. Sääl kõnõlõsõ ütte ja tõist ni poiss näütäs ka umma kuldsõrmust ja ütles: „Sii om mu ristesä kingitüs, ja tal om niisugunõ võim siseh, et mis õnnõ iäle soovit, tuu saa – a ütsaanus kõrd või suuvi.“ Kuldsepäl tull himo sõrmust hindälle saia. Kuts poisi trahtõri pääle ja pakk kõõgipidi avvu¹. Poiss tull ka üteh timäga. Sääl sunde ta poisi juuke maitsma. Poiss es olõ juuma harinu, maitse kül ka siin veetkese, a ai päähä. Nüüd tulliva tagasi kuldsepä poolõ üüses. Ku poiss makama jäi, varast kuldsepp täl soovisõrmussõ sõrmõst ärä ja pand tõõsõ sõrmussõ asõmõllõ. Hummogu varra aase jo kuldsepp poisi üles, et: „Sul om vaja kodo minnä.“ Poiss es tiia tost vahetamisest midägi, läts kodo ja kand sõrmust ku uma ristesä kingitüst iks sõrmõh. Kuldsepp taht nüüd sõrmussõga pruuvi tetä ja suuve: „Olõs 500 000 hõpõ- ja kuldrubli tükkü mullõ siiä kambõhe satassi.“ Ruublitükkä nakkas laest sadama iks päähä ja päähä kuldsepäle ku vihma; sattõ jo niipallo, et tarõ põrmandu alt tala katski murduva ja miis kõgõ kupahtusõga alla keldrehe sattõ. Ruublitükkä tull iks ütteviisi, niikavva ku miis kogoni sinnä ala jäi ja sinnä ka lõppi. Poisil, kes soovisõrmust sõrmõh kand, kuuli jo esä ärä. Ta võtt ka naase, perästpoolõ sündü näil üts poig ja ka üts tütar. Ütskõrd naane litse mehele väega pääle, et: „Soovi ummõt midägi!“ Miis ütles: „Nüüdsama mõime lehmä ja saimõ 30 ruublit. Jätäme ettepoolõ, näet jo esiki, et Jummal om meid sii sõrmussõ peräst õnistannu.“ Peräst, ku ta haigõs jäi, sõs üteli ta naasele: „Ku ma ärä koolõ, sõs laskõ mino sõrmussõl sõrmõh olla ja matkõ kõgõ sõrmussõga hauda.“ Ta kuuli ka ärä ja naane ja latsõ jätivä ka sõrmussõ tallõ sõrmõ – panniva kõgõga mulla ala. Niida jäi suuv iks suuvmada.

1 pakk avvu – avaldas austust

2. Mõtsavahi poig ja vanapakan H II 52, 548/71 (40)

Mõtsavaht läts mõtsa ja essü ärä. Kõnde niikavva ku õdaguni ja jääs üüses mõtsa. Hummogu istus kannu otsa ja mõtlõs, et kus vällä saia. Sääll tulõ üts säks mano ja küsüs: “Mis sa mõtlõt?” Mõtsavaht ütles: “Mõtlõ, kus vällä saasi.” Säks ütles jälle: “Kes sullõ edimält, ku ussaiida astut, vasta tulõ, tuu lupa mullõ, sõs ma juhata mõtsast vällä.” Miis mõtlõs: “Vet mulle mu kallis jahipini iks vasta tulõ, toda om väega kaho ärä anda,” ja es lupa. Ta kõnd mõtsa müüdä, et vast saa ummõtõ kuigimuudo vällä, a kõik pruummine õigõ tii pääle saia oll asanda. Jälleki tull tuusama säks mano ja ütles: “Lupa mullõ är, mis ma küsse, kül ma sõs sino vällä vii.” Es avita midägi vastapanmine, mõtsavaht lubas kah. Nüüd vei sarvik mõtsavahi tii pääle ja ta tull kodo. Värehte pääl tull tälle vasta uma väikene poig. Mõtsavaht olõs nüüd kasvai püssüga pini maaha lasknu, et mis ta vasta es tulõ. Vanasaadan lubas pojälõ kümne aasta peräst perrä tulla. Mõtsavaht võtt hindälle üte vaesõ tütarlatsõ kasulatsõs. Kümme aastaiga lätt müüdä ja sarviline tulõ pojälõ perrä. Mõtsavaht es anna poiga, a and kasutütte. Vanasarvik vei nüüd tollõ põrguhe. Mõtsavahi poig oll jo suurõs kasunu. Ta käve kah mõtsah jahi pääl. Ütskõrd essü ta ärä. Hulk jo mito päivä ja es saa mõtsast vällä. Timäle tull kah üts säks vai vanasarvik mano ja ütles: “Lüü mino mano aastas sulasõs.” Poiss pidi hädäga perrä lepmä ja lubas minnä, et sõs ummõt süvvä saasi. Vanasarvik läts üte suurõ kivi mano, lei kolm kõrd kura jala kondsaga vasta kivvi. Kivi läts iist ärä, suurõ raudvärrä lätsivä vallalõ, nimä astõva sisse ja ollivagi tõõsõh maailmah – põrguh. Siin lubas saadan poisil viil õdagunni puhata ja käsk sõs hindä mano tulla tüüd küsümä. Nüüd sai ta kah uma kasusõsarõga kokko. Õdagu tulõ poiss sarviku mano tüüd otsma. Tuu ütles: “Hummõl niidä mu valgõllõ märäle haino ja vii ette nii pallo, ku ta sööse. Tall puhasta ka takah alati ilosahe ärä.” Poiss tulõ umalõ poolõ. Vaenõlats küsüs: “Mis tüüd sullõ nüüd opõti?” Poiss ütles: “Hummõlis ei olõ rassõ tüü: piä valgõllõ märäle haino niitmä ja ette viimä nii pallo ku ta sööse. Talli piä ka är puhastamma.” Vaenõlats ütles: “Oh sa õnnõtu inemene, kas sa jõvvat nii pallo niitä ja ette viiä, ku tuu valgõ märä sööse! Niipia, ku haana ette saava, oma na kaonu ja tõõsipäädi² läbi. Toda tüüd ei jõvva sa joht ärä tetä. Sa võta üts vahõr³ ja pihline pulk. Ku hobõnõ haino ärä taht süvvä, sõs näütä vahru ja pulka, lupa vahru nõna pääle aia ja pulka taadõ pessä.” Poiss võtt kah vahru ja pulga hindäga üteh, läts niit haana ja vei ette. Nigu haana ette saiva, nii olliva kaonu ja läbi kihä takah välähki. Poiss läts nüüd ja tõi vahtsõst haana ette, näüt vahru ja pulka ja ütles: “Ku sa ärä süüt, sõs ma aja vahru nõna pääle ja pessä pulga takast sisse.” Tuu hirmutamine avit: hobõnõ vahis haino pääle, es tohi kõrtki puttu. Õdagu tulõ vanasarvik kaema, näge, kus lugu om, ja küsüs: “Kas sa esi nii tark olõt vai oma sullõ muu opõnu?” Poiss vasta: “Es oppõ kiäki muu ku uma rummal pää.” Õdagu lätt poiss jäl vanasarviku käest tüüd nõudma. Tuu ütles: “Hummõl viä haanakuhi kodo ja aja talli pääle.” Poiss tull jäl ärä. Vaenõlats küsüs: “Mis nüüd hummõlis tüüs anti?” Poiss ütles: “Piä kuha haino kodo vidämä. Näüs, kus kõrda saa.” Vaenõlats ütles: “Oh sa õnnõtu inemene! Ku sa säält kuhast kuurma haino ärä tuut, sõs kasus kuhi takah jälleki täüs, sa ei jõvva toda kunagi ärä vitä. Sa võta kõva köödse, köödä kuha ümbrelle, panõ hobõnõ ette, mine esi kuha otsalõ ja nakka lugõma: „Üts, kats, kolm, neli, viis, kuus...” ja nii edesi. Ku hobõnõ küsüs: “Mis sa tah loet?”, sõs ütle: “Susse loe,” ja hobõnõ tulõ kõgõ kuurmaga kodo.” Tõõsõ hummogu tegi ka poiss nii: läts kõüt kabla ümbre kuha, pand valgõ märä ette, esi rone kuha otsa ja nakas lugõma: „Üts, kats, kolm...” niikavva ku kümneni, sõs puhas ja lugi jäl edesi: „Ütstõist, katstõist, kolmtõist...” ja nii edesi. Hobõnõ küsüs: „Mis sa loet?” Poiss ütles: “Mis ma loe? Ma loe valgõt susse.” Nüüd tull hobõnõ kõgõ kuurmaga kodo ku tolmas õnnõ. Poiss ai haana talli otsalõ ja sai parras õdagus valmis. Vanasarvik kaes ja küsüs: “Kas sa esi nii tark ollit vai opsiva sinno muu?” Poiss ütles vasta: “Es oppõ kiäki muu ku uma rummal pää.” Jälle lätt poiss õdagu perremehe mano. Tuu käsk: “Hummõl mine ja söödä mul vaskat karamaa pääl.” Poiss tulõ nüüd ärä. Tütärilats küsüs: “Mis hummõlis tüüs anti?” Poiss ütles: “Kogoni kerge amõt: piä vaskat süütmä.” Vaenõlats ütles: “Oh sa õnnõtu inemene! Toda sa kül ei jõvva hoita, tuu juusk jo üüpäväga kolm kõrd ümbre maailma. Ma anna sullõ üte siidi⁴, üts ots köödä vaska jala külge ja tõõne ots hindä külge, sõs ei päse ta kohegi minemä.” Poiss läts ja tegi ka nii, ku kasusõsar opõs. Vask es päse kohegi, pidi

2 = tõisipäidi - teisipidi

3 = vahr - võru

4 Siin: siidilindi või -paela

paagah olõma. Vanasarvik kaes jälle ja küsüs: “Kas sa esi nii tark olõt vai oma muu sinno opõnu?” Poiss ütles: “Mino uma rummal pää om minno opõnu.” Õdagu, tuu oll puulpäiv, tulõ jälle poiss vanasarviku mano ja küsüs tüüd. Vanasaadan ütles: “Pühapäävä jao tüüd piät sa puulpäävä üüse ärä tegemä. Siin oma kesvä. Sa piät üüse maa künmä, äestämmä, kesvä pääle külvmä, kasutamma, maaha niitmä, kokko panma, ärä pesmä, puhastamma, linnassõ kasutamma ja õllõ tegemä nii, et mullõ hummogus juvva saas.” Nüüd sattõ mehel süä. Ta tull kususõsarõ mano tollõ umma hätä kaibama. Tuu ütles: “Oh sa õnnõtu inemene, tollõga ei saa sa ilmahki toimõ! Sa mine säitsmendä laada vaima mano ja ütles: „Perremehe nimel anna mina teele kesvä ja käsü, et tii piät maa künmä, äestämmä, kesvä maaha tegemä, kasutamma, niitmä, kokko panma, pesmä, puhastamma, linnassõ kasutamma ja õllõ tegemä.”“ Sedäviisi lugi poiss vaamalõ kolm kõrd ette ja läts esi makama. Hummogu tulõ kaema: õllu om valmis, mudku veese õnnõ vanasarviku kätte. Vana sarviline lõngut pääd ja ütles: “Ei sedä sino uma pää kül üles es võta, tütärlats om sinno opõnu. Tulgõ hummõl siiä, ma taha esi teid paari panda.” Poiss sai väega rõõmsas, tull tütärlatsõ mano ja ütles: „Oi õnnõ, vanasarvik lubas esi meid hummõl paari panda!” Tütärlats ütles: “Oh mi õnnõtu inemese! Sõs taht ta meid mõlõmbit är hindä sisse neeldä. Mi piäme sedämaid siist pakõma. Valgõl märäl om vars, sa võta siist mõök, mine tassa, et valgõ märä ei kuulõ, ja kae varsal pääluu üte kõrraga lahki lüvvä. Säält kargas üts kuldmuna vällä, mis läük ku tuli. Võta tuu ja panõ umma puuhu õkva ihho ligi – tuu saa meele tiijuhis. Päält tollõ võta säitsmendä laada vaima käest kats kõgõ tulitsempe juuskjat hobõst, noole istumõ sälgä ja lääme pakku.” Poiss võtt mõõga ja läts talli. Sääl tsähväs üte löögi varsa päähä, sõs oll pääluu lahki ja kuldmuna väläh. Poiss pand muna ruttu puuhu ja vei tütärlatsõ kätte. Tuu pand muna är umma puuhu. Nüüd tõi poiss säitsmendä talli vaima käest kats kõgõ juuskjampa musta hobõst värehte mano. Tarrõ pand tütärlats lavva pääle taldreku ja sinnä pääle kats luitsat, säitsmendä talli vaima läbi tegi ta, et nuu pidivä kõnõlõma, ku vanasarvik midägi küsüs. Nüüd panniva ussõ lukku, kargsiva hobõstõ sälgä ja naksiva kihotamma, et põrgu piirist vällä saassi.

Vanasarvik uut hummogu poissi tütrekuga jo kavva aigo ja nilpsas kiilt, a noid ei tulõ üttigi⁵. Lätt sõs peräkõrd esi kambrõ mano kaema, et mis na nii kavva makassõ. Hõikas ussõ takah: “Hei, tulgõ üles!” Luitsa taldreku pääl ütles vasta: “Jajah!” Tükü ajo peräst täntäs vanasarvik tõist kõrda: “Hei, tulgõ jo üles!” Luitsa vasta: “Jajah!” Vanasarvik uut viil ja hõikas sõs: “Kas ti ei kuulõ jo üles tulla!” Luitsa ütles jälleki: “Jajah!” Kiäki es lasõ ust vallalõ. Nüüd põrot vana sarviline ruskoga ja uss oll maah. Kaes: ei kedägi, paljalt luitsa olliva kõnõlõja. Vanasarvik sai nüüd arvo kül, et ärä olliva paenu. Sedämaid karas ta edimädse talli vaima mano ja käsk naata poissi ja tütrekku takah ajama. Vaamu lätsivä ku tuul perrä otsma. Joba tuus⁶ tütrek, et kuldmuna naas puuh viirdümä, ja õigõ pallo. Tütrek mõist ärä, et takahajaja pia järeh olliva. Ta muut sõs sinnä üte roosipuu ja hindä ja poisi lillitutas tollõ külge. Vaamu tulliva ja otseva, a es lövvä kedägi, ni pidivä tühält tagasi minemä. Poiss tütrekuga lätsivä jälki edesi. Vana sarviline kaes, et tühält tulõva, ja ütles: “Kas ti sõs midägi imelikku es näe?” Vaamu ütles: “Muud es näe ku roosipuu ja kats tuttu küleh.” Vanasaadan ütles sõs: “Nuu na olliva!” ja käsk tõdõs talli vaamal minnä ruusi kõiki juurtõga ärä tuvva. Vaamu tulliva ku üts tuulõhuug. Tütrek tund, et kuldmuna jo veerüs, ja muut sinnä üte ojatsollikõsõ⁷ ja hindä poisiga sinnä kalos sisse. Vaamu tormssiva säält üle, es lövvä kedägi ja lätsivä tagasi. Poiss tütrekuga kihotivva edesiminekit. Vanasarvik näge, et jälle kedägi ei tuuva, ja küsüs: ”Kas mitte midägi esierälikku es näe?” Vaamu ütles vasta: “Muud es näe ku üts ojatsollikõnõ oll ja sääl kats kalla siseh.” “Nuusama olliva,” ütles vanasarvik, läts säitsmendä laada vaima mano, käsk noil toda ojatsolli tühäs juvva ja kallo timä kätte tuvva. Nuu tulliva tormatõh. Tütrekul jälle muna viirdü puuh. Ta muut nüüd sinnä üte tuulõkeeräspää ja hindä poisiga kihulaisis sisse. Vaamu otsva ümbretsõõri, ei lövvä kallo ei kedägi ja läävä umalõ poolõ. Vana sarviline nägi, et jälleki ilma saagita tagasi tulliva, ja küsüs: “Kas sõs mitte midägi imelikku es johu nägemä?” Vaamu ütles: “Muud es näe ku üte tuulõkeeräspää ja kats kihulaist siseh. “Sääl na olliva,” ütles sarvik. Nüüd es usu vanasaadan inämb muid saata, läts esi. Tütrekul nakkas muna jäl puuh viirdümmä. Na saiva nüüd üte silla mano, võtiva nõörä ja lasiva hindä nõöräga silla ala rippuma. Kuuvalgõ oll ja nääde varo paistuva õkva jõkkõ. Vanasarvik tulõ jälgi piti

5 ühtigi

6 tundis

7 ojanire(kese)

silla mano, näge nääde varjo jõõh ja arvas, et nüüd oma hindä är uptannuva. Nakkas ojatsolli tühäs juuma, et kül mina sõs na kätte saa, läts esi – lahki. Poiss ja tütrek tulliva sõs põrgu piirist ärä vällä ja saiva kodo. Siin lasiva nüüd hindä laalatada ja jäivä mõtsavahi poolõ elämä.

3. Kus sepä noorõmb poig kunigas sai H II 52, 653/73 (52)

Ütel sepäl ollu kolm poiga, noorõmb poig ollu kõgõ kõvõmb. Ku sepp tüüd tennü ja noorõmb poig pääle löömäh ollu, sõs ravvakiilo⁸ mudku linnanuvva õnnõ. Ütskõrd kutsnu sepp kõik uma poja hindä mano ja ütelnü: “Minge reismä, tarkust opma ja varra kogoma. Kolmõ aastaia peräst tulgõ tagase. Kes sõs kõgõ inämb varra om saanu, tollõ jääs kõik mino perändüs, a kes kõgõ vaesõmbas jääs, tuu saa toomõmalgaga pessä.” Võtnu sõs ja iustannu ega poja jaos üte toomõvitsa ja annu viil egäleütele üte maaväädse üteh. Poja lännüvä sõs minemä. Lännüvä, lännüvä, saanuva ütte mõtsa – säääl kaonu tii käest ärä. Ulknuvva mõtsa müüdä ja saanuva lakõ pääle vällä. Kaessõ: keset lakõt kotust kasus üts katõharoline kõiv. Läävä kõõvo mano ja nägevä: laga, illos tii lätt müüdä ja üts tiirada risti mõtsa. Inemiste jälgi oll ka tii pääl tuta. Mehe võtiva nõus lahkuda ja egälütel õnnõ minnä kaema. Na ütlivä: “Lööme siiä puu sisse korgõhe, kohe kiäki ei näe, egäüts uma väädse. Kolmõ aastaia peräst tulõmõ, ku mi hukka ei saa, siiä jälle kokko; kelle väits ärä om kaonu, tost om tuta, et tuu om jo kodo lännü.” Egäüts lei uma väädse puu sisse ja lahkuva. Vanõmb veli läts suurt tiid piti, kohepoolõ inemiste jälle näütivä minevät, keskmäne veli läts sinnäpoolõ, kost jälle tulliva, ja noorõmb veli läts väikeist tiirata müüdä mõtsa. Säääl tull noorõmballõ velele vasta susse ja jänessit, a kiäki es pelgä, es pakõ tedä, es putu kah, olliva ku lamba vagatsõ. Ta astus iks edesi, niikavva ku tulõ üts kahõr ja nakkas timä poolõ tormama. Mehekene pist pakku, pakõs iih nii pallo ku jõud. Säääl tulõ üts tõõne kahõr vasta, nii alandlikult, kumardas ja võttki mehe uma tura pääle ja päst sedäviisi timä mõtsalise käest ärä. Tõõne kahõr jäi maaha, oll jo ärä väsünü. Ku lakõ pääle sai, sõs lask mehe säläst maaha ja läts jälki mõtsa. Miis kaes nüüd ümbretsõõri, näge: üts liin paist. Nakkas sõs sinnäpoolõ rühkmä, söögihädä oll ka jo käeh. Miis jõus nüüd liina, kõnd, kaes – liinah ei ole üttegi inemist. Lätt edese, saa kuniga majja – mitte ütte inemisehingegi ei olõ koski nätä. Näge sõs, et kuniga tõõsõh kambrõh om nigu kerko muudo säetü: säääl om altar, Jeesussõ pilt ja kojo. Mehel oll sööginälg käeh ja ta ütles esihindähe: “Olõs õigõ süvvä kost saassi.” Ütekõrraga tulõ Õnistegijä kojo sisest leibä vällä ja viina juusk kah üte anoma sisse. Timä võtt nüüd – sei, jõi ja sai kinmämbäs. Ta kõnde tarõsit müüdä ja kaes: üteh sängüh om inemise pää õnnõ, muud midäge. Pää nakkas kõnõlõmma ja küsüs: “Kes sa olõt ja kusmuudo sa siiä olõt saanu?” Miis selet kõik ärä, kes ta oll ja kus tulõki pääl üts hirmus kahõr tedä taht ärä murda, a kus tõõne kahõr timä ärä päst. Pää naas nüüd seletämmä: “Tuu kahõr, kes sinno murda taht, oll üts paganakunigas, a kes sino ärä päst, oll mino esä. Mino esä oll ka kunigas ja taht ristiusk heitä. Ta lask siiä jo kerkogi ehitädä ja kuts üte opõtaja meid ristmä. Paganakunigas, üts nõid, oll toda kuulda saanu. Tuu tull kõgõ uma sõaväega mii liina ja ütel: “Kõik, kiä siin liinah oma, piävä mõtseläjis saama.” Ta es taipä üttigi⁹ toda, et timä esi ka liinah oll, ja nimä saiva kõik mõtseläjis, mino esä uma rahvaga ja ülembidega ni paganakunigas kah uma väega. Minno es saa ta eläjäs muuta, opõtaja oll jo ristmisevett pää pääle pannu. Ta ragi mino kihä ärä ja vei hindäga. Timä ja tä rahvast saanu mõtseläjä oma kura, a mii rahvast tullu eläjä oma vaa¹⁰. Ku sa tubli miis olõt, sõs mine siiä kambrõhe ja võta hindälle rüütlide rõõvastõ siäst üte sälgä.” Miis läts ja koras hindälle hulga rõõvastõ siäst üte ja tull vällä. Pää ütles: “Sa olõt kõgõ parõmba koranu, na oma just kuniga, mino esä uma rõiva. Mine nüüd tõistõ kambrõhe ja valitse hindälle sõariisto.” Miis läts kah, vale ja tull vällä, tävveste sõariistoga ärä ehitedü. Pää ütles: “Kül olõt sa targastõ valinu, naa oma mino esä võitlõmiseriista. Ku sul nüüd halõstust om, sõs pästä meid kõiki ärä – sedäviisi. Ega hummogu mine Õnistegijä kojo mano ja küsü süvvä, sõs saat kah. Mine sõs lättelle, mis siin alah om, tuu sääält vett ja mõsõ mino pääd, sõs nakkas mul iho kasuma ja ma saa terves. Mine mõtsa ja tapa noid kurjõ eläjit nii pallo ku jõvvat; ku perämäne om ärä tapõtu, sõs saa mino esä ja kõik rahvas jäl inemiisis. Egä õdagu anna mullõ teedä, kui pallo tapit, sõs ma tiiä, kas kõik jo otsah oma.” Miis tegi ka nii, ku opõti. Mito päivä läts aigo mõtseläjide tapmisega. Egä päävä elli ta otsa hummogudsõ söögiga. Ta mõsk iks ka lätteviiga kunigatütte pääd ja tollõ iho kasvi ütteluku. Aig oll jo pia müüdä, kuna vaja mehel oll umma kodo minnä. Kunigatütte varba olliva viil kasumada ja kolm mõtseläjät – üts kahõr ja kats sutt – olliva viil tapmada. Kunigatütär selet: „Nuu oma paganakunigas ja kats kindrali.” Miis läts ja tapp suurõ võitlõmise perrä kats sutt ärä,

8 rauakillud

9 ühtigi

10 vagad

kahõr jäi tapmada. Tõõsõ hummogu es läpe ta süvväki ja läts suurõ himoga kahru tapma. Heitlemine kahru ja küti vaihõl oll suur. Kahõr oll tubli, miis oll söömätä. Mehe jõud naas otsa saama, kahõr kisk jo mehel suu¹¹ veritses ja tegi mitmõhe paika haavo. Viimäte läts mehel ummõtõ õnnõs jahiväädsega sisse – õkva süämehe – tsusata ja perämäne kuri mõtselläi oll tapõtu. Kunigatütär oll ka tävveste jo vällä kasunu ja terves saanu, ta võtt tervestegijät lättevett ja mõsk mehe haavo. Tuu sai nüüd kogoni puhtas ja terves. Kunigatütär lubas tedä umas mehes võtta, ku miis peri om. Sellel muudogi midägi tollõ vasta es olõ. Oh sedä rõõmu, mis näil nüüd oll! Na anniva suud ja olliva väega rõõmsa. Sääl tull ka kunigas uma provva, ülembide ja kõgõ rahvaga – na olliva inemiisis saanuva. Peigmiis, sepä poig, taht ärä minnä, et timä vast ei kõlba kuniga väümehes. A kunigas (ta tuus muudogi tedä jo, ku timä kurjõ mõtseläjit tapp) üteli: “Sina olõt kõgõ tublimb miis, sina olõt mii kõõgi pästjä, mina ei keelä sinolõ umma tütärd, sullõ jätä ma terve kunigriigi.” Opõtaja kutsuti sinnä, lasti nuurtpaari laalatada ja peeti pulmõ. Ku pulma olliva ärä peetü, sõs üteli kuniga väümiis: „Nüüd om vaja ka essä kaema minnä, kolm aastaiga om jo tost ajost saani müüdü, kui ma kotost ärä tulli.” Kunigas üteli: “Mii lääme kah.” Ta lask hobõsõ kolmõ tõlla ette panda, esi istõ provvaga üteli, nuurpaar istõ tõistõ ja mõnõ ülembä istõva kolmandahe tõlda. Na sõõdiva sinnä kõõvo mano, kost velitse ütstõõsõst ärä lahkuva. Kuniga väümiis, sepä poig, kaes väitsi kõõvo siseh: kats väist oll jo ärä võetu, timä väits oll alalõ. Ta mõist, et kats velja olliva jo kodo lännü. Na sõõdiva edesi nii kavva ku sepä poja kodo ligi, sääll jäivä üte mõtsanuka taadõ saisma. Sepä poig võtt uma kalli rõiva säläst ärä, pand sandirõiva sälgä ja läts kodo sepä poolõ. Tõõsõ vele seivä lavva man, raha kotiga lavva pääl, mis na olliva tiinnü, ja kõnõliva kumbki umma luku, kus näil kõik asa väega häste olliva lännü. Noorõmb veli sandirõivih istõ nukah. Esä kaes: noorõmb poig ka kotoh – perüs sant. Sepp läts vällä ja lubas toomõkeppi tuvva. Noorõmb poig läts ka tarõ pääle, ai sandirõiva säläst maaha, toppe olgi täüs, tõmmas nõõriga roovi külge üles, pand kübärägi pääha ja juusk esi mäeviiirt piti, kos nääde maja oll, kuniga mano – nägemädä. Sääll pand ta jälki kalli rõiva sälgä; na sõõdiva nüüd sepä maja lävele. Sepp ots poiga takah, toomõmalk käeh, ja saagi õkva kunigallõ vasta. Kunigas teretäs ja ütles: “Mina olõ kunigas, kes om sii maja perremiis?” Sepp ütles: “Mina olõ.” Kunigas kõnõlõs: “Ütle nüüd õigõhe ilma võlsmada, mito poiga sul om!” Sepp ütles vasta: „Kolm poiga.” Kunigas ütles jäl: “Lasõ näil vällä tulla!” Sepp aase uma kats poiga vällä. Kunigas ütles: “Sina võlset, et kolm poiga om, nüüd näe ma õnnõ kats olõvat.” Sepp vabandas: “Oll kül kolm poiga, üt om ärä kaonu.” Nüüd naati kaonut poiga otsma. Kaessõ, poiss ripõndas roovi külh. Mis nüüd?! Esä läts valgõs ku lubjatu sain, sattõ hirmu peräst maaha, et nüüd om poig hindä pelüga üles poonu. Na võtiva sõs tuu, mis sääll ripõnd, maaha, ja näütivä sepäle, et es olõ timä poig. Ta toibu vähä. Nüüd tulõ noorõmb poig kuniga rõivih sepäle mano ja ütles: “Võta minno uma poja iist!” Sepp es mõista viitki lukõ¹². Poig selet nüüd ärä, kus lugu om, sõs tuus¹³ sepp ka uma poja ärä ja sai rõõmsas. Sepä varandus müüdi kõik ärä ja raha, mis tollõ iist sai, kingiti vaesillõ. Sepp uma naase ja katõ pojaga viidi kuniga majja elämä. Noorõmbast pojast sai muudogi peräh vana kuniga surma kunigas. Sääll nä elässe kõik täämbäni, ku ärä ei olõ koolu.

11 Siin: näo

12 es mõista viitki lukõ – jäi nõutuks

13 tundis

4. Vanapagana tiindre H II 52, 527/34 (36)

Innevanast, ku suurõ nälä maa pääl olliva, kõnde üts nuur poiss kurvalt liina müüdü ja ots teenüskit, et leibä saassi. Tälle tull üts nuur säks vasta ja küsüs: “Mis sa nii murõlik olõt?” Poiss ütles: “Otsi amõtit, et midägi süvvä olõssi.” Säks ütles: “Tulõ mino mano.” Poiss lupas ka minnä, ku õnnõ sünnüs. A tuu säks oll vana sarviline esi. Ta ütles poisilõ: “Ku ma su hindä amõtihe vasta võta, sõs ei tohi sa aastaig otsa suud mõskõ, pääd suki, küüdsi lõõgata ei ka hindä puhastada. Tüüd muudo ei olõ, käüt õnnõ liina süümä.” Poiss oll rahul. Lätsivä nüüd põrguhe. Vanasarvik and raha ja käsk hummogu liina söögimajja süümä minnä. Poiss sei, mass raha ärä ja tull tagasi. Õdagu and sarvik jälle raha ja poiss tegi niisama. Niida käve tä egä päiv hummogu, keskpäävä aigo ja õdagu süümä, muud tüüd es olõ midägi terveh aastaig otsa. Aasta peräst olliva mehel hiussõ ku mõts, küüdse hirmus suurõ, suu kollõ ja ülepää oll ta nigu vana sarviline esi. Tol söögimajapidäjäl oll kolm tütärd. Vanapakan ütles: “Mine nüüd tollõ vanõmballõ tütrele kosjollõ, kae, kas tulõ sullõ naases.” Miis pand vasta, et ma olõ jo väega hirmus. Vanapakan sund iks minemä. Miis tull ka ja pallõs vanõmbat tütärd: “Kas vast ei taha mullõ naases tulla?” Vanõmb tütar ütles: “Innembä lää ma juudallõ ku sullõ, sa olõt jo väega hirmus ja jälle.” Miis tull ärä ja ütles: „Midägi es tulõ kosjol käümisest vällä.“ Vanapakan küsüs: “Mis ta ütäl?” Poiss ütles vasta: „Ta ütäl: „Innembä lää juudallõ, ku sullõ.”” Vanasarvik käsk nüüd jäl keskmädsele tütrele kosjollõ minnä, vast tuu tulõ. Miis es taha inämb minnä ja ütles: “Ku vanõmb tütar es tulõ, ega sõs tõõnegi ei taha tulla.” Vanapakan ütles: “Õnnõ kaema võit iks minnä.” Poiss tull nüüd söögimajapidäjä keskmädse tütre mano ja pallõs toda hindälle naases. Tuu ütles niisama vasta ku vanõmbki: “Innembä lää juudallõ ku sullõ, sa olõt hirmus kollõ.” Poiss tull tagasi ja kõnõlõs kotoh perremehele, et tuu ütäl ka sedäsamma värki ku vanõmbki. Poiss es lupa inämb jalga sinnä viiä. Vanapakan sund nüüd vägüsi, et poiss noorõmbat tütärd ka lääsi kosima. Noh, perremehe käsü pääle lätt sõs poiss noorõmba tütre mano ja pallõs toda naases. Tuu mõtlõs ja märk: “Siiä käve ta aasta otsa süümä, alati mass ilosahe söögi iist ärä, kunagi es jää võlgu. Ta om vast õigõ rikas miis. Ku ma tedä puhasta kah, sõs saa vast õigõ kenä poiss.” Ta lubas minnä tälle naases. Kosa juudiva ärä. Poiss tull nüüd rõõmuga perremehe mano ja ütäl: “Asi om joonõh, kosaki jo juudu.” Vanasarvik and nüüd poosilõ rahha ja tuu läts ja ost, mis õnnõ tarbis oll. Mõrsja puhast ka poisi ärä ja sai tõõsõst perüs peenkene nuurherr. Pulma peetivvä kaunihe. Vanapakan ost viil umalõ tiindrelle üte suurõ poodi ja sääd timä sinnä kaupmehes. Nüüd sai ta hirmus rikkas ja elli väega häste. Tõõsil sõsaril oll nüüd kül kaho, et olliva uma õnnõ esi käest ärä lasknvvä minnä, a es saa inämb tagasi võtta. Süämevaluga kargsiva na jõkkõ ja uptiva hindä ärä. Vanapakan tull mõnõ ajo peräst umma vanna tiindret ka kaema ja küsse: “Kus elät ka, vana kälüsk, uma naasega? Mul om nüüd kats naist: nigu sullõ lubasiva, nii teivä kah ja tulliva mullõ naases.”

Kaupmiis elli ja kuuligi hääh põlvõh.

5. Eelisa vaim H II 52, 292/323 (19)

Vanast, ku suur näläaig oll, kõnd üts vaenõ poiss liina piti, et amõtit ja leibä saia. Nuratu¹⁴ näoga säks tullu tälle vasta ja küsünü: “Mis sa nii kurb olet?” Poiss ütles vasta: “Otsi amõtit, et süvvä saia”. Säks ütles: “Tulõ minolõ sulasõs, ma anna toobi kulda pääväs palgas.” Poiss lubanu ka minnä. A tuu kauplõja oll vana põrguline esi. Nüüd veenu tõõne poisi põrguhe. Kolmõ edimädse päävä jaos es olõ midägi tüüd antu, et sõs või poiss ümbre kaia ja sii värgiga tutvas tetä. Vana põrguline esi lubanu kotost är minnä ja kinitännü¹⁵ poisilõ: “Sä ei tohi midäge käega puttu ei ka kellege anda, ku mu käsü vasta tiit, sõs saat surma.” Poiss kaenu ümbretsõõri, ku vanasarvik kotost är oll lännü, ja kuuld ütte oigamist. Lätt sinnäpoolõ, kost helü kuulus, ja näge, et klaaskapih om üts vaim ja nakkas poisilõ kõnõlõma: “Tuu minolõ üts tsilk vett, ma olõ Eelisa vaim, ma nõrkõ ärä.” Poiss kõnõlõs vasta: “Ma ei tohi viiä, ku ma anna, sõs vanasarvik surmas mino är.” Eelisa vaim iks pallõs: “Anna! Ma tii sinolõ ka hääd. Ega sinolgi siinolõkist midä kassu ei tulõ, peräkõrd iks surma saat.” Poiss võtnu sõs ja annu üte tsilga juvva. Eelisa vaim pallõnu: “Anna viil, ma olõ väega nõrk.” Poiss juutnu sõs viil tõist kõrd ja kolmas kõrd. Nüüd saanu jo vaim nii kõvas, et lõõnu klaaskapi ussõ purus ja tullu vällä. Annu sõs poisilõ üte sinitse, musta ja valgõ rõivalapi ja ütelnü: “Ku sii sinitse rõivalapi maaha laotat, sõs saa sinine sõavägi, sinitse hobõsõ, moosõkandi ja sa esi olõt sinitsih rõivih suurõ sinitse hobõsõ säläh. Ku musta rõivatükü maaha laotat, sõs saa must sõavägi ja kõik värk must olõma. Ku valgõ lapi maaha laotat, sõs saa valgõ sõavägi, hobõsõ ja nii edesi. Rühi õnnõ nüüd, muudo tulõ vanasarvik kodo.” Ta annu viil mehele kuldkübärä ja ütelnü: “Ku sii päähä panõt, sõs saat ku kuld.” Ja Eelisa vaim kaonu ärä. Poiss laotannu sinitse lapi maaha. Suur sõavägi ku pilv ollu kõik sinitsih rõivih, sinitse hobõsõ ja sinitse moosõkandi, nuu mängnõvvä imeilosahe. Poisil hindäl olluva ka sinitse rõiva säläh. Pannu sõs kuldmütsü päähä, karanu kõgõ parõmba hobõsõ sälgä ja naanu iih kihotamma, kõik sõavägi ja mängomehe ka takah. Ta saanu jo põrgu piirist vällä, ku vana sarviline viil kodo tullu. Es saa tuu inämb midäge tetä. Nüüd pannu poiss sinitse lapi karmanihe ja kõik sõavägi kaonu är. Võtnu kuldkübärä pääst är ja ollu niisamasugunõ poiss ku innege. Kuldkübärät ja noid rõivalappe hoitnu tä ja es olõ kellege näütänü.

Nüüd tullu liina ja kõnnu nigu innege, et kohe tüühü võetasi. Lännü kuniga majast ja aiast müüdä, sääl kärnär küsünü: “Kos sa läät, poiss? Mis sa otsit?” Poiss vastanu: “Otsi tüüd, amõtit.” Aidnik ütelnü: “Tulõ minolõ aiapoosis.” Poiss vasta: “Ütskõik, ku tahat.” Kaup tetti valmis, poiss jäi kärnäri mano tüühü. Tol kunigal oll kolm tütärd, õigõ kenä ja ilosa tütre. Vanõmb ja keskmäne tütär käänvä tiatridõ pääle, noorõmbal es olõ lusti ollu ümbre aelda, tuu ollu inämbüsi kotoh. Ütskõrd ollu suur tiatre üteh liinah. Kunigas uma katõ vanõmba tütrega lännüvä tiatrillõ, noorõmb jäänü kodo. Aiapoiss kaes: pia kõik oma ärä tiatrelle sõitnuvva, vaja timäl ka naata umme tükkä tegemä. Pannu kuldkübärä päähä, lännü huultsa pääle, laotannu sinitse rõivalapi maaha ja ütekõrraga ümbretsõõri sinine sõavägi ku pilv, sinitse moosõkandi mängvä nii väega ilosahe, et inemisel luujaku¹⁶ pidivä elämä ja palama. Ka makajagi tulliva üles kullõma. Poiss esi karas kõgõ ilosamba ja suurõmba hobõsõ sälgä ja ratsut kõgõ iih, sõavägi ja mängomehe takah, kolm kõrd ümbre kuniga maja. Päält tuu läts kuniga majja sisse. Kunigatütär võtt ka ilosahe vasta, sõõnõvä ja joonuva, nii et küll sai, a mängohelü ollu üttepuhku kuulda. Sängü vast ka puttunuvva. Mis no tost! Nüüd jätnü nuur kunigas jumalaga ja lännüvä ärä. Pannu sõs sinitse rõivalapi karmanihe, võtnu kuldkübärä pääst ärä ja kõik sõavägi ja mängomehe ollu kaonu. Kiäki es tiiä, kost ta tull, ehk kohe ta läts. Kõik kõnõliva perrä ku ilmaimeht. Kunigas tullu ka kodo katõ tütrega. Nuu kitnõvä, kus kõik väega illos oll tiatre pääl, ja ütlivä noorõmbalõ sõsarõllõ, et mis ta ka es tulõ, olõs ummõt illo nätä saanu. Noorõmb tütär üteli: “Tuu oll kõik tühi sii ilo vasta, mis mii kotoh näime: tull üts nuur kunigas umme soldannega ja mängomeestega – oll kül imeillos”. Kunigas ja tõõsõ sõsarõ ei usuva, et tuu õigõ om. Noorõmb tütär kinitäs, et kõik om karvapäält õigõ. Kunigas ei jää iks uskma ja ütles: “Sa olõt hullus lännü, vaja rumalidõ majja saata.” Tõõsõ ülembä ja kindrali kõnõlõsõ kah, et tütre jutt om õigõ. Nüüd jääs kunigas ka poolõliisi uskma.

14 inetu

15 Siin: rõhutanud; hoiatanud

16 luud-liikmed

Jälle oll üteh riigih pall; kunigas uma katõ vanõmba tütrega lätsivä palli pääle, a noorõmb jäi siikõrd jälki kodo. Kärnäripoiss pand hindälle kuldkübärä päähä – nägo oll nüüd ku kuld – võtt musta rõivatükü, laot maaha ja – arvamada suur sõavägi, kõik mustõh rõivih, mustõ hobõstõ säläh, olliva ümbrel. Kärnäripoiss karas ka musta, kõgõ parõmba hobõsõ sälgä ja sõit iihotsah. Moosõkandi mängevä kõgõsugustõ mängoriistoga väega kaunihe – kõik olliva ku taivah, ku niisugust mängo kuu-liva. Kärnäripoiss sõit jäl kolm kõrd ümbre kuniga maja kõgõ uma rahvaga ja läts sõs sisse kuniga majja. Kunigatütär tuus jo är, et jäl om tullu tuusama nuur kunigas, mutku tõõsih rõivih – mustõh. Pidänüvvä lusti, söönüvä-joonuva ja kullõlnuvva mängo. Näselnüvvä¹⁷ kah, vai kes näid sääl kamb-rõh vahte. Saanu kõik müüdä, jätnü nuur kunigas kunigatütäre Jumalaga ja lännü ärä. Võtnu kuldmütsü pääst, pannu musta rõivalapi karmanihe ja kõik innene värk oll kaonu. Kunigas tullu kodo tõistõ tütardega ja kitnü umma palli. Noorõmb tütar ütelnü: “No mii rõõmu ja lusti vasta tii pall no kül es olõ. Tull tuusama nuur kunigas, kes jo ütškõrd käve, nüüd oll timä mustõh rõivih kõgõ sõaväega. Taivah ka ei olõ ilosampa mängo kuulda, ku mii kuulime.” Kunigas ei võta sukugi uskvas ja ütles: „Tastpuultki ei tulõ kedä niisugust, tuu om tühi jutt, sa olõt rummal – ullimajja vaja viiä.” Jäl kinitivvä tõõsõ kah, et õigõ ja õigõ.

Kolmas kõrd jäl lännüvä kunigas uma katõ vanõmba tütrega tiatre pääle, noorõmb jäi kodo. Kärnäripoiss naas jälki umme tükä tegemä: pand kuldkübärä päähä, võtt valgõ rõivalapi vällä, laot maa pääle ja ütekõrraga oll pallo-pallo valgit sõamihi, hobõsit ja mängomihi. Aiapoosil hindäl olliva ka valgõ rõiva säläh, sõit valgõ hobõsõ pääl, mille sarnast ilmah ei olõ, ja paist tõistõ siäh ku päiv. Mängomehe mängevä nii, et englil ka taivah pidi rõõm olõma kuulda. Sõõdiva kolm kõrd ümbre kuniga maja, sõs läts kunigas majja sisse, kumard ja teret. Kunigatütär tuus¹⁸ jälleki ärä ja võtt väega ilosahe ja torrõhe vasta. Tiindre olliva egal puul iih ja takah. Oll kõik lust ja rõõm peetü, sõs jätt nuur kunigas prassai! ja tull ärä. Võtt kuldkübärä pääst, pand valgõ rõivalapi karmanehe ja kõik tuu illos värk oll kaonu. Liinarahvas es jõvva ärä imehtädä. A kiäki es tiiä, kes tuu nuur kunigas oll, kost ta tull ehk kohe ta läts. Kunigas sõit vanõmbidõ tütridega kodo ja kahits väega, et ta noorõmbat tütarid ka üteh es võta: olõs ummõt nännü tiatretükä, kos kõik võõramaa eläjä – lövi, tiigri ja muu – võitliva. Noorõmb tütar kitt umma, et siikõrd oll kotoh viil kõgõ ilosamp tiatre: tuusama nuur kunigas käve kostel, oll kõik valgih rõivih, säräs ja hilgas, et imeh. Kunigas arvas, et tütar tõtõpoolõst hull om, et tuu om jo võõmata säärätsel kunigal siistpuult tulla. Terveh liinarahvas tunist toda, mis kuniga noorõmb tütärgi. Asi jäi ärämõistmatas.

Mõnõ ajo peräst tulõ ette, kaetas: kuniga noorõmb tütar om rasõdat. Kiäke ei tiiä, kus tuu saa võõmalik olla, kunigatütril oma jo kaitsja ja hoitja egal puul üteh. Kunigatütär esi arvas ja ütles, et ta muudega ei olõ ku tuu noorõ kunigaga. A kes tuu nuur kunigas oll, toda es tiiä ütski inemene üteldä. Lats saa kätte, poig ku põnn. Kõik kunigriik om kurb, et kunigatütär niisugust tiko¹⁹ riigile saat. Tõõsõ kuniga saadiva käsü, et kunigas piät uma tütre kõgõ latsõga ärä häõtämmä, ja ku tuu nuur kunigas kelm kätte saa, sõs tuu piät kah surma saama.

Ütškõrd, ku suvine kuum päiv ollu, pannu kuniga aiapoiss tembo peräst uma kuldkübärä päähä, istnu, istnu aiah lillipindride veereh ja jäänü makama. Kuniga kolm tütarid jalotannuva aida müüdä ja johtunuvva mano. Kaessõ, illos poiss, nägo ku kuld. Noorõmb tütar üteli: “Sii omgi tuu nuur kunigas, kes kolm kõrd mul kostel käve.” Kaenuvva last kah, õkva üttele näkko. Poiss saistannu üles, võtnu kübärä pääst ärä ja nüüd tuuseva, et aiapoiss oll. Oll nüüd mis oll, a latsõ esä oll teedä. Võõra kuniga saatnuvva sõna, et ku näid kolmõkeske, kuniga noorõmbat tütarid, tollõ poiga ja aiapoissi ärä ei tapa, sõs tulõva nimä säitsmekeske pääle sõdima. Kunigal ollu umma last hallõ ja saatnu är tõõsõ üte tühä meresaarõ pääle. Sääl es olõ üttege maia ega hoonõht ollu. Aiapoiss võtnu nüüd uma kolm lappi – sinitse, musta ja valgõ – karmanist vällä ja laotannu maaha. Hobõsit ja sinitsih, mustõh ja valgih rõivih sõamihi ollu kõik kotussõ täüs. Nüüd annu aiapoiss käsü üte lossi ja kõik huunõ, mis vaja oll, üles ehitädä. Silmäpilk ollu kõik valmis ja päälegi nii illos loss, missugust ilmah viil ei olõ ollu, ei saaki olõma. Nüüd pand tõõne kõik lapi karmanihe ja kõik värk kattõ ärä. Aiapoiss saat nüüd

17 hullanud

18 tundis

19 teotust, häbi

kunigatütre esä käest küsüma, mil kuupääväl sõda alostas, ja üteli: “Olgu kül, et esä mii umast kunigriigist vällä ai, a elo om ta meele iks kinknü, tuu iist taha ma tedä avitada. Kae, et sa mino sõaväest midägi ei kõnõlõ!” Kunigatütär tullu kuniga mano ja pallõs tiidmist, kunas sõda alostas. Kunigas ütles vasta: “Kas ka viil teist api ei saa, mis ma õigõ üttele, riigil iks hukka minnä om.” Tütär iks pallõs ja nõud. Nüüd and kunigas teedä tuu ajo. Tütär tull tagase ja and aiapoosilõ üles. Ku tuu sõapäiv kätte tull, võtt aiapoiss kuldkübärä päähä, laot sinitse rõivalapi maaha ja sinitsit sõamiihi siniste hobõstõ säläh oll ku põrmu, timä esi oll ka sinitsih rõivih, istõ kõgõ tublimba hobõsõ sälgä ja nakas kihotamma sinnäpoolõ, kos sõda pidi tulõma. Moosõkandi mängevä ütteluku. Sõaväe saasiva ütstõsõ vasta õkva kokkominekil. Aiapoiss tormas uma väega võõrillõ kunigilõ pääle ja paaritunnilidse lahengu peräst es olõ inämb üttegi võõridõ kunigidõ väest perrä jäänü. Oll nüüd tüü valmis ja rahu, sõs püürd aiapoiss ümbre ja sõõdiva kodo. Pand sinitse lapi karmanehe ja kõik innene värk oll kaonu.

Nüüd lubasiva tõõsõ kuniga viil suurõmba jõvvuga tulla ja purutada, mis ette johus. Aiapoiss saat jäl kunigatütre kullõma, kunas sõda alostas. Kunigas ütelnü murõlikult: “Mis abi teist mullõ saa, nüüd iks otsa saia om. Olõs tuu nuur kunigas appi tulõssi, kes sinitse sõaväega meid pääst.” Tütäre palvõ pääle and kunigas tälle kuupäävä teedä, kunas sõa alostus om, tuu üteli kotoh jäl aiapoosilõ. Nimitedü pääväl haard aiapoiss kuldkübärä päähä ja laot musta rõivalapi maaha. Mustõ hobõstõ säläh mustõh rõivih sõavägi saisi ku pimet²⁰ õnnõ. Hobõsõ hirnõva, moosõkandi mängevä, nuur kunigas musta hobõsõ säläh mustõh rõivih ratsutas sinnäpoolõ, kos sõda pidi tulõma. Sõda oll õkva alostamise pääl, ku nuur kunigas uma musta rügümändiga sinnä sõit ja võõrillõ naas vällu anma. Kolm tunni läts aigo, ja sõs oll ka võit näil, võõra olliva purutõdu. Nuur kunigas sõit jäl uma sõaväega ärä, es anna aigo tenätägi. Kotoh jälki kypär pääst ja rõivalapp karmanehe – ni kõik värk kaonu. Nüüd ähvärännüvä võõra kuniga kõik pihus ja põrmus purutada, selle et vanasarvik sõit ka esi üteli ja avitas näid. Leinamine oll suur üle riigi. Aiapoiss saatnu jäl kunigatütre esä mano küsüma, kunas laheng alostas. Tuu oll jo kogoni kurb ja ütles: “Nüüd om perämäne ja kõgõ rassõmb laheng, siist joht uma jõud ei päästä. Ku tuu nuur kunigas viil halõstasi, sõs terve kunigriigi annassi tälle. A toda es saa kiäki teedä.” Kunigas ütelnü sõs lahengu kuupäävä jäl tütrelle är, tuu and jäl kotoh teedä. Perämädse lahengu päiv tullu kätte. Aiapoiss haarnu kuldkübärä päähä ja laotannu valgõ rõivalapi maa pääle. Valgit hobõsit ja miihi mudku valõtannu õnnõ, arvamada pallo tuhandit. Mängjä mängnüvvä sõamango. Nuur kunigas ka ollu valgih rõivih, istnu kõgõ torrõmba hobõsõ sälgä, mis iäl maailmah või olla. Tuhatneljä kihotamisega saanuva na sõaplatsile, kos laheng jo oll alostannu. Nüüd tullu hirmus taplõmine, nuur kunigas iks kõgõ iihotsah. Kuvvõ pääga vanasarvik tullu tälle vasta ja pursanu tuld vällä. Võõdõlnuvva sääil pilvini, pääle pilvi käännüvä jo vahel är. Nuur kunigas annu mõõgaga tsauht ja kolm pääd sadanuvva vanasarvikul maaha, annu tõõsõ läägi²¹ ja lõõnü tõõsõ kolm pääd otsast är. Nüüd tapnu viil niikavva ku kogoni tapõtu oll. Võit oll näil. Aiapoiss esi ka saanu käest haavatus. Kunigas joosnu mano ja mähknü haava uma suurätiga kinni, kos uma nimi pääl ollu. Kõik rahvas heitnüvvä põlvilõ maaha ja tahtnuvva päästjät tenätä, a aiapoiss länny uma rügümändiga, et tolm takah, ja kaonu silmist. Nüüd oll kunigriigih rõõmupäiv. Kotoh võtt aiapoiss jäl kuldkübärä pääst, pand rõivalapi karmanehe ja kõik kattõ är, nigu midäge es olõs ollu. Heedänü sõs makama, pääle tüü puhkama. Kunigatütär joosnu kuniga mano ja annu teedä, et aiapoiss oll tuu, kes kolm kõrd võitmah käve, ja üteli: “Ku ei usu, sõs tulõ kaema, sino uma suurätiga om käehaav kinni mähit.” Kunigas tullu kah, ja kõik ülembä, kaessõ: miis makas ja noorskas, et tarõ saana värisese, a käsi om nõnarätiga kinni mähitü, kel kuniga nimi pääl om. Ei tohi kiäki üles aia. Viimäte sõs kolmõ päävä peräst tullu esi üles. Kõik heitnüvvä põlvilõ timä ette maaha, tenänüvä ja pallõlnuvva andis, et umast riigist vällä aiva. Nüüd pallõlnuvva sõs, et umma riiki tagase tulõs ja pulmõ piäs. Kolmõkõrralise palvõ pääle lubanu sõs ka aiapoiss minnä sinnä pulmõ pidämä ja lasknu näil kodo sõita. Takah pannu sõs kuldkübärä päähä, laotannu kõik kolm rõivalappi maaha ja sinitsit, mustõ ja valgit hobõsit ja sõamiihi ollu otsata, tuhandit ja tuhandit. Aiapoiss esi ja kunigatütär olluva valgõh ülikonnah ja sõitnuvva kõgõ kallimbidõ ja ilosambidõ hobõstõ säläh kõgõ iih, sõavägi ja mängomehe takah, niikavva ku kuniga maja mano. Sääil sõs peeti pulmõ, süüdi ja juudi, ja mängomehe mängevä nii ilosahe ku viil maa pääl üteli inemise kõrv ei olõ kuulu. Säädse nädalit peeti pulmõ. Kunigas and uma kunigriigi õkva umalõ väümehele.

20 mustendas

21 = läügi - hoobi

Saadse kunigriiki oll võõdetut, nuu saiva ka aiapoosilõ. Nii valits sõs nüüd nuur kunigas katsa riigi üle. A elamä läts meresaarõ pääle umma lossi. Tuu loss om põrõhõlt viil nätä, ku kiä taht, minge kaema.

6. Kus poiss kolm aastaiga põrguh rätsepäsellih oll H II 52, 422/33 (26)

Ütel esäl ollu poig jo mitmõ meistre man, a iks es olõ timäst viil amõtimiist saanu, selle et poisil ollu väega kõva pää. Nüüd võtnu esä nõus poiga üte rätsepä mano opma viiä. Tii pääl minneh kaessõ – vasta tulõ üts miis, õkva kääre sugunõ²², ja kūsūs esä käest: “Kos sa poisi viit?” Esä ütles: “Ma vii poiga rätsepä mano opma.” Miis ütles: “Mina olõ kõgõ targõmb rätsepp, anna poig mino mano kolmõs aastas opma. A ega aasta piät ka kolm ruublit oppõmise iist masma.” Esä lubanu ka poisi anda ja nii pallo massa. Rätsepp näütännü sõs üte kivi ja ütelnü: “Tulõ siiä, ku palka tahat massa, pututa sii kivi külge, sõs tõsõs timä üles ja sina võit ala miie lotustõ tulla.” Rätsepp läts poosiga maa ala ja miis tull umma kodo. Vaenõ mehekene koranu ja tiinnü rahha, nigu ta saanu, ja lännü aasta peräst tolsamal pääväl, ku poig rätsepä mano and, näütedü kivi mano, puttõ kivi külge, sai sisse ja mass vanalõjuudalõ kolm ruublit rahha poja iist ärä. Vanasarvik ütles sõs: “Siin oma kolm kassi, üts näist om sino poig. Ütle ärä, missugunõ just sino poig om, sõs saat viimäte timä ka kätte.” Miis näütännü üte pääle, es olõ õigõ olnu. Ta tullu nüüd umma kodo. Nüüd koras ta jälle rahha ja läts põrguhe. Siin mass uma kolm ruublit ärä. Kolm pinni tulliva ette. Vanapakan üteli: “Üts neist pinest om sino poig. Ütle ärä, määräne om.” Miis näüt huupi üte pääle. Es olõ õigõ. Kurvastusõga tull miis kodo ja mõtõl: “Ku nüüd kolmas kõrd lää ja umma poiga ärä ei tunnõ, sõs olõ pojast ilma.” Mehel ollu ikäv sedä aastaiga otsa uuta. Raha sai koratus ja osa võlgu võetus. Üts vanamiis tullu sõs ja opõnu, et: “Ku põrguhe läät, sõs andas sullõ poiga valli kolmõ hani sisest. Na oma pia kõik ütesugutsõ, ainult ütel hanil om kaala ümbre nigu kullanõ juun. Tuu om sino poig. Panõ toda häste tähele. Na käävä ütstõsõst müüdä ja viimäte kaos tuu juun kah ärä ja jäävä kõik ütesugutsõs.” Ku kolmas aastaig müüdä läts, tull miis jäl põrguhe ja mass kolmanda kolm ruublit poja oppõmise iist ärä. Vanasarvik lask nüüd kolm hanni ette tulla ja üteli: “Valitsõ nüüd neede kolmõ hani siäst uma poig vällä. Ku õigus valit, sõs võit ärä viiä, ku ärä ei üteli, sõs jääs siiä.” Miis kaes: üteli hanil om kaala ümbre kullanõ juun. A hani käävä ütstõsõst läbi. Viimäte kattõ tuu juun ka ärä ja kõik olliva ku üts, ku üts. Miis pand väega terävähe tähele toda hanni, kel juun ümbre kaala oll, ja näüt toda. Vana sarviline sai väega vihatsõs mehe pääle ja üteli: “Kes pakan sinolõ teedä and?” Sarvik lask nüüd esäl pojaga ärä tulla põrgust. Na tulliva kodo. Kotoh ellivä vaest viisi. Ütskõrd lätsivä laadolõ minemä, a es olõ rahha. Poig ütles: “Ma muuda hindä kassis, sa olõ kassi müüjä. Alt viiekümne ruubli är angu minno ärä”. Ütekõrraga muutnu ka poig hindä kassis – nii illos kullakarvaline kass, et lasõ olla. Lööse mängo õnnõ ümbre mehe. Üte säksa sõitva tõllaga järgi, kaessõ väega ilosat kassi ja kūsūsse: “Kas vast ei või ärä müvvä?” Miis lupas müvvä ja nõud 50 ruublit. Säksa massiva nõutu raha vällä, võtiva kassi umma tõlda ja naksiva sõitma. Säksa kaessõ: kass iks sääd hindä kükile tõlla akna pääle. Arvasõ: taa tark opõtu kass taht vast veetkese tõllast vällä. Laskva tõsõ tõllast vällä, ni kass lätt äräki. Ja poig jälleki esäl man. Nüüd ütles poig: “Ma muuda hindä ilosas pinis, sa müü minno.” Ja ütekõrraga oll nii illos pini, et lust pääle kaia. Üte säksa sõitva tõllaga, saava kottalõ²³, pidävä kinni ja nakkasõ pinni kauplõma. Viiekümne ruubli iist saiva pini hindälle ja võtiva tõlda. Pini tembotas tõllah jäl nigu kasski. Säksa laskva pinni veetkese vällä, a pini lippas umalõ poolõ²⁴. Jälleki oll poig esä man. Nüüd ütles poig: “Ma muuda hindä hobõsõs, sä müü minno saa ruubli iist är, a suitsõ jätä hindälle.” Sedämaid oll sääl üts suur, uhkõ hobõnõ, miis pidi ratussõst²⁵ kinni. Jälle sõitva säksa tõllaga. A nuu säksa olliva juuda. Vanasarvik jo näütäs sõrmõga: “Kae, kos miie opipoiss om!” Sõitva mehele järgi, kūsūsse: “Kas hobõnõ müvvä om?” “Müvvä!” “Kui pallo mass?” “Sada ruublit.” Kaup oll valmis, raha masti mehele kätte. Nüüd nakkasõ hobõst viimä, miis ei anna suitsit. Pakva sada ruublit suitsidõ iist, katssada, kolmsada ruublit, miis ei anna minki hinna iist²⁶. Nüüd võtiva sõs esi ja panniva umme kõvvo suitsidõga tõlla perä külge kinni. Miis käve laadol, ost, mis vaja oll, ja läts umma kodo. Säksa-juuda sõõdiva liina võõrastõmaja hoovi pääle. Kõik tõsõ hobõsõ pantiva lahtrehe ja toit ette, a ostõtu hobõnõ jäteti tõlla taadõ saisma. Esi

22 Tõenäoliselt: rätsepa välimusega, rätsepa olekuga

23 kohakuti

24 umalõ poolõ - oma teed

25 rihmast hobuse päitsete küljes; ohelikust; ratsutist

26 minki hinna iist - mingi hinna eest („min(k)ki” – sõnast „miäki” ’miski’)

lätsivä sarviku süüma. Tütrek pannu tähele, et üts hobõnõ sink²⁷ väläh, pästnü töösõ vallalõ ja veenü lahtrehe. Esi lännü sõs ja ütelnü: “Üts hobõnõ oll vällä unõhtunnu, ma lasi timä lahtrehe süüma. Nüüd karanuvva sarviktaadi üles ja ütelnüvvä: “Sõs om ta lännü.” Lännüvä kaema – lahtre tühi, ei kedägi tallih. Poig tullu jälleki kodo esä mano ja tennü umme tükkä, ku rahha vaja tullu.

27 kannatab ilma söömata v joomata

7. Mõrdsukas vürstipoig H II 52, 491/507 (33)

Ütel suurõl, rikkal vürstil oll poig, kes kõik koolitarkusõ läbi oppe. Ku ta tävvesmehes oll kasunu, sõs nõus ta valitsust hindä kätte. Esä es lupa anda, inne ku ta koolõs. Sääl lei poig esä vastalises ja taht esä võimu vägüsi hindälle kisku: koras sulasit, võtt mõtsah elokorteri ja lei mõrdsukas²⁸. – Mõtsah oll üts suur suu, säääl keskpaagah oll maasemaad²⁹ – sinnä ehit ta suurõ maja ja tegi raudaia ümberelle. Värehte pääl olliva vahi ja tõõsõl puul värrit tõõne³⁰ lõvi, kes kedägi võõrit sisse ei ka vällä es lasõ, ku umma inemist üteh es olõ. Säält kävevä nä ümbretsõõri vällä riisma. Kaugõh üteh liinah ollu ütel kaupmehel kolm tütärd. Näo poolõst es olõ na ilosa ollu, a kaupmiis lubanu häste kaasavarra üteh. Ta pidänü ka egä tütre aus palle. Hääkene kül! Rüüvlide päämiis, vürstipoig, tiidnü ka toda kaupmiist ja tütrit. Ta lasknu kuus hobõst tõlla ette panda, käsknü kutsaril pukki istu, istnu esi tõlda ja sõs sõitnu tollõ kaupmehe poolõ õkva vanõmba tütre palli pidämise aigo. Kutsarillõ kiilnü ta ärä, et tuu midägi es tohi kõnõlda. Ta naanu vanõmba tütreaga sõbritsõmma³¹, annu vanõmbille ka teedä, et timä kaupmehe vanõmbat tütärd taht võtta naases ja viil päälegi õigõ ruttu suuv ta asjo toimõ aia, selle et ta om väega kaugõst ja kotoh om säärtsit ainulikka³² asjo õiõndada. Tütreakul ka muid meelesiidsi peigmehi ei olõ olnu ja vanõmba ja tütar annuva mehele perrä – kolmõ päävä siseh tetti kõik valmis, laalatõdi ja peeti pulma. Suuril³³ saa jo raha iist kõik ruttu. Olliva nüüd pulma peetü, sõs naas mõrdsuk uma noorkõga kodo sõitma. Kaupmiis saat terve voori kõgõsugust varandust ka tütreaga üteh. Ku jo mõnõ kümme virsta olliva ärä tullu, sõs lask mõrdsuk kraami ütte paika maaha panda ja lubas esi umõl sulasil laskõ ärä viiä, voorimehile and viil egalõütele kingitüst ja saat kodo minemä. Nüüd sõõdiva mõrdsuk noorkõga edesi niikavva ku suuhu. Hobõsõ läävä kõtuni pori siseh, nii et pori pladisõs õnnõ. Noork es olõ viil ilmahki niisugust tiid müüdä sõitnu. Tollõ näüt sii sõitmene võõras ja vastamiilt olõvat. Mõrdsuk seletäs: “Siist om õgvõmb minnä, olgu pääle, et tii halv om.” Nüüd saiva viimate läbi suu maja mano. Kõik sulasõ olliva vällä tullu päämiist noorkõga auga vasta võtma. Siin peeti nüüd viil kats päivä pulmõ. Naase kaasavara lask ta sulasil ärä tuvva. Säääl näüt mõrdsuk noorkõllõ kõiki värke ja kambrit, ainult ütte es lupa mõrdsuk noorkõl minnä, ehk kül võti iih oll – ku lätt, saa surma. Ütskõrd lubas mõrdsuk mõnõs pääväs vällä sõita, and naase kätte üte kuldmuna, midä ta alati hindäga üteh pidi ajoviites, muudo vast om ikäv. Kõik lätsivä kotost ärä, noork jäi ütsindä ja mõtlõs: „Mis säääl kambrõh ummõt piäs olõma, kohe ta mul ärä kiild minnä? Ega siin kiäki ei näe, ma õigõ lää kae.” Ta läts, püürd ussõ vallalõ ja astus sisse. Siseh näge inemiste päid ja tõrdoh verd – ta heitü nii ärä, et kuldmuna maaha sattõ ja verega sai. Nüüd kobe ta kül vällä, pand ussõ takast kinni ja mõsk kuldmunna, a tuu es lää inämb nii puhtas, ku inne oll. Mõrdsuk tull kodo ja kūsüs: “Näütä kuldmunna!” Noork näütäs. Mõrdsuk ütles: “Ah sa olõt kambrõh käänü, nüüd piät sa surma saama.” Noork nakkas pallõma, et andis jätässi. Kos no mõrdsuk tollõst tähele pand, tõmmas noorkõ kamb-rõhe. Säääl oll jo pakk ja laga kirvõs valmis. Ta pand noorkõ pää paku pääle ja lei karnäuhti pää otsast maaha. Nüüd lask mõrdsuk jälle hobõsõ tõlla ette panda, võtt leenarõiva sälgä ja sõite jälki kaupmehe poolõ tõist tütärd kosima. Säääl kõnõlõs tõõne, kus ta väega õnnõtu om, et naane varra ärä kuuli, suuv nüüd, et kaupmiis uma tõõsõ tütre naases annassi. Mis sa õnnõtusõlõ tetä võit? Nuu täütvä ka mehe tahtmist ja laskva uma tõõsõ tütreaga laalatada. Kõik sai jälleki kolmõ päävä siseh valmis tettüs. Nüüd saat kaupmiis jäl näid minemä ja and mito kuurmat varandust üteh. Mõrdsuk lask jälle varandusõ ütte paika tii viirde maaha panda ja saat peräst uma sulasõ perrä. Voorimehe lätsivä umalõ poolõ tagasi. Ku mõrdsuk vahtõ noorkõga majja oll jõudnu, sõs peeti jälleki torrõhe pulmõ. Mõrdsuk kiild ka sel naasel ütte kambrõhe minnä, muudo võõse egäl puul kävvä. Ku sinnä lätt, saa surma. Ütskõrd, ku mõrdsuk kotost vällä pidi minemä, and ta kuldmuna naase kätte, et ta toda hindäga üteh hoiassi ajo-viites. Sulasõ lätsivä ka kotost ärä, nii jäi sõs naane ütsindä kodo. Ka sel noorkõl tull himo salakamb-rõhe kaia, ei olõ jo kedägi ka nägemäh. Ta lask ussõ vallalõ ja kai sisse. Uma sõsarõ pääd näteh heitü

28 röövliks, riisujaks

29 = maisõmaad - kuiva maad (mitte sood)

30 tõõsõl puul värrit tõõn'e lõvi - fukummalgi pool (kahe poolega) väravat üks lõvi

31 sõbrustama

32 hädavajalikke, pakilisi

33 Siin: rikkail, mõjukail

ta nii ärä, et kuldmuna maaha sattõ ja verega sai. Ta võtt muna üles, pand kambrõ ussõ kinni, puhast munna, a õigõ puhtas muna inämb es lää. Ku mõrdsuk kodo tull, kai ta, et muna puhas es olõ ja tegi sii naasega niisama ku edimädsegagi.

Nüüd sõit mõrdsuk jälle kaupmehe poolõ kolmandat tütärd kosima. Ta kaibas säääl umma hätä, mis timäle väega pallo kurvastust tege. A mis sa tiit, ega surmalõ vasta ei saa olla, piät egäüts minemä, ku surm perrä tulõ. Mõrdsuk pand nüüd kaupmehele palvõ ette, kas ta võtas nii hää olla ja kolmandat tütärd timäle naases anda. Kaupmiis täüt pikä mõtlõmise perrä timä palvõt. Kolmõ pääväga taltõdas kõik asi ärä. Jälleki saat kaupmiis pallo kraami voorimeeste läbi tütremehega üteh. Tuu käsk voorimehil tii viirde kraami maaha panda ja tagasi minnä. Mõrdsuka uma sulasõ veivä vara siist ärä. Kotoh võeti näid jälleki suurõ lusti ja rõõmuga vasta. Selle naasele näüt ta ka üte kambrõ läve³⁴ ja ütäl niisama ku töösilegi, et ta ei tohi sinnä kambrõhe minnä, ja ähvärd tedä surmaga, ku sõnna ei kuulõ. Mõrdsuk and tälle ka kuldmuna kätte hoita ja läts esi sulastõga vällä riismise pääle. Naane mähk kuldmuna siidiräti sisse ja pand akna pääle, esi kõnd, kai ümbretsõõri sedä olõkit ja värki. Ka tedä kihot himo salakambrõhe kaema. Oh hirmus, mis ta siin nägi! Sõsaridõ pää mitmõ muudega paistva timäle vasta. Ta minestü ärä. Ku ta jäl toibu, sõs mõtõl, märke ta: mis nüüd ette võtta vai tetä?! Säääl olliva aknidõ pääl mito lilli pottega. Katõ suurõmba lillipoti sisest võtt ta lilli ja mulla vällä, läts ja tõi sõsaridõ pää ja pand töösõ lillipoti sisse töösõ pää, katt mullaga häste kinni ja säääl lilli kasuma. Kambrõ ussõ pand ta jälle ilosastõ kinni. Mõrdsuk tull kodo, kaes munna, muna om illos ja puhas. Tollõ üle oll täl hää miil. Elo läts näil mõni aig õigõ kenäste.

Nüüd pand naane uma palvõ mehele ette: “Ma olõ alati sino tahtmist täütünü, kullõ ka ütskõrd mino palvõt, sõõdamõ mino vanõmbidõ poolõ küllä.” Miis lubas ka toda palvõt täütä. Naane pallõl viil, et nii paar lilli pottega võissi vanõmbillõ kingitüses viiä, selle et nä armastasõ väega lille. Miis es keelä ka toda tetä. Nüüd võtiva lilli üteh ja sõõdiva kaupmehe poolõ. Kaupmehel oll väega suur rõõm, et väümiis tütreaga kostma³⁵ tulliva, ja võtt näid torrõhe vasta. Tütär selet nüüd vanõmbillõ salaja kõik ärä, mis amõti pidäjä täl miis oll, mis ta timä töistõ sõsaridõga om tennü ja et noode pää oma lillipoteh. Salausi kutsutiva kohtuamõtniku sinnä nigu ütele pidolõ. Mõrdsuk es tiiä tollõst midägi. Pidotise imehtäse väega iloside lille üle, mis väümiis kaupmehele kingitüses tõi, ja ütlesõ sõs: „Määrätse kül nääde juurõ piässi olõma?” Võtva lilli ja mulla päält ärä ja kaupmehe tütarde pää tulõva vällä. Mõrdsuk saistas üles ja taht umma naist revolvriga maaha laskõ, a mehe võtiva töösõ kinni ja panniva raudõ. Viimäte kohtu otsusõ perrä tetti timäga niisama, ku timä töistõga oll tennü – lüüdi pää maaha. Kõgõ tollõ varandusõ lask kohus sõamehil sääält mõtsast ärä tuvva, mõrdsuka kõik ärä hukata ja majagi ärä palotada.

34 Siin: ukse

35 võõrusele

8. Ristesä kingitü pill H II 52, 257/63 (15)

Vaenõ miis elänü naasega. Näil sündünnü poig. Tahtnuvva sõs poiga är risti, a kiäki es olõ vadõris tullu, selle et vaesõ oma. Ütskõrd, ku miis vadõrit käänu otsmah ja kurvalt tagase tullu, et kedäge es olõ saanu, sõs tullu üts vanamiis vasta ja küsünü: “Miis, mis sa nii kurb olõt?” Miis vasta: “Olõ kurb – tahi poiga är laskõ risti, ei tulõ kiäke vadõris.” Vanamiis ütelnü: “Võta minno.” Miis tenänü ja kutsnu üteh. Vanamiis tullu kah. Lats sai är ristitüs. Vanamiis ütelnü sõs: “Nüüd mul ei olõ midäge anda, kül ma tõõne kõrd kingi ristipojalõ.” Lats kasvi suurõmbas ja naas karah käümä. Ku poiss jo kolmtõist vai nelitõist aastaiga vana ollu ja karja hoitnu, tullu vanamiis (ristesä) tõõsõlõ mano ja tunnu ristipoja ärä. Kõnõlnuvva tõõsõ sääl ni vanamiis annu poisilõ üte pilli kingitüses ja ütelnü: “Ristmise man jäi mul kinkmädä, nüüd ma kingi sullõ sii pilli. Ku rassõ hoita om, et eläjä ei taha sõnna kuulda, sõs mäangi sedä pilli – ja kõik nakkasõ tandso lüümä.” Poiss tenäs ja ristesä läts ärä. Poiss pruume nüüd jo mänge – kõik eläjä naksiva tandsma. Nüüd läts timä mõisa karussõs, kos rohkõmp eläjit oll. Sääl oll kari suur, pinni täl es olõ, mehekesel oll väega rassõ, iks tükevä eläjä vilja minemä. A sõs oll viil pesmise õigus, mõisaherr võõse pessä nii pallo ku taht. Herr annu poosilõ mito kõrda naha pääle, ku eläjä vilja lasknu. Kül püüs karus hoita, a nimelt kiini aigo es mõõ ütski hoitmene. Nüüd tõmmas ka poiss uma pillikese vällä ja naas mängmä – kõik eläjä naksiva tandsma. Tandseva niikavva, ku är vässüvä ja makama heedässivä. Karus aase kara kodo, eläjil kõtu tühä. Nii sedäviisi läts asi mito kõrd. Herr võtt õigõ ette ja läts ütškõrd karamaa viirde kaema, kus tuu asi om. Sääl oll üts kuusõpihestik, sinnä kakk herr hindä är sisse, et karus es näessi, a timä näge kül kara olõkit. Karus aase kara söödü pääle, a eläjä ei püsüvä paagah, nakkasõ vilja tükmä. Poiss võtt uma pilli kätte ja nakkas mängmä – kõik eläjä pistvä tandsma. Herr kuusõpihestikuh hüpäles kah ja kargas, et kuusõ ragisõsõ. Ei saa saisma ka jäiä. Ärä kakk jo rõiva, krõim³⁶ suu, käe, iho – niikavva ku eläjä jo maaha lamõsivva, et inämb es jõvva jalgo pääl saista, sõs jätt poiss viil mängmise maaha ja herr võõse ka paika jäiä. Päält tuukõsõ kaavas herr karussõ kohtuhe, et timä säärast tükku tege. Poiss kutsutas suurõ kohtu ette ja küsütäs: “Kas sul om säärne pill, mis kõik eläjä tandsma pand?” Poiss vasta: “Om kül.” Kohtuherrä: “Kas sa sõs mängät ja lasit eläjil tandsi?” Poiss: “Õigõ kül.” Kohtuherr: “Misperäst?” Poiss: Hulk eläjit oll, ma es jõvva hoita, herr alati pess, mis ma hädäga tei.” Kohtuherr: “Kas lasit herräl ka tandsi?” Poiss: “Ei tiia, ei olõ nännü.” Kohtupidäjil kõõgil oll himo nätä, määrne tuu pill om. Kästü sõs poisil uma pill ka nätä tuvva. Herräl oll jo hirm pillist ja ta ütäl: “Ärä ti mäangi lasku.” Poiss toonu pilli nätä. Kohtuherril olnu himo iks mängo ka kuulda. Herr kõõtnü hindä jo tooli külge kinni, et ku mängmä nakkas, sõs ei saa tä hüpäledä. Poiss naanu pilli mängmä – kõik herrä tandsma. Tandsnuvva tarrõ piti ja ümbre lavva rataskaari. Herr karanu kõõgõ tooliga, esi iks ütelnü: “Kas ma es üttele, ärge laskõ, kas ma es üttele, ärge laskõ...” Ku jo kõik puruväsünü olluva, sõs jätnü poiss mängmise maaha. Poiss lastu priis. Tostsaani jätnüvvä mõisniku pesmist jo vähämbälle.

9. Mõtsavahi poja põrgukäimine H II 52, 684/95 (55)

Mõtsavaht, vana miis, elänu ütsoh paagah mõtsa siseh. Ragonu tõõne üte puu maaha ja naanu moldi kaivma. Süümani³⁷ kaivnu är ja lännü süüma. Pääle söõgi lännü jäl kaivma, a innene kaavetu ollu jälki kinni kasunu. Kaivnu jäl tõõne lõunõni ja lännü süüma. Tullu tagasi ja nännü: jälki mold kinni kasunu. Niiviisi käänu kolm päivä kaivma, a midägi es olõ tüüst vällä tullu – iks kasunu kaavetu jäl kinni. Miis lännü jo kurvas, et tüüst midägi kasvo³⁸ es tulõ. Tullu sõs tõõsõlõ üts halli habõndõga vanamiis mano ja küsünü: “Mis sul hädä om, vanataat?” Timä seletännü uma luu är, et: „Miä iih kaava, tuu jäl takah kinni kasus.” Vanamiis ütelnü sõs: “Kas tahat, et ma sinno avita?” Mõtsavaht ütles: “Milles ma no ei taha.” “A sõs lupa tuu, kes sullõ kõgõ inne ussaia värehte pääl vasta tulõ, mullõ!” ütelnü vanamiis. Mõtsavaht mõtõlnu, et: “Veta vana karakrants iks vasta tulõ,” ni lubanu kah. Hall vanamiis kaivnu molli valmis ku lõhn³⁹ ja lännüvä kodo minemä. Värehte pääl tullu vanalõtaadilõ uma poig vasta. Mis nüüd tetä? Mis lubat, tuu lubat. Hall vanamiis tahtnu õkva mõtsavahi poiga ärä viiä, a tuu pallõlnu viil aigo anda. Lubanu sõs ka tõõne kolm aastaiga aigo.

Tuu aig lännü müüdä, poiss kasunu jo õigõ hääkeses mehes ni hall vanamiis tullu ja veenü ärki. Ütest paagast lännüvä maa ala ja raudvärrist põrguhe sisse. Sääl sõs opõnu tõõne poosilõ kõik är, mis tulõ tetä, ja kiilnü: “Kattõ kambrõhe ei tohi minnä, ku läät, sõs rajo kirvõga pää otsast maaha.” Poiss elänu sääl mõnõ ajo ni tullu himo kambrõhe kaia. Ütskõrd, ku vanna es olõ kotoh ollu, võtnu poiss võtmõ, käännü ussõ vallalõ ja kaenu sisse. Kambrõh ollu kette otsah lõvi ja hobõnõ. Lõvi iih olluva kaara, hobõsõ iih liha. Nuu naanuva nüüd ka kõnõlõma: “Ega mii kah perüs eläjä ei olõ, meid om õnnõ siiä tuudu, siin nälütedäs meid; vaheta meil süük ümbre.” Timä vahetannu ka ümbre: pannu hobõsõ ette kaara ja lõvi ette liha; tullu esi är ja käännü ussõ kinni. Vana tullu kodo, kaenu võtmit ja ütelnü poisilõ: “Sina olõt kambrõh käänu, võtmõ otsast om rostõ ärä kulunu.” Kaenu sisse: lõvil hobõsõga oma söõgi ümbre vahetõdu. Nüüd võtnu vana jo kirvõ, veenü poisi jo paku mano ja lubanu ärä tappa. Siikõrd jätnü viil ja ähvärännü: “Ku viil kambrõhe kaet, sõs inämb elämä ei jätä.” Vana vahetannu lõvi ja hobõsõ söõgi, nigu timäl inne oll pantu, ja lännü kotost är. Poiss jälki käännü ussõ vallalõ, pannu hobõsõ ette kaara ja lõvi ette liha ni pannu sõs ussõ kinni. Vana tullu kodo, kaenu, kus lugu oll, tõmmanu poisi paku mano, pannu jo kirvõgi kaala pääle, a jätnü viil peräkõrd. Ku vana kotost ärä lännü, sõs võtnu poiss jäl ussõ vallalõ ja vahetannu söõgi ümbre. Nüüd opõnu hobõnõ: “Mine tõistõ kambrõhe, sääl oma vitsaraakõnõ, liivaterä, tsilk vett ja üts laudlina. Võta nuu, pästä meid ka vallalõ ja lääme pakku, muudo ta sino iks ärä tapp.” Poiss tennü ka nii: pästnü hobõsõ ja lõvi vallalõ, istnu hobõsõllõ sälgä ja lännüvä kõik minemä. Tõõne päiv tullu vanapakan kodo, kaenu – ei olõ kedägi, naanu sõs takah virotamma. Pakõja kaenuvva, nigu üts must pilv tulõ takah. Hobõnõ ütelnü: “Viska vitsaraakõnõ maaha.” Poiss visanu kah, ni saanu hirmus suur mõts. Vana es olõ läbi saanu. Lännü, otsnu kotost poja ja kirvõ ni ragonu mõtsast tii läbi. Tõõne päiv ollu pia pakõjil järehki. Hobõnõ käsknü: “Heedä liivaterä maaha!” Poiss heitnü kah ni saanu hirmus suur mägi. Vana es olõ üle saanu. Vana käsknü sõs noorõmbat, et: “Sul oma kerge jala, mine lapjo perrä!” Esi kraapnu iks käppiga mulku mäe sisse. Poig tullu ka lapjoga appi ja sõs kaivnuva tii mäest läbi. Tõõne päiv jõdnuva pia järgi. Hobõnõ ütelnü: “Virotä viitsilk maaha!” Poiss visanu kah ni saanu armõtu suur järv. Vana naanu juuma. Joonu nii, et järve pervist joosnu ku volisnu õnnõ vesi alla. Joonu, joonu ni naanu takast vällä nirisemmä. Ta ütelnü sõs pojalõ, et: “Tuu säält suu päält ilma vüütä kuhi⁴⁰ ja pessä punnis ette!” Poig tennü kah nii. Vana iks rüdsinü⁴¹. Punni kõrvalt naanu vällä tsilkumma. Vana ütelnü pojalõ: “Poig, kinitä punni!” Poig kinitännü sõs õigõ mehemuudo. Nüüd joonu vana sõs viil viimätses jõvvust ni ollu üts plardsahus ja lännü lakka – lahki. Timä hindä kihä veenü vesi järve ja poig uppunu ka sinnä. Hobõnõ opõnu sõs poisilõ: “Lõika mõtsast pihline malk, tii kuus risti pääle, kumbagi otsa

37 = süümajoni – (ennelõunase tugeva) söõmaajani

38 kasu

39 ku lõhn – väga kiiresti, lennates

40 ilma vüütä kuhi – kuhi, millele pole tehtud vööd kaitseks vanakurja vastu; vöö tegemiseks suruti heinad rinnakõrguselt ümber kuhja sissepoole

41 lürpinud

ka viil rist, lüü meele kummalõgi kolm kõrda, sõs saamõ mi inemiisis.” Poiss tennü kah niida. Hobõsõst saanu kunigapoig, lõvist krahvipoig. Lännüvä sõs kõik tulõki jälgi piti tagasi, toonuva kõgõ kulla ja hõpõ ärä ja saanuva hirmus rikkas.

10. Sulanõ võtt põrguneitsi naases H II 52, 367/73 (22)

Ütel perremehel ollu sulanõ; tuu jäänü egä päiv iks kõhnõmbas ja kõhnõmbas näo ja muudo kehä vai iho poolõst. Perremiis kaes, et mis pakan täl no viga om, sööse nigu muuki inemese, tüüd ei tii ka rohkõmp, mis tuu hädä piäs olõma? Sulanõ maanu aganikuh. Perremiis arvas, et vast üüse midäge johus vai om, selle sõs käsknü sulasõl tarrõ makama tulla. Sulanõ maanu kül õdagu tarõh niikavva ku rahvas makama jäänü, sõs lännü jälleki vällä. Perremiis võtnu sõs latõrna tulõga siilo ala ja lännü aganiku nukka vahtma inne makamaminekit. Sulanõ tullu makama ja tükü ajo peräst ollu üts kohhin, mis tullu niikavva ku sulasõ mano. Sõs naanuva tassakõidsi kõnõlõma. Perremiis kullõlnu veetkese aigo, sõs võtnu latõrna siilo alt vällä ja lännü kaema – üts paks tütrek, pakso palgõga nigu tsuvvanahk, jämejide jalgoga, ollu sulasõ man, ja mõlõmbil ollu ümbrelt kinni võetu. Perremiis ütelnü: “Mina olõ majah perremiis, mina käse, tii piät tarrõ tulõma!” Esi tõmmanu tütrekul käega tukast kinni ja veenü tarrõ; sulanõ ka tullu. Nüüd saatnu perremiis opõtaja perrä ja lasknu opõtaja ka sinnä kutsu. Opõtaja nõudnu: “Kost sa olõt?” Tütrek ütelnü: “Ma olõ vaima riigist.” “Mis sa käüt mehe mano?” “Ma olõ tedä armastama naanu.” “Mis sa tedä kurnat, et miis alate kõhnõmbas jääs?” “Mul om nüüd säärne võim küleh. Ku ma ristitüs saasi, sõs es tiis ma kellege kahho.” Nüüd võtnu sõs opõtaja ja ristnü tõõsõ ärä ja peräst laalatannu sulasõga paari. Säält lännüvä na ärä sulasõ esä poolõ elämä. Terveh aastaig lännü müüdü. Sõs ütelnü naane: “Sino esä puul olõmõ nüüd aastaia elänü, lääme kaemõ mino vanõmbit kah.” Miis ütelnü kah: “Lääme!” Tulluva tõõsõ õkva põrguhe. Säält võetu nüüd tütärd ja tütremiist ausahe vasta ja näütedü kõiki värke läbi ja läbi. Ku jo mõni päiv oll kostmah⁴² oltu, sõs tahtnuvva tütär ja tütremiis ärä tulla. Vana põrguline käsknü väümehel pallõlda, mis ta iäl taht, toda kõkkõ lubanu tallõ anda. Naane opõnu: “Küsü säält klaaskapi sisest lillisiimnit, ärä sä midäge muud küsügu. Naade läbi saamõ ka rikkas.” Miis küsünü ka niida. Nüüd ütelnü vanasarvik: “Sa olõt kül kõgõ kallimbat pallõlnu, selle et nii siimne oma inemiste hinge. Et ma olõ lubanu, sõs taha ma iks anda,” ja annu sõs väümehle lillisiimne kätte. Vanapaaba annu tütrelle üte laudlina ja ütelnü: “Ku laudlina vallalõ võtat, sõs mis süüki õnnõ soovit, toda saat.” Nüüd tulluva ärä mehe esä poolõ kodo ja pästivä hulga hingi põrgust. Säält seletännü naane: “Naist siimnist kasussõ ka lilli, kel kõgõ ilosamba häelmu omava, midä maa pääl viil ei olõ nättü.” Tennüvä sõs lillisiimne akna ala pindre pääle maaha. Lilli kasunuvva imeilosidõ tuttaga. Väega pallo rahvast ja suuri kunigit käänü kaemah ja ostnuva lille. A ku lilli kodo õnnõ saanuva viidüs, sõs kaonuvva säält ärä ja olluva jälki säält, kos näid müüdi. Niiviisi tiinnüvä nä pallo rahha ja saanuva rikkas.

42 võõrusel

11. Perremiis Paalak ja sulanõ Rebäne H II 52, 719/39 (59)

Vanast orjusõ aigo ollu üts porivaenõ perremiis nimega Paalak. Täl ollu üts sulanõ Rebäne, niisama kavval ka ku rebäne. Perremiis pannu tõõsõlõ söögikoti üteh ja saatnu pääväs teolõ. Sulanõ lännü mõtsa, maanu päävä är, pannu söõgi nahka ja tullu õdagu kodo. Hummogu saadõtu mõisast perremehele perrä ja kutsutu mõisahe. Sääl antu uma nahk täüs ja sõs kūsütü viil: “Milles sulast tüüle es saada?” Miis vabandannu: “Ma saadi kül sulasõ, a sõs ta vast magasi muial, ku teol es olõ.” “Kae, et sa sulast tüühü ajamada ei jätä!” karistõdu mõisah. Miis tullu kodo, pannu jäl söõgi kotti ja saatnu sulasõ kõva ähvårdämisege teolõ. Sulanõ maanu jälki päävä otsa, söönü söögikese ärä ja tullu kodo. Tõõne päiv oltu jäl mõisast peräh, mudku tulgu perremiis õnnõ ruttu mõisahe. Perremiis jo mõist, et nüüd sulanõ jäl tüüh es olõ. Mõisah antu jäl perremehele uma sann ärä. Miis kül vabandannu, et: “Ma saadi sulasõ,” a tuu es avita midägi. Nüüd karistõdu⁴³ kõvastõ, et piät sulasõ teolõ saatma. Miis tullu kodo, sääl pallõlnu ja ähvårdännü sulast, et piät teolõ minemä. Tuu tennü kolmanda päävä niisama ku innegi. Perremiis sai jäl keretävve. Mis tont nüüd tetä?! Jaamamuuna⁴⁴ vaja minnä liina viimä: mine esi liina, ega timäst teolõminejät ei saa. Ajanu tõõsõ sõs jaamamuuna viimä, esi lännü teolõ. Hääkene kül! Saanu jaamamuun är antus, ni Rebäne möönü hobõsõ kõgõ vankriga ärä. Tõõsõ kiilnüvvä: “Sõkõ, mis sa nüüd tiit? Tol vaesõl mehel jo inämb hobõsit ja vankrit es olõki, nüüd müüt naaki ärä.” Mis timä no tuust huule. Noh, hää kül! Tõõsõ tulliva kodo, timä jäi liina. Lännü kuniga maja mano ja pallõlnu tiindride käest ütte mõõtu: Kūsütü: “Mis tarbis?” Ta ütelnü: “Perremiis taht umma mõõtu tembeldädä kuniga mõõdu perrä.” Antu kah üts vasine mõõt. Rebäne lännü ärä ja tullu kolmõ päävä peräst tagasi, a esi pannu üte hõpõraha sinnä mõõdu nuka pleki veere vahele. Kunigas kaenu: hõpõraha vahele jäänü; kūsünü: “Mis perremiis mõõt?” Sulanõ vasta: “Kas mina tiä?” Kuni-gas: “Kas perremiis om ka rikas?” Sulanõ: “Kas mina mõista üteldä, ta iks om tubli miis kül!” Kuni-gas: “Kas tal rahha om kah? Vast ta rahha mõõt?!” Sulanõ: “Kas mina mõõtmist tiä, rahha om täl kül ilmotsata pallo, rahakeldregi om terve vakamaa suuruta⁴⁵.” Kunigas: “Oi, tuu mehega olõs vaja kokko saia ja kõnõlda. Lasõ timäl mino mano tulla!” Kunigas annu ka uma kira üteh. Sulanõ lännü kodo. Perremiis lännü kurvalt vasta ja kūsünü: “Kos hobõnõ ja vankri oma?” Sulanõ vasta: “Ärä möi.” Perremiis: “Kos raha?” Sulanõ: „Mis sa rahast nõvvat, kül saat! Panõ õnnõ hindä kipõst valmis ja lääme kuniga mano!” Nüüd annu ta kuniga kira kah perremehe kätte. Tuu kaes: kutsutas sedämaid kuniga mano ja kiral om kuniga käsi all. Ega vasta ei tohi panda. Ai hädä! Sai no kolm kõrd jo sulasõ peräst pessä, möi tõõne hobõsõ ja vankri ärä, nüüd ei tiä, mis kuniga käest viil uuta om. Rebäne oll muudogi tiijuht kuniga mano minneh. Tii veereh, kost liina sisse mintü, ollu üts väikene mudanõ, rostõnõ oja. Säält lännüvä na üle ni sulanõ tooganu Paalaki sisse. Tuu roninu vällä, a vana, kakõnu rõiva nigu sandil, poriga ja rostõga kuuh mis hirmus. Sulanõ ütelnü nüüd tõõsõlõ: “Saasa siin, är mingu kohegi, inne ku ma tagasi tulõ!” Paalak jäänü uutma. Rebäne lännü kuniga mano. Kunigas kūsünü: “Kos perremiis om?” Sulanõ ütelnü: “Perremehele johtu üle oja tullõh õnnõtus, sattõ sisse, ei saa nüüd kuniga mano tulla.” Kunigas: “Vii mino rõiva!” Ta lasknu üte jao rõivit tuvva. Rebäne kaenu ja ütelnü: “Niisugustõ kõhno⁴⁶ rõõvastõga mino perremiis ei olõ käänü.” Tuuduvva tõõsõ rõiva ette. Rebäne ütles: “Neid ka ei julgu mina perremehele viiä, täl oma iks pallo parõmba olluva.” Tuuduvva sõs õigõ kalli rõiva, selgest purpurist ja siidist. Rebäne kaes ja ütles: “Noh, needega vast hädä-peräst vöi mu perremiis tulla.” Lännü sõs rõõvastõga perremehe mano, avitannu vana hilbu maaha kisku ja pannu kuniga rõiva sälgä. Nüüd lännüvä kuniga mano minemä. Rebäne opõnu: “Ku vast süümä aetas vai kõnõldas, sõs ütle iks alati “jah” ja “jaa””. Nüüd kuulu perremiis edimäist kõrda rõõmsampi sõnno, et vast kutsutas süümä. Lännüvä sõs kuniga mano. Kunigas võtnu väega lahkõhe vasta, pannu sohva pääle istma, lasknu söõgi lavva pääle tuvva, istnu esi kõrvalõ ja provva tütrega istnuva vasta. Peenkeiste söögiriistoga es saa miis häste kõrda, vahel avit uma viieharolidse kahvliga kah. Kunigas kõnõlnu rikkusõst, varast ja kūsünü: “Kas sul om kül suur kari kah?” Miis vasta: “Jah, jaa,” ja nii edesi. Viimäte kūsünü kunigas: “Kas poissmiis olõt?” Paalak: “Jah, jaa.” Kunigas: “Vast

43 Siin: manitsetud

44 maksu (hrl heinad, kaerad) postijaamale

45 Tõenäoliselt: suuruse poolest, suurune

46 Siin: viletsate

võtat õigõ mu tütre.” Mis nüüd Paalakil üteldä? Hindäl naane ja latsõ kotoh. Ta kaenu Rebäse pääle. Tuu ollu ka iks säääl ku tarõpoiss. Paalak tennü asja Rebäse mano. Rebäne ütelnü: “Nüüd oma asa joonõh, ütle: “Jah, jaa!”” Paalak lännü ja ütelnü kah: “Jah, jaa!” Mis nüüd? Vaja ärä loetada. Tuudu opõtaja, tuu loetannu ärä. Tettü sõs kipõst ja kipõst – ja laalatõdu kah. Kõik kindrali ja ülembä tulluva kokko pulma kaema, nägemä kuninga väümiist, kes kõgõ rikkamp riigih om. Pulmõ peetü kolm nädälit. Ku otsa saanu, sõs ütelnü Rebäne: “Siin om pulmõ kolm nädälit peetü, väümehe puul piät kuus nädälit peetämmä.“ Kõik säetü sõõdo tarbis juundõ. Rebäselle antu hobõnõ, tuu sõitnu kõgõ iih ratsalla, üte tõllaga sõõdetu tollõ takah, sõs sõitnu kunigas uma provvaga ja noode takah kolmandah tõllah nuurpaar – üle kõgõ katstõist tõlda. Sõavägi ka üteh. Rebäne lasknu kõvastõ joosta, nii et ta muist pallo ette sai. Ta kaenu – tii veereh om hirmus suur kari ja väega ilosa eläjä. Rebäne küsüs: “Kelle kari sii om?” “Vanoljuudil,” ütlese karussõ katõkeske. Rebäne ütles: “Ärä ti üteltu, et vanoljuudil om, sõs võetasõ teil kõik eläjä käest ärä. Kunigas tulõ uma sõaväega takah. Ütelge, et perremiis Paalakil om, sõs ei putu ütski.” Rebäne esi kihotannu jälki edesi. Pulmalise saanuva tõldoga kara kottallõ, kunigas lasknu hobõsit kinni pitä ja tarõpoosil küssü: “Kelle kari sii om?” “Perremiis Paalakil!” ütelnüvä karussõ. Kunigal ja kõõgil sai väega hää miil. Paalaki uma süä karas kah rõõmu peräst siseh. Rebäne kaes – tii veereh suur hobõstõkari, kõgõ kallimba hobõsõ. Ta küsüs: “Kelle hobõsõ nii oma?” Hobõstõvahi ütelnüvvä: “Vanoljuudil.” Rebäne vasta: “Hoitkõ, et tii nii ei üttele, säääl takah tulõ väega pallo, kunigas ja sõavägi, ku niida ütlet, sõs võetasõ kõik hobõsõ käest ärä. Ütelge: „Perremiis Paalakil oma,” sõs ei putu kiäki.” Rebäne virotannu esi edesi. Saanu kunigas pulmalistega hobõstõkara kottallõ, lasknu kinni pitä ja küssü: “Kelle hobõsõ nii oma?” “Perremiis Paalakil!” ütelnüvvä vahi. Oi sedä rõõmu, mis nüüd kõõgil oll! Liikunuvva jälle edesi. Rebäne kihotannu tuhatnellä vanujuudidõ liina. Värehtevaht küsünü: “Kos sa tormat, Rebäne?” Tõõne lõõtstannu, hõhka-hõhka, ja ütelnü: “Tulõva – tulõva – tulõva – viissada valgõt – sudd – tulõva! Paekõ!” Vaht annu ruttu joostõh tõõsilõ teedä, et: „Viissada valgõt sudd tulõva. Rebäne hää miis and viil teedä.” Kõik juusknuva kokko ja hüllüh⁴⁷ pakku. Liin oll pia tühi. Rebäne kaenu: üte silmäga lombak rahakeldre vaht saisnu viil säääl, võtmõ peoh. Rebäne ütelnü tollõ: “Pakõ, pakõ, kas sina ütündä hindä är lasõt süvvä, kõik oma är paenu. Viska rahakeldre võtmõ siiä!” Tuu visanu rahakeldre võtmõ Rebäse kätte ja lännü esi kah iks, limpadi limpadi, tõõsil takah liinast vällä. Pulma sõitva sisse. Säääl oll kõkkõ kraami küllät, mis vanajuuda maaha jätivä. Peeti kah kuus nädälit pulmõ. Kunigal provvaga tullu himo rahakeldret ka kaia: kutsnuva Paalakit näütämmä. Paalak ütelnü Rebäselle: “Mis nüüd saa?” Rebäne vasta: “Ei olõ midägi, asi om illos kõik. Kutsu nimä kaema – tulgõ!” Lännüvä tõõsõ Rebäsel takah. Tuu lasknu rahakeldre ussõ vallalõ. Oi sedä rahha! Kõik salvõ täüs. Kõgõ iih ollu vaskrahasalvõ, sõs hõpõrahasalvõ, sõs kuldrahasalvõ, päälegi mitmõkõrralidse, ja tulõ palanuvva man. Oi rikkust! Noh, siist es jõvva kül kolmandat jako tuu mõõduga är mõõta, mis kunigas Rebäselle and perremehele raha mõõta. Kunigas oll rõõmus, et nii rikka väümehe sai. Timä käest luut kunigas ka laanata, ku hädä tulõ. Ku kuus nädälit müüdü oll, sõs lätsivä kõik kodo. Nuurpaar õnnõ jäänü liina elämä. Vanajuuda es olõ tohtnu inämb uma liina poolõ kaiaki, et soe tulõva ja murva ärä. Kõik hää, mudku, mis naase ja lastõga saa? Rebäne ütelnü: “Nuu võit ka iks siiä võtta. Naane om nigu üts söögitegijä, eläte pääle, vet jõvvat jo mõlõmbit toita.” Paalak lännü sõs naasele ja latsilõ perrä, kiilnü ärä, et na es tohi üteldä, kes na oma, ja veenü umma liina. Na elässe säääl vai põrõhõlla, ku är ei olõ koolu.

47 koos, laamas, segi

12. Suur nõid Toona H II 52, 180/94 (2)

Elänu üts mõisnik. Tol ollu talopoigõ kah, kiä tüühü kävevä. Ütskõrd, ku teomehe tüüh olluva, nännü mõisaprovva unõh, et ütäl teomehe naasel ollu poig. Lasknu tõõne sõs mehe tüüst hindä mano kutsu ja ütelnü, et: “Ma näi unõh, et su naasel om poig. Ku nii om, sõs piät är mullõ pojas anma.” Miis lännü kodo ni ollu kah naasel poig. Lännü sõs tagase ja annu mõisah teedä. Provva lubanu nüüd mehe kodo naasele appi last kasutama. Ku aasta peräst poig är saanu võõrutõdus, sõs võtnu provva är tõõsõ hindä poolõ õkva ku umas latsõs. Ku poiss suurõmbas oll saanu, sõs oll provva tõist kuuli ka saatnu. Ta ollu viks poiss ekäpiti. Kõik rahvas armastannuva tõist. Herrä uma poig ollu säärne kuri ku timohk, kõik põlgnuvva tedä. Mõisaherräl provvaga lännü miil pahas, et võõrastpojast inämb luku peeti ja toda inämb armastõdi ku nääde poiga, ja naanuvva vihkamma tõist. Poiss esi ka saanu teedä, et ta nääde perüs poig ei olõki. Ta saanu jo katsatõistaastalises. Võetu sõs nõus tõõsõst vallalõ saia. A kaugõh, kaugõh meresaarõ pääl elänu üts hirmus suur nõid Toona. Kes sinnä lännü, tuu inäp tagase es olõ päsnu, ta niilnü kõik hindä sisse. Sinnä käsknuvvä mõisavanõmba võõralpojal minnä, Toona käest elo- ja kooluvett tuuma. Hääkene küll, poiss lännü minemä. Üteh paagah uhkõ maja läve pääl saisnu kunigas ja kaenu – pagana terräv poiss lätt müüdä. Kunigas küsünü: “Poiss, kos sa läät?” “Toona käest elo- ja kooluvett tuuma,” ütelnü poiss. Kunigas ütelnü sõs: “Küsü Toona käest, kos mu kunigriigih vesi om saisma jäänü, mito aastaiga jo om põud.” Poiss vasta: “Jajah, hää kül!” Poiss lännü tuust kunigriigist läbi tõistõ, säält jäl kuniga majast müüdä. Kunigas johus väläh olõma, silmäs – illos nuurmiis lätt, küsüs sõs: “Poiss, kos sa läät?” Poiss: “Lää Toona käest elo- ja kooluvett tuuma.” Kunigas ütles: “Küsü Toona käest, kohes mu kunigriigih raha jääs, egä päiv lüvväs tõist pääle, a alate om põud.” Poiss vasta: “Jajah!” Lännü jälle edesi. Nüüd saanu kolmandahe kuningriiki. Säält lännü jäl kuniga majast müüdä. Kunigas nännü, et tubli poiss lätt müüdä ja küsünü: “Kos sa läät?” Poiss ütelnü nigu tõõsilõ kunigillõgi: “Lää Toona käest elo- ja kooluvett otsma.” Kunigas kõnõlnu sõs: “Küsü Toona käest, kos mu tütar om jäänü, kel olliva vasitse jala, hõpõnõ kihä ja kullanõ pää. Ku teedä saat, sõs anna sullõ poolõ kunigriiki, ehk ka vai kõik.” Poiss: “Jajah!” Tullu sõs mere viirde. Säält merevaht küsüs: “Kos läät?” Poiss ütles niisama ku muulege: “Toona käest elo- ja kooluvett tuuma.” Merevaht: “Küsü Toona käest, kunas merevaht vallalõ saa, sõs lasõ minnä.” Poiss: “Jajah!” Nüüd saanu sõs poiss viimäte sinnä, kos Toona elänu. Es olõ tõist hindä kotoh ollu, naane ollu ütsindä. Poiss seletännü sõs, misperäst timä tull ja mis tuuh ja tuuh kunigriigih puudus om. Tuu lubanu avitada ja ütelnü viil: “Sä pakõ är sängü ala, muudo, ku Toona kodo tulõ, sõs ta sööse su är.” Poiss kobinu sängü ala. Tullu sõs vana Toona kodo ja nuhutannu: “Siin om võõras hais.” Naane vabandannu: “Ei olõ kedäge siin käänü, vast esi neelit mõnõ sisse, sõs om tuu hais.” Jäänü sõs ka tõõne rahu ja heedanü puhkamma. Poiss es tohi sängü all hiirehellügi tetä. Üüse naane hõõganu: “Toona hõe, Toona!” Toona vasta: “Ööö, ööö!” Naane: “Kohe tuu kuniga vesi om saisma jäänü?” Toona: “Säält liina kõrval om jõgi är kuionu, õkva liina kõrval jõõ perve pääl kasus üts kõiv, tüvest kats jalga ülespoolõ lätt ta kolmõ harro; liinapuulmadsõ haro sisse ragogõ mulk, sõs tulõ vett nii pallo vällä, et kõgõl kunigriigil viländ saasõ juvva.” Toona jäänü jäl makama. Naane hõõganu: “Toona hõe, Toona!” Toona vasta: „Ööö, ööö!” Naane: “Milles säält riigih rahapõud om, alate rahha lüvväs, a puudus om suur?” Toona: “Minke tuust huultsast (nimitännü ka huultsa nime) põha poolõ kolm virsta üle suu väikest tiirata piti, säält om mäekink, tollõ päält tulõ üts jalg mulda är kaiva, sõs tulõ vasta edimält vaskraha, sõs hõpõraha ja sõs kuldraha.” Toona jäänü jäl makama. Naane: “Toona hõe, Toona!” Toona: “Ööö, ööö!” Naane: “Kos tuu kunigatütär om, kel oma vasitse jala, hõpõnõ kihä ja käe ja kullanõ pää?” Toona: “Sina esi olõtki tuu.” Nüüd maanu jäl Toona tükü aigo. Naane hõõganu: “Toona hõe, Toona!” Toona: “Ööö, ööö!” Naane: “Kunas merevaht vallalõ saasõ?” Toona: “Õkva siisama nädäle.” Hummogu tullu sõs Toona üles ja lännü kotost vällä. Naane annu sõs poisilõ elo- ja kooluvett ja saat tõõsõ tulõma. Poiss jõudnu mereranda. Merevaht küsüs: “Kunas ma vallalõ saa?” Poiss ütles: “Õkva siisama nädäle.” Nüüd tullu kuniga mano. Kunigas küsünü: “Kos mu tütar om?” Poiss ütelnü: “Õkva Toonal hindäl naaseh.” Kunigas pallõlnu: “Tulõ ja avita är pästä!” Poiss vabandannu, et „Nüüd ei olõ aigo, ku mul ainuliku⁴⁸ asa är oma taltõdu, kül ma sõs tulõ.” Poiss lännü tõõsõ kuniga mano. Tuu küsünü: “Kos

48 hädavajalikud, pakilised

mu raha om?” Poiss seletännü, et tuust ja tuust huultsast minnä ja nii edesi, nigu ta Toona käest kuuld. Mintü ka kaema. Kaavetu jalg maad är ni tullu vällä vaskraha, päält tuukõsõ hõpõraha ja sõs kuldraha – põhjamada⁴⁹. Kunigas saanu väega rõõmsas ja lubanu poisilõ uma poolõ kunigriiki. Nüüd tullu kolmanda kuniga mano. Tuu küsüs: “Kos mu vesi sais?” Poiss seletäs tollõ jäl, nigu ta Toona käest kuuld. Rajotu mulk liinapuulmadsõ kõõvoharo sisse ja vett joosnu vällä jõõviise. Tuu hää juhatusõ iist lubanu kunigas jäl poolõ kunigriiki. Nüüd tullu poiss kodo, annu elo- ja kooluvii är ja kõnõlnu, mis hää õnn täl oll, et sai kats puult kunigriiki. Mõisaherräl provvaga lännü miil haigõs, et kasupoig nii rikkas sai, võtnuvva nõus ja saatnuvva uma poja kah Toona käest vett otsma. Tuu tullu kah kunigidõ majost müüdü, es olõ kiä tõist tähelegi pannu. Saanu mere viirde. Sääl merevaht küsünü: “Kos läät?” “Toona käest elo- ja kooluvett otsma,” ütelnü poiss vasta. Tuu löönü sõs herrä pojäl pää maaha. Sedäviisi sai herrä poig otsa. Kasupoig tullu nüüd tuu kuniga mano, kes appi tütärd otsma pallõl. Võtnuvva sõaväe üteh ja lännüvä tütärd ärä tuuma. Kunigas sõaväega jäänü mere viirde uutma, poiss lännü pelglikult Toona poolõ, et sai mis sai. Önnõs es olõ ka Toonat kotoh ollu. Poiss seletännü naasele, et ma olõ sinno pästmä tullu, esä uut sõaväega mere veereh. Naane mõtõlnu: „Ku ta järgi saa, sõs ta purutas mi kõik purus.“ Ütelnü sõs: „Siin om timä nõiakepp. Ku taaga kolm kõrda saat keerotada, sõs lätt kõik purus, mis ette johus. Toona esi ei mõo ka midäge. Võtamõ taa üteh.” Võtnuvva sõs kepi ja lännüvä minemä. Saanuva vaavalt mere viirde, kos kunigas sõaväega oodiva, ku kuuluva, et üts suur mühhin ja kohhin tulõ – tulluki vana jälle Toona, pursanu suust ja nõnast tuld vällä. Toona naane, kunigatütär, käsknü ruttu kolm kõrd nõiakeppiga vasta päivä keerotada. Poiss tennü kah ni Toona kaonu ku hõüd⁵⁰, jäänü üts must kand õnnõ perrä. Nüüd lännüvä sõs tagase Toona majja, võtnuvva hindäga, mis kätte sai, ja veenüvä kodo. Sõs peetü kunigatütre ja poisiga, kes tedä päst, pulma. Kats puult kunigriiki täl jo oll ja naaseesä and nüüd ka viil uma kunigriigi, nii sai sõs noorõlõ kunigallõ suur riik valitsõda.

49 päratu hulk

50 kaonu ku hõüd – kadunud kui udu v. tolm

13. Mäekunigas H II 52, 235/42 (12)

Üts miis naasega elänüvvä. Näil ollu üts väikene tütrekene Leena. Miis ollu väega purotaja ja kuri. Naane koolu ärä. Miis võtnu vahtsõ naase. Tuu ollu väega kuri latsõlõ. Väikene latsõkõnõ saanu mito kõrd kogoni ilma iist pessä. Tõra ollu egapäävine asi. Ütskõrd länü väikene kuvvõaastaline Leena tõistõ lastõga marjo otsma. Kõnnuvva, kõnnuvva mõtsa müüdä. Leena jäänü ütte paika, kos pallo marjo ollu, tõsist maaha marjo korjamma, tahtnu sõs tõõsilõ järge minnä, a es olõ inämb tõisi är löödnü. Mis nüüd tetä? Lats pelänü ja värisnü, ei mõista kodo ka minnä. Kaenu, säääl ligi sais üts väega illos preili ja kuts tedä hindä mano. Lats ütles vasta: “Mul om vaja kodo minnä, ma olõ esiki ildas jäänü, nüüd na mino iks ärä tapva.” Preili ütelnü: “Tulõ mii poolõ, nüüd om jo õtak, sa essüt jo är, ku nüüd läät kodo minemä, kül hummogu läät.” Leena länü kah neitsiga. Tulluva üte väega ilosa maja mano, kos torrõ aia ümbre olluva ja kõgõsugutsõ lilli ja puu kasunuvva. Länüvä tarrõ. Säääl ollu üts vana hall miis ilosih rõivih. Tuu ütelnü: “Sul om kotoh halv elo, jää mino tütre mano, mina olõ mäekunigas. Kül mi kodo saadamõ su kurõlõ vanõmbillõ tõõsõ tütre.” Lats muudogi es mõista kohege minnä ja lubas ka sinnä jäiä. Mäekunigas vilistännü, sõs tullu üts kodask sinnä. Päält tuu võtnu mäekunigas savvi, tennü tuust üte tita, nii suurõ ku Leena oll. Tita naanu ka liiktamma ja elämä. Pannu Leena rõiva sälgä, tollõ jäl uma ilosa rõiva, säädnü sõs tuu tita kodaski sälgä ja käsknü sinnä viiä, kos Leena esä võõraimäga ellivä. Kodask linnanü ka sinnä ja lasknu tita moro pääle. Ku tita tarrõ länü ja võõrasimä nännü, et Leena nii ilda kodo tull (ta arvas Leena olõvat), võtnu sõs tõõne malga ja naanu tapma. Tita püürnü ka võõralimäl kõrist kinne ja käkistännü är. Tuu sadanu maaha. Essä es olõ kotoh ollu. Nüüd võtnu tita üte kala ja pannu lavva pääle. Esä tullu puro pääga kodo ja naanu lavva päält kalla süümä. A tuu ollu siug – löönü ümbre kaala ja käkistännü tollõ är. Nüüd olliva esä ja võõrasimä otsah.

Leenal oll väega hää põlv: ta sei alati mäekuniga tütreka kõgõ parõmbit süüke ja magari väega ilosa asõmõ pääl. Ku aida länüvä, sõs laotannu mäekuniga tütar üte kubralehe jalgo ala – ja sinnä saanu illos järv, nimä olluva venneh, sõitnuvva järve pääl ja kaknuvva lille. Ku vennest vällä astnuvva, sõs ollu järv kaonu. Üts hankro ollu; ku kuniga tütar kraanist käännü, sõs tulluva katstõist mängomiist vällä ja mängnüvvä kõgõsugutsit mänga. Leena kasunu jo katsatõistaastalises. Sõs ütelnü mäekunigas: “Ma ei vöi sinno inämb pitä, sa piät är minemä.” Tütrek pidi sõnna kuulma. Mäekunigas lasknu akna vallalõ, vilistännü – kodask linnanü sisse. Leena istnu kodaskillõ sälgä ja kodask naanu lindamma. Üte mõtsapuu pääle jäänü tõõne puhkamma. Kunigas ollu säääl jahi pääl. Ta oll kodaskit nännü ja lasknu tedä. Kuul länü kodaskillõ külge ja Leenalõ ka puttunu jala sisse. Kodask linnanü är, Leena sadanu maaha. Matal ollu, es olõ haigõt saanu. Leena ollu väega illos tütrek. Kunigas rõõmustannu, et niisugutsõ jahisaagi sai, lasknu sarvõ aia⁵¹, et jaht om otsah. Kunigas ollu poissmiis ja võtnu Leena hindälle provvas. Na elässe vast nüüdki viil.

51 sarvõ aia – sarve puhuda

14. Kus kavala reisjä vanost sarviliisist võito saiva H II 52, 644/50 (50)

Üts rikas miis naas elotarrõ ehitämä. A tuu tüü oll väega vaavaline. Nimelt õdagu es tohi säääl üttegi inemist olla, sõs oll säääl kõgõsugutsit hirmutuisi – kasse, pinne, kahra, susse, varõssit ja kõiki hirmsit eläjit – nätä. Häpäperäst sai maja kül valmis, a sisse elämä es tohi kiäki minnä, perremiis esi kah mitte. Päivä viil võõse kõndi; kes üüse läts, tuu inämb tagasi es tulõ. Maja oll õkva vanna põrgulistõ tii pääle ehitet, säääl majah nüüd nääde korter ollgi. Perremiis lubas noole massa, kes vana sarvilise ärä hirmutasi. Mito kavalat tahiva maia sarvikist puhastada, a kes sinnä läts, toda murriva na maaha. Tuu lugu sai jo lajalt teedä; kohtu puult lubati jo hinda⁵² tollõ, kes vana sarvilise ärä aase, nii et majah või ellä. Tulliva sõs kats vigurimiist perremehe poolõ, et nimä tahtva üüses sinnä majja minnä. Perremiis lubas muudogi hää meelega, et näüs, mis nimä säääl teevä. Mehil oll üteh üts suur kott – tol olliva mölõmba otsa vallalõ – ja katõst kadajaist saavast, kummahki otsah ütessä risti. Katai om esiki jo kõva puu, ristipuu. Na lätsivä õdaguspoolõh valgõga jo ärä tarrõ, tükevä tõõne tõõsõst otsast kotti, jala iih; pää jäivä vällä, kummalgi uma kadajanõ saavas käeh. Õdagu pimmega tulõ vannosarvikit ku põrmu⁵³ tarrõ, suur kuldlüht säetäs keset tarrõ ja tõrvküündle⁵⁴ pandassõ palama. Kõgõsugutsõ ilosa sohva ja tooli oma tarõh, et lust kaia. Kõik kaessõ ja imehtäse: miis katõ pääga, ilma jalota. Päämehele anti ka teedä ja tuu kutsuti ka sinnä kaema. Vanal kõrvõnul⁵⁵ oll kruun pääh ja ta säeti kuldtooli pääle istma. Mehil leivä püksi jo püüdlit – vannosarvikit ümbrel ku põrmu. Päämiis ütles: “Kost säärne ilmaimeh siiä om tulnu? Nakkamõ timä pääle kohut mõistma.” Ta and sõs esi kohtuotsusõ: “Mehel piävä venne kirvõga pää otsast maaha rajotus saama.” Mehe kargsiva nüüd kotist vällä ja naksiva kadajavemblidõga juudilõ kudama⁵⁶ – iks ristete ja ristete: pauk õkva, tõõne jälle risti. Vannosarvikidõ päämiis karas üles ja ütles: “Nüüd om surm, nüüd om surm.” Maja pagõsi juudist tühäs, kõik vara jäi sinnä. Hummogu kutsiva mehe perremehe ja näütivä tollõ, kus lugu oll. Pääle tollõ palssiva kohtu ka kaema. Perremiis mass mehile umalt puult ja kohus umalt puult; vara, mis juuda maaha jätivä, jäi ka nääle. Ja perremiis läts nüüd sinnä majja sisse elämä. Tostsaani es olõ ütte juudastki säääl nätä.

52 Siin: tasu

53 ku põrmu – nagu muda

54 tõrvikud

55 Vana kõrvõnu - vanapagana hüüdnimi

56 Siin: hoope jagama

15. Näkineitsi H II 52, 210/6 (8)

Mereveertseh küläh elli üts perremiis. Täl oll üts poig ja tütar. Pojal oll nimi Jüri. Latsõ kävevä suvõl karah. Tütär oll virk ja viks, poig Jüri oll päälaisk ja kelm: es hoia karja, tegi pille, luus niisama ja magase, süüt vila är⁵⁷ ja sai esä käest alate pessä. Esä pandki är tõösõ eräle tsiko hoitma. Tsia kävevä ummapääd, poiss lei lõtti⁵⁸ õnnõ. Sõs and esä poisilõ õigõhe vullu, nii et poiss är pagõsi mere viirde, ja lännüki merde. Säääl võtnu üts näkineitsi tõösõ uma ola pääle ja veenü mere siseh üte saarõ pääle. Nüüd oll poiss pästetü. Näkinäio ütelnü: “Lupa mullõ midäge pästmise iist.” Poiss vasta: “Mul ei olõ midäge lubata.” Näkinäio: “Lupa hindä, võta minno naases.” Poiss pallõlnu kolm päivä aigo mõtlõmises. Näkinäio lännü ärä. Poisil rõiva likõ, kõtt tühi, külm kah. Mis pakan nüüd tetä?! Mõtõlnu poiss: “Olõs ma iks lubanu är võtta, nüüd piä vai kuulma. Oh mina rummal, rummal, ull!” Tõõne päiv tolsamal ajal tullu näkinäio ja kūsünü: “Kas olõt jo perrä mõtõlnu, kas võtat?” Poiss vasta: “Väega hää meelega!” Nüüd ütekõrraga ollu üts suur muudatus⁵⁹ ja säääl ollu suur loss, koh kõgõsugutsõ tooli ja sohva siseh olluva, ja poiss istõ sohva pääl. Tiindre võtnuvva vana rõiva säläst ärä ja pannuva uhkõ rõiva sälgä. Põrmandu olluva põhatu ilosa ja nilbõ, nii et poiss ei olõ mõistnu kõndi. Üts tsõõrk laud ollu, säääl pääl olluva kõgõsugutsõ söõgi ja joogi. Kats väega ilosat tuuli säetü lavva mano, sinnä istõva näkineitsi ja poiss. Muid suuri⁶⁰ istnu ka lavva man, a muu olluva trepp⁶¹ alambah. Pulmapito peetü õigõ kõrdamüüdä. Elo läts rõõmsahe. Näkineitsi ütelnü sõs mehele: “Ma lää ütes pääväs ega nädäle är, a sina ärä naaku vahtma mino minekit; ku vahit, sõs sata mina igävedse leinamise sisse ja sina piät siist ärä minemä.” Ega neläpäiv käänü naane ärä. Hummogu lännü, õdagu tullu tagase. Miis peräkõrd märknü: “Ei tiia, mis pagana kõrd taa om, vast pidä kellega sõprust.” Egäkõrd lännü kamb-rõhe, taltaja tütreku ka lännüvä üteh ja uss püürtü kinni. Mehel ollu tuline himo vahti. Lasknu sõs uherdiga mulgu saana sisse ja vahtnu säält, ku naane sisse lännü. Keset kamb-rõt ollu kuldvan, säääl olliva tütreku naist mõsknupva, muud midäge es olõ olnu. Saanu õtak – naane tullu jo, musta leenarõiva säläh, ja ütelnü mehele: “Mis sa teiet, nüüd piä mina igäveste leinama ja sina piät põrõhõlla siist är minemä. Nakka õnnõ astma!” Miis pallõlnu, et lasõs üügi är maata. Es olõ inämb aigo annu. Silmäpilk ollu kõik kaonu ja miis ollu jälki mere veereh, uma kararõiva säläh. Nüüd pallõlnu väega tõõne säääl, et kuigi kodo saassi. Naane tullu sõs, võtnu uma ola pääle tõösõ, veenü üle vii kuuvalõ maalõ tagase ja ütelnü: “Nüüd ei saa ma inämb kellegi hääd tetä.” Miis lännü kodo esämajja, kaes: kõik huunõ vahtsõst tettü, tõistsugunõ aid ja kõik värk, majah eläs võõras, tunmada rahvas. Miis kūsünü umma essä-immä perrä, kiäke es olõ tiidnü. Viimäte otsitu vanost kerkoraamatist perrä ja lõütü, et tollõnimelise inemese, mis ta üteli, jo kolmõsaa aasta iist olliva är koolu. Nüüd koolu miis ka esi är ja kaonu ku tolm.

57 süüt vila är – laskis karjal minna viljapõldu söõma

58 lei lõtti – löi lulli

59 moondumine

60 Siin: tähtsaid isikuid

61 Siin: aste

16. Peloliin H II 52, 538/44 (38)

Üte kunigriigi piiri pääl oll vanapagana pääliin, nimi Peloliin. Kolm virsta maad jo ümbretsõõri oll nääde võõmus tävveste. Kes tollõ piiri sisse johtu minemä, tuu võtiva nä kinni ja sai nääle. Kunigas lubas tollõ, kes Peloliina ärä võit, uma tütre naases anda ja umah riigih kunigas säädä. A kellelgi es olõ jõvvuh ärä võita. Kül olliva mito vürsti ja kindrali püüdnüvä võito saia sõaväega, a iks jäi võõmus juudillõ. Oll nätä, et jõvvuga sääal midägi es saa ärä tetä, ku kavalusõga kõrda ei lää. Viimate läts sõs üts väega tubli kurasiga nuurmiis, reisipaun säälh, sinnä liina – õkva turuplatsi pääle. Ei panõ tõõne sukugi tähele, ku juudit kihises ja kahisõs õnnõ ümbre. Miis istus maaha ja nakkas süüma. Juudastõ päämiis ütles: “Kas sa es pelgä kah mii pääliina tulla? Mii olõmõ juuda.” Miis vasta: “Toda ma ei usu, juuda oma jo vaamu.” Juudastõ päälük: “Usu, mii olõmõ perüs juuda esi.” Miis: “Sõs ma usu, et ti juuda olõt, ku ti sääält kaugõst, kaugõst tuu suurõ kivi siiä tuut.” Silmäpilk olliva kõik juuda kaonu ja lätsivä kivvi tuuma. Es lää tunnigi aigo, ku kivi jo sääalgi oll. Päälük küsüs: “Noh, kas nüüd usut, et mi juuda olõmõ?” Miis: “Ei, viil ei usu, sedä vöi ka ristiinemine tetä. Kui juuda olõt, sõs tekke siiä kivi sisse üts mulk ja õkva niisama suur raudpulk, mis sinnä just sisse sünnüs.” Sedämaid oll mulk valmis ja õkva paras raudpulk man. Päälük küsüs jälle: “Kas usut jo, et mi perüs juuda olõmõ?” Miis ütles: “Mina arva, et sedä saa ristiinemine ka tetä. Olõt ti juuda, mingu päämiis siiä mulku sisse, sõs ma kül usu.” Päälük tege hindä väikos ja kargas mulgu põha pääle ku tsipsahtas õnnõ. Miis pand ruttu pulga mulku, lei pääle ja vanal sarvilisel oll lägä õnnõ takah. Tõõsõ ütles: “Kohes mii pakõmõ?” Miis ütles: “Minge vai rabasuuhu.” Na pistivä nüüd pakku, nii et mõnõ minoti peräst es olõ ütte saadanatki inämb liinah. Miis naas nüüd ärä tulõma. Iih om suur, tasanõ laga tii ja ta astus õnnõ edesi. Nüüd kaes taadõ liina poolõ: takah rabasuu. Ta pruuv tagasi astu: suu ei kannä jalga pääl. Miis sais ja märgotas: „Ega sii õigõ tii ei olõ, ma olõ är essünü,” ja taht kusõmõvett tetä. Ütekõrraga olliva vanasaadana, vihhin ja võhhiin õnnõ, man ja pallõsõ: “Ärä teku, muudo saa järv ja mi upumõ kõik ärä.” Miis ütles: “Ku mino õigõ tii pääle viit, sõs ma jätä.” Juuda avitava sõs tõõsõ õigõ tii pääle tagasi. Ta tull nüüd kuniga mano ja ütles: “Tulõ kaema, Peloliin om ärä võõdetu.” Kunigas tulõ kaema ja näge, et om ka nii. Oi, mis torrõ liin nüüd oll noorõmehe perält, maja olliva viil uhkõmba ku kuniga hindä uma. Kunigas and tälle uma tütre naases ja pulmõ peeti katstõist nädälit. Kunigas sääd tedä ka hindä asõmõllõ kunigas. Peloliinah ta sest ajost saani elligi ja valits umma riiki.

17. Rebäne EKmS 8° 5, 187/9 (9)

Rebäne oll ütskõrd lusti⁶² kõnma lännü ja oll üte kütimasti⁶³ sisse johtunu. Ja kütipini oll Rebäst nakanu takah ajama. Ja Rebäne juusk iih, niida kui timä vähä jõudsõ, ja kütipini peräh. Ja vaavalt jõudsõ Rebäne umma uustõ ärä paeda. Ja säääl nakkas Rebäne nõudma ummi liikmide käest perrä. Ja edimält küsse silmi käest: „Mes tii Rebolõ hääd olõdõ tennü?” Silmä ütlivä: „Mii näütsime sullõ tiid, kui sina kütipini iist pagõsidõ.” Sis küsse Rebäne kõrvo käest: „Kõrva, mes tii Rebolõ hääd olõdõ tennü?” Kõrva ütlivä: „Mii kuulime, kui kaugõl viil kütipini oll.” Sis küsse Rebäne jalgo käest: „Jala, mes tii olõdõ Rebäsele hääd tennü?” Jala ütlivä: „Mii pästime sinno kütipini käest.” Viimäte küsse Rebäne hanna käest: „Hand, mes hääd sina mullõ olõdõ tennü?” Hand üteli: „Mes hääd sina mino käest tahadõ, sina videlet⁶⁴ minno alati takah ja mina piä alati rahul olõma. Kui sina joosidõ, sis lei mina alati puid vasta tõdsõlt puult tõdsõlõ poolõ, niida et sa pinile kätte pidite saama.” Selle pääle läts Rebäsel süä täüs ja aiõ hanna oosõst vällä pini kätte ja üteli viil esi: „Pini, vassi Rebo handa ärä, Rebo kehä putko-i!” Pini haard hannast kinni ja tõmmas Rebäse kõgõ kehäga oosõst vällä. Ja saiõva hand ja Rebäne pini käest mõlõmba mehemuudo vassi.

62 oma lõbuks

63 mast – siin: piiratud ala ajukahil

64 muudkui vead

18. Elläv inemene põrguh H II 52, 534/8 (37)

Põrguliisil oma ka päämehe nigu muilgi. Vanasarvik, kes kõgõ üle valitsõs ja käskä and, om põrguh tulba küleh kettega kinni. Tõõsõ oma timä alamba. Üts alatukõnõ – kuurak – lätt ilma piti rändämä. Ta tulõ üte vaesõ mehe poolõ ja pallõs, et tuu timäle appi tulõs. Miis pand edimält vasta, a ku ta pallo lubas massa, sõs lei ta ka peri ja lubas tedä avitada. Vana kuurak ütles: „Sa võta hindäga üts väikene putõl, pühapäiv võta ma sino hindälle sälgä ja muuda, et sinno kiäki ei näe. Mi lääme sõs kerkohe lavvarahva võtmise aigo ja sina võta üts tsilk opõtaja karikast õnistõdu viina umma pudõlihe – nii kääme katstõiskümme kerkot läbi.“ Vaenõ miis võtt pudõli, istõ vanalõkuralõ sälgä, lätsivä kerkohe ja miis võtt õnistõdu viina, nigu kästü oll, uma pudõli sisse. Nii tegi ta egah kerkoh, niikavva ku katstõiskümme kerkot läbi sai. Nüüd peräkõrd vei mehe põrguhe. Kõik tõõsõ kaessõ: tol alatukõsõl elläv inemene säläh. Löövä kässi kokko ja imehtäse: „Kae, mis ummõt taa alatukõnõ ärä jõus tetä.“ Kuurak juudas vei nüüd mehe uma päämehe mano, kes ahildõga kinni oll, ja käsk õnistõdu viina pudõlist üts kipõn tollõ pääle laskõ. Miis tegi niida ja põrgupäälük palli kokko, et midägi üle es jää. Õnistõdu viinal om säärne jõud, et ku ristiinemine piäs juudallõ üte tsilga külge laskma, sõs om tuu palanu. Nüüd lask kuurak ka tõõsilõ ülembille tsiuku: kelle iks tsilk puttu, tuu oll ku kokko palanu. Kõik naksiva kuurakat juudast jo pallõma ja lubasiva timä alamba olla. Niida sai ta sõs ristiinemese läbi kõgõ ülembäs. Ta and nüüd mehele pütü kulda ja saat sõs põrgust vällä. Miis sai tuu läbi põhjama⁶⁵ rikkas ja timä sugugi eläs väega jõukalt.

65 põhjatu

19. Kus sandi poig kunigatütre naases võtt ja kunigas sai H II 52, 270/7 (17)

Sant uma pojaga lännüvä tiid müüda. Üts miis sõitnu hobõsõga vasta, vars joosnu kõrval. Sant ütelnü: “Kül om hää inemiisil hobõsõga sõita! Korjamõ mii ka rahha ja ostamõ üte märä, tuu tege varsa, sõs saa kats hobõst.” Poig ütelnü: “Sõs mina istu varsa sälgä, sina vana hobõsõ sälgä.” Vana sant annu pojälõ kepiga üle kugra ja ütelnü: “Ah sa vallatu poiss, varsa sälä murrat!”

Talomehe tennüvä kesvä, sandipoig tennü ka – sannalavva⁶⁶ ala. Oras kasunu üles. A jänēs käännü orassõ pääle. Vana sant ütelnü: “Ku jänēst näet kesväorassõ pääl, karga sälgä ja lasõ sõita.” Poiss tennü ka niida, püürnü jänēssel kõrvost kinne, istnu sälgä – hää tubli jänēs ka olnu – ja sõitnu ku varsa säläh. Jänēs joosnu mõtsa ja sääl iks edese. Viimate es tiia poiss, kos viir om, kohe vällä tulõ minnä. Kuulu: rõivit mõstas. Ajanu jänēst sinnäpoolõ. Saanuva mano, kaes: kats tõlva tampva tõõnetõist mis hirmus. Poiss pistnü tõlva umma kaukahe. Sõitnu jälle edese. Kuuld matsknat. Aase jänēst sinnäpoolõ, et vast om viir. Saava mano: kats nahkkinnast parkva ütstõist, nii et mütskna õnnõ om kuulda. Poiss võtt kinda ja pist kaalkotti. Mõtsa viirt es olõ nätä. Kuuld – kikka kirgvä. Sõit sinnäpoolõ. Saava mano. Sääl näge, et kats kikkapääd taplõsõ ku pauk õnnõ. Poiss ütles: “Mis ti velitse jagõlõt hindävaihlõ katõkeske? Mis maajago⁶⁷ teil om? Parõmb ma pistä tii umma kaalkotti,” ja pand kotti. Nüüd saiva vällä. Siin lask ta jänēssel är minnä. Lännü edese, saanu kuniga päälina. Sääl küsüs: “Mis siin hädä om, kõik liin leinas, musta lipu üleväh?” Üts ütles: “Mis sina, tühi, sõs avitat, kiäke ei jõvva kunigatütärd naarma aia. Kunigas om lubanu tollõ kunigriigi ja tütre, kes jõvvassi tetä, et ta naard, viil ei olõ kiäki jõudnu toda tetä. Kül oma kõik ülembä ja alamba pruumnuvva tõist naarulõ meeltäda, kõiki vaiv om asanda.” Sandipoig lännü ja ütelnü: “Lubagõ minno, mina lää ja tii ka umme tükä.” Lubatu kah. Sandipoig lännü sõs kambrõhe, koh kunigatütär ollu, ja naanu kõnõlõmma: “Miä sul no tah viga om? Kas õigõ suur hädä om?” Kunigatütär ei olõ päälegi kaenu. Nüüd võtnu poiss tõlva kotist vällä ja lasknu mütmä naata. Kunigatütär joba muhhalõnnu. Võtnu sõs tubinitsa⁶⁸ kotist vällä, nuu naanuvva parkma, et härbär helänü. Joba säädünnü naaru poolõ. Nüüd tõmmanu poiss kikkapää vällä, nuu naanuvva taplõmma, ja kunigatütär naanu suurõ heluga naarma. Üts kindral karanu ka sisse tükä tegemä. Kunigatütär jo naarnu. Tuu kindral ütelnü, et timä avit ka naarma aia. Kummalõ nüüd kunigatütrel naases minnä? Kunigas ütelnü: “Kõik kolmõkeske läävä ütte sängü makama, kumma poolõ tütrekul suu om, tollõ saa.” Heedänüvvä makama. Kunigatütär käännü edimält suu kindrali poolõ. Sandipoig ollu kõõgih kuuke karmanihe ajanu, tullu sängüst vällä ja naanu nukah süümä – krõbisnu õnnõ. Kunigatütär oll jo maanu. Kindral küsünü: “Mis sa süüt?” Sandipoig ütelnü: “Võta nukast ja süü!” Tuu tullu ka vällä ja kobinu nukast, mis sai, ja naanu süümä. Nüüd lännüvä jäl makama. Kunigatütär virgunnu üles, tunnu, et kindrali suust halva lõhna tulõ, a sandipoja suust magusat, ja käännü ärä suu sandipoja poolõ. Hummogu kaetu: kunigatütrel suu sandipoja poolõ. Kunigas kaenu esi kah ja annu tütre sandipojalõ naases. Pulma peetü ärä ja kunigriik jäänü väumehele. Sandipojast saanu õigõ tark kunigas ja valitses vast nüüdki, ku är ei olõ koolu.

66 saunalava

67 maajagamine

68 nahkkinda

20. Jootk kaupmehepoig, kes hindä ärä puvva taht H II 52, 699/709 (57)

Üts rikas kaupmiis ollu. Tuu lännü reismä, nigu nüüdki mõnõ rikka inemise teevä; kodo jäänü täl provva, poig ja pääsell. Maja ollu näil liina siseh, a puut ollu liinast väläh. Maja mant poodi mano käümine oll müüdä kõrtsi⁶⁹. Egä kõrd, ku poodi mano lännüvä ehk säält tagasi tulluva, sös kisknu sell iks kaupmehepoiga kah sisse. Sell esi ollu muudogi suur puomiis. Kaupmehepoig es olõ edimält joht viina- ei ka õllõtsilkagi joonu, perästpoolõ naanu jo maitsma ni viimäte aigopiti harinu är ni saanu tõõsõst pääjootk: es olõ inämb poodi mant rahha kodo toonuki, kõik lõpnu kõrtsi. Provva kaenu toda värki, et poig tulõ alati puroh kodo, rahha, mis päivä kaaba iist om saanu, ei silmägagi⁷⁰. Ta võtnu ja nuumnu tõist, et ku hindä ei paranda, sös aase provva timä majast vällä. Poig lubanu kah hindä parandada. Ta hoitnu ka hindä sugu⁷¹, a naanu peräst jälki juuma – es olõ inämb kolm päivä kõrdsist kodo tullu. Provva ku nännü, et poig õdagu kodo es tulõ, pannu ussõ kinni ja es olõ üüse sisse lasknu, poiss pidi trepi pääle üüses jäämä. Johtunnu sös kaupmiis ka kodo tulõma ni kaenu: pini vai mis tah trepi pääl om. Viimäte tunnu ärä, et uma poig oll puroh. Kaupmiis tullu tarrõ, kuulu provva käest kõik luu ärä, et poig kõgõ ärä priiskas ja muud ei tii, ku kõrdsih joosõ õnnõ. Kaupmiis lännü sös ja vem-meldännü tõist üte kõrra ja ütelnü: “Kasi mu silmäst, sa inämb mu poig ei olõ.” Poig pallõlnu, et esä kodo jätässi. Es avita midägi. Nüüd pallõlnu sös poig: “Anna mullõ viis kopkatki, et ma saa üte kablao⁷² osta, minkaga hindä vöi ärä puvva.” Esä heitnü kah kümme tingä kätte. Poiss lännü sös, võtnu poolõ nakla viina viie iist ja tõõsõ viie iist otsnu kablao⁷². Lännü, silmänü, kos nüüd puvva saa. Kaenu: ütte vastast maia tetäs, säääl saa tala külge hindä üles tõmmata. Ta uutnu, et ku õdagu rahvas är läävä, sös ei näe kiäki timä taltust. Suvine üü oll lühkene, mõnõ tüümehe jorotannuva õdagu kavva. Ku nuu är lännüvä, sös rühknü timä hindä puuma. Tõõsõ tüümehe tulluva jälle tüühü ja puumine jäänü poolõlõ. Tõõne üü lännü lugu niisama. Kolmanda üü lännü poiss hindä jälle puuma ni kaenu, ago ollu jo, – rahakott om maah. Timä võtnu üles ni kaenu – kott oll tühi. Visanu sös tõõsõ maaha. A kott oll tilisnü. Nüüd võtnu timä koti üles – raha siseh. Võtnu sös raha vällä ja visanu tühä koti jälki maaha. Kott tilisnü nüüd kah. Ta võtnu tõõsõ üles ni kaenu – jälki raha siseh. Tennü sös tühäs, raptannu õnnõ ni rahha küllät siseh. Ohoh, mis nüüd viga ellä?! Ta lännü sös purotamma. Purotannu ja purotannu, ku rahha vaja oll, sös raptannu õnnõ kotti. Kõrdsimiis kaenu: mis taa värk om, kus ta raha är ei lõpõ? Johtunnu sös nägemä, kus lugu oll. Ütskõrd, ku kaupmehepoig juubnu ollu, sös võtnu kõrdsimiis koti ärä. Hääkene küll! Miis saanu targas⁷³, kaenu: rahakott ärä võetu. Mis nüüd tetä? Raha lõpnu mehel otsa, kübärägi möönü tõõne ärä. Es jää muud nõvvo üle, ku jäl vaja puuma minnä. Käänü jäl paari kõrda är vana paaga pääl, – iks johtunuvva inemise nägemä. Kolmas kõrd lännü jälle, a tüümehe tulluva. Kaenu: üts küpär om maah. Timä võtnu tõõsõ üles ja pannu päähä, et sös ummõt om ilosamp, ku ka minno nätäs. Tüülise silmänüvvä ja ütelnüvvä: “Oll no inemine siin, ärki kattõ.” A timä saisnu iks säääl ja mõtõlnu, et mis tuu no om, mina olõ jo iks siin, a nimä ei näe. Lännü är minemä, naanu läbi akna vällä ronima, a küpär sadanu pääst maaha. Tüümehe ütelnüvvä: “Kae, kos om!” Timä haarnu kübärä päähä ja kiäki es olõ inämb tedä nännü. “Ohoh!” mõtõl miis, „kül ma nüüd rahakoti kätte saa!” Ta lännü sös trahteri, tuusama küpär pääh. Kiäki es näe tedä. Säääl nägi ta, ku trahtersnik rahha vahet, et rahapung oll kapih. Säält võtt ta rahakoti ärä – muudogi nägemädä – hindä kätte. Nüüd rapt ta rahakotti – ja rahha oll viländ. Ta ehit hindälle suurõ kauplusõ, suurõmba ku esäl, ja elli torrõhe ilma rahapuudusõda. Vahel tegi ka tükkä tuu kübäräga, mis täl oll.

69 müüdä kõrtsi – kõrtsist mööda

70 ei silmägagi – mitte natukestki

71 pisut

72 nõõrijupi

73 Siin: kaineks

21. Nua laava ehitamine H II 52, 758/62 (63)

Jummal näütännü Nualõ üte saarõ, koh pedäjämõts kasunu, ja käsknü säääl täl laiva ehitädä kolmõ aastaiaga valmis, a kellegi es olõ käsknü üteldä inne, ku sisseminek tulõ. Säääl ollu kuus kivvi, noode kivve pääl naanu Nua laiva ehitämmä. Tahotsõnnu ja ragonu, a kivi es olõ kirvõterra ärä riknu. Ta käänu ega päiv sinnä tüühü. Vanatikõ vai juudas tullu naase mano ja küsünü: „Kohe sul miis egäpäiv kääse?“ „Ei tiia,“ ütelnü naane. Kusviisi nüüd vanajuudas teedä saassi? Vanasarvik tennü viina, annu naasele ja käsknü õdagu meehele anda. Naane annu kah. Nua joonu ja kitnü: „Õigõ hää oll.“ „Odot, teeme sõs parõmbat,“ ütelnüvvä juuda hindävaihl. Nüüd tennüvä õigõ magusat. Nua tullu kodo ja küsünü: „Kas om viil toda viina?“ Juudal ollu jäl naasele antu ja naane annu mehele. Nua kaenu, et hää makus oll, ja joonu rohkõhe ni jäänü purjo. Nüüd kõnõlnu naasele är, et timä kääse laiva tegemä ja et kolmõ päävä peräst saasõ laiv valmis; sõs kuts timä hindäga, kedä arvas, laiva, ja tulõ viiuptus. Lännü jäl tüühü, a nigu kirvõga lõönü, nii lõönüki kivvi, lõönü jälleki kivvi. Es olõ inämb laiva tetä saanuki. Nüüd pallõnu Nua väega Jumalat, sõs saanu viil tõõne laava valmis tetä. Juudas tullu jäl naase mano ni naane seletännü, et nii: sinnä kääse ja nii edesi. Juudas ütelnü: „Ärä sä mingu sisse, inne ku tä minno ka nimitäs. Tulgu vesi vai jo veereni, ega ta sinno iks ei täü maaha jättä.“ Tullu viiuptus. Nua kutsnu kõik laiva, kedä arvas. Tulluva kah. Naane es olõ tullu. Nua kutsnu mito kõrd, naane iks es olõ tullu. Nua ütelnü nüüd säämetävvega: „Vanatikõ, kurivaim, tulõ laiva!“ Nüüd lännü naane laiva ja sedäviisi saanu kurivaim ka sinnä. Väega pallo ollu noid laivaminejit ni hani ütelnü: „Las’ no muil minnä, ma ojo niisama vii pääl.“ Muu olluva viiuptusõ aigo kõik laavah. Vanatikõ naanu mulku puurma, et vesi sisse tulõ ja kõik ärä upussõ; a hindäl ollu märk⁷⁴ hani säläh hindä är pästä. Siug tsusanu mulgulõ uma hanna ette ja ütelnü: „Ah edimält sait mino läbi naase mano, nüüd jäl tahat kurja tetä – ei lasõ!“ Nii es olõ siug lasknu viil laiva tulla ja päsnüvä kõik ärä.

74 Siin: nõu, plaan

22. Sanna-Andso poig H II 52, 323/48 (20)

Vanast oll üts sannamiis nimega Ants. Täl es olõ üttegi last. Pallõlnu sõs Jumalat ja kõiki, et üte poja saasi. Üts vana naane sõs kuulutannu: “Su naasel saasõ poig, kes üle ilma kuulus om.” Sündünnü ka poig, a hää tubli jõmpsikas. Poiss oll hirmus ruttu kasunu, kuu vannult ollu jo nii tubli ku tõõne aastavannult ja aastavannult nii ku mõni viieaastaline. Saanu vanõmbas, naanu koolih käümä. Ollu tõõne ka kõva säämege, tõistõga es olõ sukugi läbi saanu: kedä käega tooganu, tuu haigõs jäänu, kedä lõõnu, tuu õkva är koolu. Ta annu kulakuga ku kirvõsilmäga. Kuulmeistrelle naanu ka jo vasta. Tuu kõnõlnu vanõmbillõ ja es olõ tohtnu inämb kuuli võtta. Kõik pelänüvvä Sanna-Andso poiga ja olluva hirmuh. Kunigas arvanu tõist umma teenistüste võtta, a pelänü kah, et ku vasta nakkas, mis sa niisugutsõga tiit. Kõik annuva vanõmbillõ nõvvo, et kaegõ, kus säärtsest pojast vallalõ saat, ta tege teele hindälle ka peräkõrd otsa. Vanõmbidõ nõu es nakka ka kuigi külge. Säälnu ollu paar virsta maad Sanna-Andso majast mõtsah üts vana suur tühi puu, säälnu siseh elänü kahõr. Esä imäga käsknüvvä sõs, et: “Panõ hobõnõ ratastõ ette, mine rajo säälnu tuu suur tühi puu maaha ja tuu kodo!” “Jah, kül ma lää!” ütelnü poig ja lännü vällä, pannu hobõsõ vankri ette, võtnu uma kolmõpuudalidse kirvõ. Sõitnu sõs mõtsa tuu vana puu mano, kõütnü säälnu hobõsõ kinne ja naanu puud maaha ragoma. Kahõr tullu puu sisest vällä ja vahtnu väega hobõsõ pääle. Sanna-Andso poig näütänü sõrmõga kahrulõ: poiss, ärä putku! Esi ragonu puu maaha ja haloviisi tükä purus. Tuu ajo siseh murnu kahõr hobõsõ ärä. Miis tõmmanu ka kahru tukast kinne, pannu hobõsõriistoga vankri ette, säädnü kuurma pääle, murtu hobõsõ viil kuurma otsa ja ütelnü sõs kahrulõ: „Sina murrut mino veolooma ärä, viä nüüd esi!” ja annu kahrulõ malka. Kahõr vidänü kuurma kodo ku kolisõs õnnõ. Kotoh kõütnü kahru värehtetulba külge kinne, pannu kaaraki ette ja lännü tarrõ. Esä imäga õkva kõnõlnuvva: „Nüüd ta iks surma sai.” Timä ütelnü: “Esä, imä, olõ-õi midäge hätä, kuurma om kotoh, minge kaegõ, kes säälnu värehtetulba küleh om!” Nuu lännüvä kaem, oi lugu: hobõnõ kuurma otsah, kahõr tulba küleh. Tollõst hukkamiseplaanist es saa mitte midäge. Nüüd märgotannuva ja mõtõlnuvva, kusmuudo poja ello saassi lõpõtada.

Kolm virsta Sanna-Andso hurtskost ollu org ja säälnu üts läte, mis maa sisest ilosat vett vällä ajanu. Tuuh lätteh ollu vanasarvik esi. Kiä lättest juuma vai vett võtma lännü, toda jäl sarvik sisse tõmmanu. Säälnu käsknü nüüd Sanna-Ants pojalt vaadiga vett tuvva. Poig pannu jäl kahru vankri ette, tõstnu viivaadi pääle ja sõitnu lätte mano. Tahtnu lättest vaati vett amtada, a vana viu ajanu pääd viist vällä ja tahtnu poisi sisse tõmmata. Ku Sanna-Andso poig vanal viul tutust kinne püürnü, sõs ollu väläh ku vopsahtas õnnõ. Tõstnu tõõsõ sõs vaadi veere pääle ja ütelnü: “Sitsi nüüd siin, ma tuu mamma⁷⁵ kah!” Vanasarvik tahtnu är minnä, poiss ähvårdännü sõrmõga: „Vakka, püsü paagah!” Amtannu nüüd vaadi vett täüs ja lasknu kahrul kodo vitä. Kotoh võtnu vanasarviku, veenü aita ja säädnü salvõ veere pääle ja ütelnü: “Olõ paagah!” Esä imäga jäl kõnõlnuvva: “Nüüd vast om ta hukka saanu.” Poig lännü sisse ja ütelnü: “Viivaat om kotoh, minke kaegõ, kes säälnu salvõ veere pääl om!” Lännüvä kaema: vanasarvik esi. Naanuva värisemä ja poiga pallõma, et vana sarvilise är saadassi, et: „Mii ei julgu muudo aitagigi minnä.” Poig lubanu sõs tõõsõ minemä. Sarvik lännü, et sinine tuli ollu takah. Vanõmba lännüvä kuniga mano ja ütelnüvvä: “Mis no saa, kuigiviisi ei saa poig hukka?” Kunigas lubanu sõs põrguhe tõist saata, et kül ta säälnu surma lõüd. Kunigas kutsnu sõs Sanna-Andso poja hindä mano ja ütelnü: “Mine põrguhe ja tuu mi vanõmbidõ varandus põrgust ärä.” Poiss ütelnü vasta: “Jajah.” Sanna-Andso poig lännü sõs kodo, pannu kahru vankri ette ja naanu põrguhe minemä. Kolm päivä lännü, inne ku jo põrgut naanu näkkümä. Ku vanapakan Sanna-Andso poiga jo nännü, sõs hõõganu tõõsilõ: “Kõva tulõ, pangõ uss kinne!” Pannuva sõs kangi, kivve ja pomme ussõlõ ette. Poiss kõütnü kahru kinne ja kohtannu põrgu ussõ pääle: “Laskõ sisse!” Tõõsõ pannuva viil inämb tuki⁷⁶ ette. Poiss hõõganu jäl: “Laskõ sisse!” Ei midäge. Kolmas kõrd: “Laskõ sisse!” Es olõ lasknuvva. Nüüd, ku Sanna-Andso poig põrotannu ruskoga ussõ pääle, sõs ollu uss maah ku tiraht õnnõ. Nüüd kärähtännü: “Ankõ kuniga vanavanõmbidõ varandus siiä!” Vana sarviline tahtnu kül naata õkva kisklõmma, pelänü jälle, et vast poiss saa kõvõmb. Märknü sõs inne pruumi, kas ka jõud vasta võtta⁷⁷, ja ütelnü: “Ei saa nii, kaemõ inne rammu. Viskamõ toda 100-puudalist vanavanaesä keppi, mis säälnu nukah om,

75 jooki (lastekeeles)

76 tugesid

77 vasta võtta – vastu panna

kumb jõud korgõmpa visata.” Sanna Andso poig ütelnü: „Näütä sina, kus heedetäs.” Vanasarvik viisanu ligi pilvi. Sanna-Andso poig heitnü viil kolm kõrd korgõmpa. Vanasarvik ütelnü: “Teeme viil üte jõvvuproomi. Siin om katõ tulba pääl lusthoonõ. Tõsta üles!” Sanna-Andso poig vasta: “Tii pruum ette!” Vanasaadan tõstnu uma pää korguhe tulba üles, a Sanna-Andso poig võtnu tulbõst kinne, tõstnu üles, virotannu kaugõhe maaha, et maja purus lännü. Vanasaadan hirmunnu jo veetkese ja lubanu sõs vanõmbidõ varandust keldrest naata kotti ajama. Sanna-Andso pojalt ollu kolmõ süle piu kott, sinnä kühvelledü nüüd kulda ja hõpõt sisse. Salv saanu tühäs, a kott es olõ viil täüs. Sanna-Andso poig lubanu näid kõiki ärä käkistada, ku kotti täüs ei panõva. Nüüd lasknu vanasarvik ka vanamoori erä kulla ja hõpõ är tuvva ja kõik kuld- ja hõpõasa, sõs saanu kott vaavalt täüs. Tõstnu sõs poiss koti vankri pääle ja sunnu kahru vidämä, a kahrukõnõ es olõ jõudnu. Võtnu sõs kahru iist vallalõ ja kõõtnü taadõ ni naanu esi vidämä, tõmmanu nii, et ratta rogisnuvva õnnõ. Annu kulla kunigallõ är ja lännü kodo. Esä-imä heitüvvä, et jälki om kotoh. Kõnõlnuvva esi: “Ega timä kohki hukka ei saa, lääme mii esi pakku.” Poig kuulu toda ja ütelnü: “Ma ei olõ kellege kurja tennü. Ku tii rahva hirmutamise perrä minno pelgät ja pakku läät, tuu ei olõ õigõ. Parõmb lahku mina teist ärä ja jätä tii umma sanna.” Jätnü sõs vanõmba Jumalaga ja lännü palastõ kässiga kotost vällä, et kül jõvvumiis iks tüüd saa. Lännü tiid müüdä, kaenu: üts miis külv nurmõ pääl, katõvakaline kott vilaga kaalah. Sanna-Andso poig lännü külvjälle mano ja ütelnü: „Jõudu! Kül sa olõt ka nätä kõva miis!” Külvjä vastanu: “Mina ei olõ midäge kõva! Kas olõt kuulu Sanna-Andso poiga? Tuu om kõva miis.” Sanna-Andso poig ütelnü: “Mina esi olõgi tuu. Ku tahat, sõs tulõ minoga üteh. Kats kõvva saava häste ilmast läbi.” Külvjä lubanu väega hää meelega minnä. Lännüvä katõkeske edese. Kaenuvva: üts miis sais katõ veskikivi vaihõl ja aase mõlõmbit kivve vändäst ümbre. Sanna-Andso poig lätt mano ja ütles: „Jõudu! Kül sa olõt õigõ hää kõva miis!” Katõ veskikivi ümbreajaja ütelnü: “Ma olõ viil väikene jõvvumiis. Kas olõt nännü sanna Andso poiga? Tuu olõvat väega kõva.” “Mina esi olõ tuu,” ütles Sanna-Andso poig. „Ku tahat, sõs tulõ miika üteh. Kolm kõvva saava häste ilmast läbi.” Miis lubanu väega hää meelega minnä. Läävä nüüd edese ja kaessõ: üts org om ja üteli mehel om tõõsõ oroveere pääl tõõne jalg ja sõkk säääl. Jõvvumehe läävä kolmõkeske mano. Sanna-Andso poig ütles: “Jõudu! Mis sa tah tiit?” Miis vastas: “Mäeviiri sõku tasatsõs.” „Kül sa olõt häägi kõva miis!” ütles Sanna-Andso poig. Miis jälle vasta: “Ma olõ viil kõhõn miis Sanna-Andso poja man. Ku vast olõt kuulu – ka⁷⁸ tol mehel olõvat jõud!” Sanna Andso poig ütles: „Mina esi olõ tuu. Ku tahat, sõs tulõ seltsi. Neli jõvvumiist saava häste ilmast läbi.” „Väega hää meelega,” ütelnü miis ja lännü üteh. Lännüvä läbi mõtsa. Pimme tullu pääle. Saanuva üte suurõ maja mano ja lännüvä sisse. Mitte üteli inemisehingegi ei olõ majah ollu. Makassõ üü ärä ja hummogu kaessõ: muid ei olõ kedäge, ku kolmkümmend härgä söövä rihe all. Jõvvumehe märknüvvä, et vaja om üts härg ärä tappa ja ärä kiitä. Lännüvä sõs härgi mano. Sanna-Andso poig ütelnü tollõ, kes külv ja kats vakka vilja oll kotiga kaalah: “Lasõ taa härg nipiga maaha!” Tuu lasknu, a härg ei olõ pallo tõrgahtunnuki⁷⁹. Nüüd ütelnü tollõ, kes veskikivvega jauh: “Lasõ sii härg nipiga maaha!” Miis lasknu – härg oll veetkese õnnõ vankunnu. Nüüd käsknü tol nipiga härgä maaha laskõ, kes mäke sõkk. Tuu lasknu, härg sadanu maaha (persile), tullu jälki üles. Nüüd lasknu Sanna-Andso poig esi: lasknu ku puutõlvaga otsa, härg sadanu maaha ja ollu valmis. Pannu vii patta, jätnüvä külvjä härgä kiitmä, muu kõik lännüvä hulkma. Külvjä miis pannu liha patta ja kiitnü. Saanu jo valmis keedetüs ni kuulu, üts hõikas ussõ takah: “Hei, hei, laskõ sisse, laskõ sisse!” Miis lasknu ussõ vallalõ, väikene päkäpiku-vanamiis tullu sisse, küündrepiu habõna suuh⁸⁰, ja ütelnü: “Avita paa veere pääle!” Miis kaenu viil ni päkäpiku-vanamiis karanu esi üles, söönü liha puhtas, laknu paagi ärä. Karanu sõs põrmandullõ, sirgunnu suurõs mehes ja annu kokalõ valli, et kül saanu, ja lännü ärä. Miis tapnu nüüd tõõsõ härä, pannu patta ja naanu kiitmä. Es olõ viil keenüs saanu, ku tõõsõ tulluva kodo ja küsünüvvä: “Mis hädä oll, et süük valmis es saa?” Miis ütelnü: “Jäi haigõs, selle pidi ildas jäämä.” Ku süük valmis saanu, sõs söönüvä ja heedanüvvä makama. Hummogu tulluva üles. Sanna-Andso poig tapp jäl nipiga härä ärä. Tuu, kes kivvega jauh, jäteti kokas. Tuu kiitnü nii kavva, ku süük valmis naanu saama. Jälki hõik üts ussõ takah: “Hei, hei, laskõ sisse, laskõ sisse!” Kokk lask ussõ poikalla, päkäpiku-vanamiis kargas ku kõpsahtas sisse ja ütles: “Avita paa veere pääle!” Miis ei taha avitada. Päkäpiku-vanamiis kargas

78 = kae

79 Siin: väljagi teinud

80 Siin: lõua all, lõua küljes

sõs esi üles ja tege paa tühäs. Tulõ maaha, sirgus pikäs mehes, pess koka kere kuumas ja lätt umma tiid. Kokk tapp jäl tõõsõ härä ja nakkas kiitmä. Mehe tulliva kodo, süük es olõ valmis. Kokk vabandas niisama ku edimänegi: „Ma jäi haigõs”. Seivä ja magasiva. Tõõsõ hummogu tapp Sanna-Andso poig nipiga härä ärä, mäkisõkja jäi koka amõti pääle ja tõõsõ lätsivä kotost vällä. Ku härg ärä sai keedetüs, hõikas jäl üts ussõ takah: “Hei, hei, laskõ sisse, laskõ sisse!” Miis lask ussõ vallalõ, sisse tulõ päkäpiku-vanamiis. Kargas paa veere pääle, lakk paa tühäs, tulõ maaha, venüs suurõs mehes ku koljat, park koka naha kuumas ja lätt ärä. Miis võtt tapp jäl tõõsõ härä ja pand kiimä. Ei saa viil keenüs, ku tõõsõ jo kodo tulõva. Miis vabandas jäl umma ildasjäämist haigusõga. “Mis pagana haigus teil kõõgil om?” ütles sanna Andso poig, “Mina esi taha kodo kokas jäää”. Söönüvä jälle ja maanuvva. Hummogu lännüvä tõõsõ kõnma, Sanna-Andso poig jäänü kokas. Tapnu härä, kiitnü ärä ja istnu pingi pääle viiolit mängmä. Üts hõiknu ussõ takah: “Hei, hei, laskõ sisse, laskõ sisse!” Sanna-Andso poig ütelnü: “Ku miis olõt, sõs tulõ esi sisse!” Uss lännü vallalõ, sisse tullu päkäpiku-vanamiis, kopsti paa veere pääle ja naanu paast lakma. Sanna-Andso poig astnu mano, tõmmanu hiussist kinne: “Kelle süüki sa siist lakut!” Päkäpiku-vanamiis venünü suurõs ja naanu vasta. Hirmus kangõ võitlõmine tullu. Viimäte püürnü Sanna-Andso poig vanasarviku ala, trampnu ja pesnü nikavva, ku kokko lännü ku tolm ja tahtnu maa ala vaio. Sanna Andso poig võtnu kinne ja pannu umma nõnatuvakutuusi. Tõõsõ tulluva kodo, kokal süük valmis, muudku pannu õnnõ lavva pääle. Võtnu nõnatuvakutoosi, näütännü: “Nuhutagõ, siin om ti haigus,” ja seletännü, kus lugu oll. Nüüd seletännüvä sõs tõõsõ kah umma hätä. Tuu maja jäänüki nääle. Sääl na elänüvvä ja käänüvä vällä umme tükkä tegemä.

23. Kuniga naasevõtmene H II 52, 71/80 (1)

Vanast tahtnu üts Venne kunigas naist võtta. Kuulu kah, et võõral maal. ei tiiä, kas Ameerikamaal vai koh, ollu ütäl kunigal imeillos tütar. Saatnu sõs üte uma usutavva soldanni perrä kullõmma, et missu-gunõ tä muudo kotoh om. Annu sõs soldannile muudogi kulda ja hõpõt kah üteh, nii et mehel puudust es tulõ. Miis lännü sõs, uma paun sälah – aurumassinit tuukõrd viil es olõ ollu. Kaenu: tii veereh paar poissi kisklõsõ. Timä lännü sinnä mano kaema. Poisi naanuvva pallõma, et: “Mõista meelee õigut! Siin om esä perändüs – üts unk rahha, must särk, laudlina ja laud. Ku musta särgi sälgä panõt, sõs kiäki sinno ei näe. Ku laudlinalõ ütlet: „Laudlina vallalõ, anna süvvä!”, sõs oma kõgõsugutsõ söögi iih, muudku süü. Ku lavvalõ istut pääle ja ütlet, kohes esi tahat sõita, et: “Sõõda sinnä!”, sõs saat sinnä nii ruttu, ku esi mõtlõt. Mii mõlõmba tahamõ muud kraami, rahast ei olõ hätä.” Miis ütelnü: „Ku rahu olõt mu mõistmisesga, sõs ma tii teele otsusõ.” Poisi lubanuvva rahu olla. Soldan koranu sõs viis kivvi, tennü lingu, pilnu linguga kivi kaugõhe lakja ja ütelnü sõs: “Kumb teist inämb kivve är löüd, tollõ saa muu kraam, kumb vähämb kivve kätte saa, tuu võtt raha.” Poisi lännüvä kivve otsma. Takah võtnu soldan säält kraami, jätnü raha sinnäpaika, istnu lavvalõ pääle ja ütelnü: „Oh, olõs ma säääl võõral maal tuu kuniga liinah olõssi!” Silmäpilk ollu ka säääl. (Poisi jäivä muudogi muust ilma, raha õnnõ jäi nääle.) Liinah võtnu soldan hindälle üteh trahtõrih korteri, pannu tuu musta särgi sälgä – sõs tedä kiäki es näe – ja kaenu kunigatütärd, kus ta eläs ja om. Niida käänü ta terve aasta vahtma. Kosilaisi oll küllält vilbõlnu, a egäüts kaotannu uma pää, selle et kunigas ütelnü: „Ma anna targalõ mehele uma tütre. Ku ma är koolõ, sõs saa tost mu umalõ riigile ka kunigas. Selle piät sõs proomi läbi tegemä. A kiä ei jõvva tetä, tuu kaotas uma nupi.” Nii olliva kõik surma saanuva. Soldan nännü sõs, et kõik hää ollu, kirotannu kodo kunigallõ kira ja kutsnu sinnä. Kunigas reisinü kah ja lännü sinnä trahtõri, koh soldan oll. Säääl kõnõlnuvva, et oll, mis oll, vaja om pruuvi tetä, vaja om `kosjollõ minnä. Tullu sõs kuniga mano. Tuu ütelnü: “Kolm pruuvi tulõ tetä. Tuu hummõl hummogus mu tütrele just säärne-sama kleit, ku mina lasõ tetä!” Venne kunigas lännü kurvalt uma soldanni mano trahtõri ja kõnõlnu, mis tükk tetä om. Soldan võtnu nüüd musta särgi jäl sälgä ja lännü kuniga majja kullõma-kaema, mis säääl märgitäs vai tetäs. Kunigas kutsnu sõs rätsepä sinnä, annu rõõvastõ mudõli ja rõiva kätte ja käsknü hummogus valmis tetä. Rätsepp lännü ka kodo, võtnu uma selli kokko ja – tüühü. A soldan tullu jälki nägemädä takah, kaenu, ku viimäte kleit valmis saanu ja nagla otsa pantu, ni võtnu ärä. Rätsepp kaes: kleiti ei olõ, mis tont nüüd?! Ei saa, ei saaki kätte! Võtnu sõs ja tennü tuustsamast rõivast, mis üle jäi, tuusama kuniga antu vormi perrä tõõsõ kleidi ja veenü kunigallõ ärä. Soldan veenü kah Venne kuniga kätte uma kleidi ja tuu annu sõs hummogu võõra kuniga kätte. Kaenuvva – just ütesugunõ. Kunigas annu tõõsõ käsü, et: „Tii hummõl hummogu just niisugutsõ kangä, ku mina lasõ tetä!” Venne kunigas tullu jälki soldanni mano kurvalt ja seletännü uma luu är. Soldan tõmmanu musta särgi sälgä ja tullu kuniga majja. Sinnä ollu kangsepp kutsutu. Tollõ antu kangämutõl ja kangänaha kätte ja kästü hummogus valmis tetä. Kangsepp lännü kodo ja naanu poissaga tüühü. Soldan lännü ka takah nukka. Saanuva kangä valmis ni soldan nipanü ärki. Kangsepp otsnu, otsnu takah ni tennü tõõsõ punkt säärtsesama, ku inetse olliva, ja veenü kunigallõ hummogu är. Soldan annu kah umalõ kunigallõ kangäpaari ja tuu veenü võõra kuniga kätte. Sünnütedü kokko – üts mis üts. Kunigas ütelnü tütrele: „Kas läät jo nüüd är, mis mi inämb proovime?”. Tütär tahtnu iks viil kolmandat pruuvi tetä. Üteldü sõs: „Tuu hummogu justamänt niisugunõ hiuskõrs, ku meil om!” Venne kunigas lännü jäl soldanni jutulõ. Tuu võtnu uma musta särgi sälgä ja tullu kuniga majja. Noil ollu üts ono paar tuhat virsta kavvõh üte meresaarõ pääl. Tol olluva musta hiussõ ja jämme ku olõkõrrõ. Kunigatütrel ollu ka üts laud, minkaga sõita saa, kohe tahat. Istnu lavva pääle ja sõitnu ono poolõ. Soldan sõitnu uma lavvaga takah. Kunigatütär seletännü uma värgi är, lõõganu üte hiuskõrrõ ja tullu tagasi. Soldan ka-ranu ka mano, lõõnü pää otsast är ja tullu kõgõ pääga Venne kuniga mano. Tuu läts hummogu võõra kuniga mano ja ütlet: “Ku teil üts kõrs om, sõs või mina terve pää tuvva,” ja pand pää lavva pääle. Hius sündü karvapäält üttele. Nüüd lubas sõs kunigatütär tulla. Asa aetivva kõik juundõ ja pulmõ peeti säädsõ nädälit. Mina esi olli ka säääl.

24. Sepp, kes põrgust hingekira ärä tõi H II 52, 618/33 (48)

Üts vaenõ sepp oll väega suur jootk: ku päivä midägi tiine, sõs tuu õdagu jälle kõrtsi pand. Tä esi, naane ja latsõ pidivä nälga nägemä. Ta tulõ õdagu kodo, istus virussõlõ ja mõtlõs, murd pääd, uur umma tarkust müüdä, kus rikkust saassi. Tuu mõtõ ollgi täl alati pää siseh. Ütskõrd tulõ sepp rägästikku müüdä puroh kodo poolõ. Vasta tulõ tälle üts nuur säks – kõllanõ nägo ku tsuvvanahk, sarv otsa iih, hand takah. Sepp heitü edimält ärä, peräst toibu, sai julgõmbas. Vanasarvik küsüs: “Mis sa murõhtat, miis, mis sul vaja om?” Sepp ütles: “Mul om majah vaesus suur: leibä ei olõ, viinatsilgakõist ei saa ka kostki.” Nüüd nakkasõ kõnõlõma: kost ja kusmuudo varra saa? Vanasarvik ütles: “Ma olõ esi põrguline, teeme kinnmä kaaba: mina taha sinno katstõiskümme aastaiga tiini, nii et sul minkastki puudus ei olõ. Kõik saa sul vasnõ värk olõma ja kõkkõ piät sa küländ saama. Pääle tollõ piät sina minno tiinmä igäveste.” Sepp mõtlõs, märk ja puro pääga lupas kah. Vanasarvik sund nüüd, et sepp piät umast nimetesõrmõst vere vällä tegemä ja tollõga kontraku⁸¹ kirotamma. Vaesusõhädä sunde takast ja puro pää ande julgust. Sepp tegi, mis vanasaadan nõus. Üts kontrakuleht sai vanasarviku, tõõne sepä kätte. Sepp tulõ nüüd kodo. Ei taha inämb umma elotust ärä tuta⁸²: vasnõ, uhkõ härbär, siseh puleeritu sohva, lavva, tooli ja sängü, vahtsõ aada, salvõ kõik vilja kuhaga täüs, aia vahtsõ, kõik vahtsõ. Sepp kohtas naasele ola pääle ja ütles: “Kas sa ka tiiät, kus sii om tullu, et nüüd kõik vahtsõs ja torrõs om saanu?” ja seletäs naasele terve kaaba vanasarvikuga ärä. Naane kahitsõs kül, et miis katõtõiskümme aasta peräst timäst piät lahkuma, a oll mis oll, nüüd saa jäl häste ärä ellä. Sepp sääd aia juundõ ja iust⁸³ uubit ja marapuid⁸⁴ sinnä sisse. Vana sarviline tegi, et minkastki puudust es olõ. Katstõiskümme aastaiga lätsivä pia ilma vaavata otsa poolõ – õigõ rõõmsahe. Joba naas sepp murõlikumbas minemä ja ütteviisi mõtlõma, kus nüüd äräminekiga igäveste vanasarviku oras lugu om. Sääl tulõ sõs üts vana halli habõnidõ ja hiustõga mehekene – ku lumõkakk – sepä poolõ ja küsüs: “Mis sa kurvastat?” Sepp selet uma lugu kõik ärä, et nüüd piät vanasarviku tüühü minemä igäves. Vanamiis ütles: “Mina, ku õnnõs lätt, või sinno avitada. Mina anna uma koti sullõ. Sii kotiga pessä egäle poolõ jahutolmu tarrõ – pinke, sohva, saino, ussõ, piito pääle; vällä egäle poolõ – aia, värehte, uibidõ pääle, aada ja muude hoonõhtõ pääle. Ekka paika pessä siist kotist tolmu ja viidä aigo ja pallõ, et ta kohegi istussi.” Sepp võtt vanakõsõ käest koti tenoga vasta ja lubas timä oppusõ perrä tetä. Vanamiis läts ärä. Sepp tegi kõik vanamehe käskü müüdä, nii et üttegi kotust es olõ timä elotusõh, kohe ta tolmu es olõs pesnü. Katstõiskümme aastaiga saa täüs ja hummogu sõit vanasarvik katõhobõsõtõllaga sepä ussida sepäle perrä ja ütles: “Tii ruttu, et tulõma saat! Mino teenüskaig om müüdä, nüüd tulõ sina minno tiinmä mii lepingu perrä!” Sepp ütles: “Kannahta veetkese, ma piä pruukosti är, sõs jo lää. Istu veetkese niikaugõs pingi pääle!” Vanasarvik es mõista midägi halva aamata ja istõ kah. Sinnä ta kinni ka jäigi. Müristamine oll kuulda, pikne naas kärkmä, nigu kärähüs oll, sõs oll vanasarvik purus, sinine lägä õnnõ takah. Kats hobõst ja tõld jäivä sepäle. Siikõrd jäi asi niipikält. Tõõsõl hummogul sõit vanasarviku tõõne veli kolmõ hobõsõga sepäle perrä ja ütles: “Tii ruttu, ruttu, et minemä saamõ!” Sepp ütles: “Ooda, ma piä inne pruukosti! Istu pingi pääle!” Vana sarviline ütles vasta: “Ahah, sa tahat mullõ ka nii tetä, ku tõõsõlõ velele teit! Ei olõ ma nii rummal!” Vanasarvik sais, ei istu kohegi ja kihotas takast, et ruttu saassi. Pruukosti tetäs, miis sääd ka hindä, aig lätt õigõ pikkä, vana sarvilise jala väsüsse jo ärä. Sepp lätt aita, vanasarvik ka takah. Sääl tukõ sõs tõõne veetkese ussõpiida külge. Piksepilve tõsõssõ üles, nakkas müristämä, oll üts kärähüs ja vana sarviline oll igäves kaonu, muudku sinine tuli takah. Kolm hobõst ja tõlla peränd sepp. Hää kül! Kolmanda hummogu õigõ varra sõit kolmas veli kuvvõhobõsõtõllaga seppä ärä viimä ja ütles: “Täädä uma leping, läke, – ruttu, ruttu, ruttu!” Sepp ütles jälle: “Anna veetkese aigo, niikavva ku ma pruukosti ärä piä. Istu!” Vanasarvik vasta: “Sedä ma ei tii. Minost sa jako ei saa. Teeme kipõstõ minekit!” Miis mõsk suud, sääd hindä, süvvä tetäs ja viidetäs aigo. Sepp sund vahel: “Etsa istu ummõt!” A vana sarviline ei pututa kohegi-poolõ, muudku kääse keeroh, et minekit õnnõ saassi. Aig lätt jo üle keskpäävä – sõs puulvögüsi saa sepp tõlda, vanasaadan istus ka kõrvalõ. Vanasarvik kaes viil mehe elotust, silmäs uiboaida, näge

81 lepingu

82 tunda

83 istutas

84 kirsi- ja ploompuid

ilosit, verevit ubinit ja ütles sõs mehele: “Mine võta uibost mõni tükkü kümme ubinat mullõ kodo latsilõ kostis viiä!” Sepp vastas: “Ega ma viil sinno inne orjama ei nakka ku põrguh! Siin om viil sino asi orata.” Es avita midägi, vanasarvik läts esi uiboaida. Nüüd lätt uibohe minemä, küüntäs ubinit ja – jäigi hiussit piti kinni, rippuma. Müristämine tull üles, pikne kärke armõtuhe, oll üts tulõkähväs õnnõ ja vanastsarvikust es jää muud perrä ku sinine lägä. Kuus hobõst ja tõld jäivä sinnä, sepp oll prii, kogoni prii. Sepp elli nüüd edesi: jõud timäl vähämbäs es jää, esi timä näo poolõst vanõmbas es lää. Sedäviisi elli ta kavva, kavva aigo. Miis kaes: ei võta Jummal ärä, Juudas ka ei tohi perrä tulla. Mõtlõs: “Ma lää õigõ esi umalõ hingekiralõ perrä.” Ta tõmmas sõs uma suurõ vasara ola pääle ja läts põrguhe minemä. Sarvilise, ku jo kaugõst seppä näivä suurõ vasaraga tulõvat, naksiva ussi kinni panma, ja vanasarvik, kes ahilih oll, hõõgas: “Toekõ kõvastõ, toekõ kõvastõ!” Sepp, nigu ussõ mano sai, nii andki suurõ vasaraga ussõ pääle – karplau! Tõõne ja kolmas kõrd kah. Uss juusk vallalõ peräni. Sepp astõ sisse, a kõik põrgulise pagõsiva säältpuultki ärä, ütsindä päämiis, kes ahilih oll, jäi sinnä. Sepp tollõ mano karaski, and suurõ vasaraga üte läägi ja küsüs: “Kos mu hingekira oma?” Vana sarviline ütles: “Mis sa sõs nuu ärä huksit, kes sullõ perrä lätsivä?” Sepp vastas: “Kas mina noode man süüdläne olli? Otsi hingekira!” Sepäl suur vassar säläh ja taht jälle lüvvä. Vanasarvik täntäs: „Toogõ sepä hingekira, toogõ ruttu!” Juuda joosiva otsma, heedivä üsäga hingekirjo ku asku sepäle ette, et vali esi uma. Sepp püürd kõik hingekira kanglahe ja tõi mito musttuhhat hinge põrgust vällä. Nüüd otse uma hingekira kotoh vällä ja nägi, et jo katssada aastaiga oll elänü. Sõs kattõ ta ku tuhk ja tolme – peotäüs mulda jäi õnnõ perrä. Vot kos oll tubli miis!

25. Pimme saa uma varastõdo raha kätte ERA II 290, 522/3 (32)

Vanast oll elänö üts rikas miis, kes vanoh päävih pimmes jäi. Täl oll hulga rahha ja tuud ess julgo timä muial hoita kui uiboaijah uibo juurõ all plekk-kastiga, kohe tuu jaos uus oll tettü. Timä käve tuud rahha säääl iks ega üüse kobimah, et kas om alalõ. Ütskõrd üüse, kui rahha kobima läts, oll raha kaono kõgõ kastiga. Rahavargas arvas timä umma naabret. Miis oll murrõh, kuis rahha varga käest kätte saia. Hääga ta ei anna, kohtoga ka midäge tetä ei olõ, tuuperäst et ei olõ jo tunnistajat. Sis läts timä kavalusõga naabre poolõ, selet tollõ, et timäl om ütte paika raha käkitõ ja taht viil rahha sinnä mano panda. Mis naabre arvas? Kas panda raha kõik üttekokko vai panda osa eräle? Kui eräle panda, vast sis parõmb om: kui osa ärä piäs varastadama, sis tõõnõ ports jääs iks viil alalõ.

Naabre and plaane, et parõmb om rahha iks üteh hoita: katõh paagah või ta kergehe kaotsehe kah minnä. Naabrel ja rahavargal oll hää miil, et pimme ei olõ viil uma raha vargust märganogi, ja vei õdago õigõ aiksahe varastõdo raha kõgõ kastiga sinnäsamma uibo juurõ ala tagase, kost oll võt-nogi, et kui nüüd pimme sinnä rahha mano viil pand, sis saa timä suurõmba pordso.

Üüse läts pimme rahha kaema⁸⁵ ja sai hää miil, et raha oll kõgõ kastiga tagase tuudo. Võtt sääält raha ärä ja käkse tõistõ paika, kost naabre tedä inämb üles es lövvä.

Kuuli toda jutto Veriora mõisah üte vana moonanaase käest, kes oll säääl kavva aigo elänö.

85 Siin: katsuma

26. Kunigatütär, näkineio, viimemm H II 52, 673/80 (53)

Ütel kunigal koolu provva ärä, perrä jäänü nuur illos nelätõistaastaline tütar. Kunigas võtnu hindälle vahtsõ provva, a tuu tikõ ollu tütarlatsõlõ väega kuri. Aig-ajolt jäänü söögianmine kõhnõmbas ja tüü lännü rassõmbas. Tütarlatsõl ei olõ viimate muud nõvvo üle jäänü, ku vaja ärä paeda. Võtnu sõs uma kalli rõiva sälgä ja lännü pakku. Tii pääl märknü: „Neede rõõvastõga ma kohegi paeda ei saa, needega võetas minno kinni, vaja om hindälle tõõsõ rõiva vahetada.” Üts puuragoja tullu tälle vasta ja ta ütelnü: “Vaheta minolõ uma rõiva.” Mis tol no viga vahetada kalliste kuniglikka rõõvastõ vasta? Tuu vahe-tannu hää meelega. Kunigatütär võtnu nüüd tüümeherõiva sälgä ja tullu tõistõ kunigaliina. Sääl paknu ta hindä kuniga mano amõtihe vai tüühü. Kunigas võtnu kah tallipoosis. Sääl kuniga maja ligi ollu jõgi ja jõõh üts kivi. Sinnä käänü üts imeillos näkineio, mõsknu hindä, kamnu hiussit ja pletnü. Kunigal ollu väega himo tedä kuigiviisi kinni laskõ võtta, et sõs hindälle provvas saassi. Kõik kindrali ja suurõ⁸⁶ püüdnüvä tedä kinni, a kiäki es olõ saanu. Tallipoiss kõnnu ka ja märknü, et vast timä kuigiviisi tedä tabata saassi. Kunagi es lää timäl õnnõs. Ütskõrd tulõ sõs tallipoosilõ üts vanamiis vasta ja ütles, et: „Mina oppõ, kus sa timä kinni saat. Tuu näkineio om kunigatütär nigu sinagi, üts kuri nõid om tedä ärä nõidnu viimemmele. Sääl kivi all om viimemme tarõ. Ega kõrd, ku viimemm tedä kivi pääle lask mõskma ja pääd kamma, om täl siid⁸⁷ jala küleh. Ku kiäki neido kinni lätt võtma, sõs tõmbas viimemm tedä siidipaela piti kivi ala umma tarrõ. Neläpäiv lätt viimemm ärä pulma, näkineio tulõ hindä muudogi mõskma: sõs ei olõ kedägi, kes tedä ärä tõmbas, ku kinni läät võtma. Murõhta üts kuld-mõskmisevann, kalda makus miiga siätü maraviin sinnä sisse, panõ kullatu siip ka mano. Ku näkineio vällä tulõ mõskma, sõs maits ta toda viina, joosõ ja jääs purjo. Sõs võta kinni.” Tallipoiss tegi ka niida. Näkineio tull vällä, maits viina, jõi ja jäi purjo. Nüüd läts tallipoiss, võtt näkineio kinni ja vei kuniga mano. Neio es laasu üttegi sõnna. Kõik ülembä ka nõõseva⁸⁸, a neitsi es ütle midäge. Kunigas ütles tallipoosilõ: “Sina võtit timä kinni, sina vast oppõt timä kõnõlõma kah.” Tallipoiss es mõista tollõ pääle kül midägi üteldä ja läts vällä. Sääl tull tälle jälleki tuu vanamiis vasta, kes jo inne tedä oll opõnu, kus näkineio kinni võtta. Tuu opõs: “Võta kuniga mõök, keerota näkineio pää kottal kolm kõrda, sõs nakkas ta kõnõlõma.” Tallipoiss tegi ka nii: läts kuniga tarrõ, pallõl kuniga mõõga, keerot näkineio pää kottal kolm kõrda ja küsse: “Kes sinno näkineios nõide?” Näkineio vasta: “Kes sinol sunde kunigatütrest tallipoosis lüümä⁸⁹?” Nüüd sai kõik avalikus. Mõlõmba kõnõliva uma eloluu ja kraami puhtahe vällä. Kunigas lask nüüd tallipoisi kallihe kunigapreili rõivihe panda ja timäst sai põhjamada⁹⁰ illos preili. Kunigas võtt timä hindälle naases, a tõõsõ kunigatütre vai innetse näkineio jätt ta umas kasvandus⁹¹.

86 Siin: suurnikud

87 Siin: siidipael

88 nõudsid

89 tallipoosis lüümä – tallipoisiks hakkama

90 lõpmata

91 kasvandikuks

27. Rehepapp EKmS 8° 5, 597/9 (26)

Ütskõrd olnu üts vana rehepapp. Heedanü õdago riihte magama. Pästnü õdago tsuvva jalast ärä ja pannu tsuvva vaja otsa. Sis tulnu üüse üts vanatont riihte ja kängnü Rehepapi tsuvva jalga. Sis nakano sii tont riiht müüdü kargama. Rehepapp kaeno miist ja ütelnü: „Ärä pidä mino tsuvva!” Sis pästnü Tont tsuvva jalast maha ja pannu jälle vaja otsa ja lännü ärä vällä. Tõõsõ õdago tulnu jälle vanatont tagasi ja pannu jälle Rehepapi tsuvva jalga. Sis mõtõlnu Rehepapp: „Mes ma nüüd tegemä piä? Ärä pidä mino tsuvva!” Sis kudanu Rehepapp üte korvi, päält ahtakõsõ, alt laja, ja pannu nõörä viiri külge. Ja kolmada õdago tulnu jäl tont riihte ja lännü võtnu korvi vaja otsast ja ütelnü: „Mes tsuvva nii omava?” Kaenu ümbre ja tsõõri, ütelnü: „A ütsaanus tsuug omgi.” Märknü man: „Mina ei tiia, kuis sii jalga tulõ panda. Ahah, siiä pandas kats jalga sisse, sis om hää karata.” Sis pannu tont mõlõmba jala korvi sisse ja kõütnü nõöräga kõvastõ jalgo külge kinni ja nakanu korviga kargama. Sis võtnu rehepapp pihlapuumalga ja nakanu tonti pesmä. Sis pagõno tont kõkõ korviga rehest vällä ja tands viil täämbäpäiv, korv jalgo küleh.

28. Tuulõkunigas H II 52, 242/52 (13)

Üts abielopaar elänu väega vaest põlvõ. Näil ollu ütsaanus poig. Esä koolu är. Jauhapeotäüt es olõ majah ollu. Imä saatnu poja matiga küllä pallõma, et vast kiäki and jauha, nii et saava süvvä tetä ja esä är matta. Poiss lännü ütele talolõ, pallõlnu, ja antu kah matitäüs jauha. Säält tullu poiss kodo tulõma ni tii pääl üts tuulõkeerotus veenü jauha matist vällä, matt jäänü tühäs. Poiss tulõ kodo. Imä küsüs: “Kas jauha tõi?” Poiss ütelnü: “Sai kül, a tii pääl tull tuul ja vei matist kõik vällä.” Imä tõrõlnu: “Kae, kos rummal poiss, kas sa es mõista särgisiilo matilõ pääle panda, et tuul är es olõs saanu viiä? Mine tagase, vast anva tõõsõ matitävve.” Poiss lännü jäl küllä ja pallõlnu esä puhetõ pitä matti jauha. Siikõrd oll ka saanu suurõ hädäga. Nüüd katnu tõõne mati häste kinni, et tuul jauha kätte ei saa, ja naanu kodo poolõ kõnma. Jäl tullu üts tuulõ keeräspää ja veenü vägüsi jauha är matist. Poiss tull tühält kodo ja selet imäle, kus lugu oll. Imä and mõnõ puusti⁹² ja saat jälki küllä matiga jauha otsma. Poiss tulõ ütest mõtsakaalast⁹³ läbi, kaes – üte tühä platsi pääle tuli üles tettü ja üts esänd, imänd ja preili saisva säääl man. Timä lätt lähembälle. Esänd kuts: “Tulõ, poiss, siiä! Mis sa nii kurb olõt? Kos sa läät? Mis sa taa matiga tiit?” Poiss seletäs umma hätä: “Lää jauha otsma esä puhetõ pitä. Kats kõrd jo tõi, iks puhk tuul matist vällä.” Esänd ütles: “Ah, nuu kelmüsetegijä oma mu sulasõ! Ma olõ tuulõkunigas. Odot, ma kingi sullõ üte koti!” Annu sõs poisilõ koti ja ütelnü: “Siin siseh om kaigas. Ku koti suu vallalõ pästät ja ütlet: „Kaigas kotist vällä, anna vällu!“, sõs tulõ kaigas vällä ja pess toda, kedä käset, nii pallo ku kulus.” Poiss lännü imända mano ja ütelnü: “Mis tii mullõ kingit?” Imänd kinknü üte oina ja kõnõlnu: “Panõ matt maha oina hanna ala ja ütlet: “Oonas, lasõ rahha!” Sõs lask oonas rahha nii, et kõlisõs.” Poiss lännü nüüd preili mano ja küsünü: “Mis tii mullõ kingit?” Preili kinknü üte laudlina ja ütelnü: “Ku käset: „Laudlina vallalõ, söõgi-joogi pääle!“, sõs oma laudlina pääl kõgõsugutsõ söõgi ja joogi.” Poiss tenänu ja lännü kodo poolõ minemä. Tii pääl pruumnu tõõne oonast, pannu mati maaha hanna ala ja ütelnü: “Oonas, lasõ rahha!” Oonas lasknu rahha, mis kõlisõs õnnõ. Söõgihädä ollu, poiss ütelnü laudlinalõ õnnõ ja saanu süvvä. Nüüd tullu üttele kõrtsi, ostnu saio ja masnu rahha. Kõrdsimiis kaenu: vaenõ poiskõnõ päältnätä ja nii pallo rahha. Küsünü sõs poisi käest: „Kost sa rahha sait?” Poiss seletännü: „Ma johtu tuulõkuniga mano ja nuu kingevä” ja nii edesi. A kaikakotist es olõ sõnnagi lausnu. Kõrdsimehel tullu kuri mõtõ, et kus är saasi võtta. Kiilnü⁹⁴ sõs poisi üüses ja ütelnü: „Kül hummogu läät, asa oma siin ilosahe alalõ.” Paknu viil magusat viina ja poiss jäänü ka üüses. Oonas pantu lauta, laudlina ja kaikakott riiole pääle. Poisilõ hindälle tettü ka asõ taadõkambrõhe. Tullu hummok. Poiss võtnu uma kaikakoti ja laudlina, oonas tuudu ka laadast ja ta naanu kõgõ uma värgiga minemä. Tii pääl käsknü poiss oinal rahha laskõ. Es olõ oonas tennü. Käsknü laudlinal süvvä-juvva anda, laudlina es anna. Nüüd sai poiss arvo, et kõrdsimiis oina ja laudlina ärä oll vahetannu. Ta läts tagase ja ütles kõrdsimehele: “Milles mino oonas ja laudlina är oma varastõdu?” Kõrdsimiis saanu väega vihatsõs, kärknü: “Kas sa tahat meid vargas tetä? `Lurjus, padakonn!” ja tahtnu jo poisilõ lüvvä. Poiss saanu sõs koti suu vallalõ rupi⁹⁵ ja ütelnü: “Kaigas kotist vällä, anna kõrdsimehele vällu!” Kaigas tullu vällä ja kludinu kõrdsimiist nii hallõhe, et lasõ olla. Poiss kiilnü kaigast ja küsünü kõrdsimehe käest: “Kas annat oina ja laudlina siiä?” Kõrdsimiis vabandannu, et timä ei tiia midäge. Nüüd lasknu õigõhe tõist uhta. Kõrdsinaane tullu ka vällä vabandamma. Poiss käsknü tollõ ka anda. Kaigas pesnü niikavva, ku mõlõmba vatuh olluva. Nüüd ütelnü poiss: “Kaigas kotti tagase!” ja küsünü: “Kas annat oina ja laudlina ärä?” Es olõ midäge avitannu, nüüd tennüvä, mis poiss nõus, ja annuva ärä. Poiss tullu kodo. Siin kutsnu nüüd rahva esä puhtillõ. Laudlina and süvvä-juvva nii pallo ku kullu, oonas lask rahha nii pallo, ku vaja oll. Puhtõ saiva ilosahe peetüs. Kõrdsimiis kaavanu poisi tuu pesmese peräst kohtuhe. Hääkene kül! Kohtuh võetu kõik poisi käest är, mis täl oll, antu katskummend vällu⁹⁶ ja mõistõtu är igäves Siberihe. Poiss pallõlnu viil: “Kõik olõtõ mino käest ärä võtnu, mis mul hinge takah oll, minol om viil üts tuliriistakott, esä perändüs, `laskõ mu imäl tuu ka siiä tuvva ja ma anna tollõ ka teele är.” Kohtumõistja naarnuvva: “No saamõ nätä, määräs täl tuu

92 võmmu

93 metsaribast

94 Siin: keelitanud

95 vallalõ rupi – kiirustades lahti teha

96 vitsahoopi

kott om!” ja lasknuvva koti poisi imäl tuvva. Imä toonu kaikakoti poisi kätte. Poiss ütelnü: “Kaigas kotist vällä, anna neele vällu, kes minno pessivä ja igäves Siberihe mõistiva!” Kaigas karanu kotist vällä ja naanu kohtumõistjit tampma, pesnü nii hallõhe, et kõik paistõdu olluva. Sõs lasknu poiss kaikal kotti tagase minnä. Kohtumõistja tenänüvvä, et poiss är läts ja rahu jätt. Poiss elänü viil kavva – surmani rikkahe ja torrõhe.

29. Kus vaenõlats kunigaprovvas sai H II 52, 348/67 (21)

Kats mõisnikku elänüvvä ligitsiku, kummalgi ollu üts tütär. Ütel herräl koolu provva ärä ja tõõsõl provval herr. Mõlõmba läsä lõönüvä kokko ja lasknuva hindä opõtajal paari panda. Provva tütär ollu must ja nuratu⁹⁷ ja eka inemist vasta kuri, selle naanuva rahvas tõist põlgma, herrä tütär ollu illos ja hää süämega ja käänü kõikiiga lahkõstõ ümbre, selle naanuvva rahvas tedä armastamma. Provva kaenu, et herrä tütrest rohkõmp luku peeti ku timä umast, ja naanu herrä tütärd vihkama. Hääkene kül! Herr koolu ärä ja tütär jäi vaesõslatsõs. Nüüd läts lugu viil hullõmbas. Vana provva es piä vaestlast inämb pini iistki, püüs õnnõ vallalõ saia. And ütskõrd käsü talsipühi aigo kangõ külmäga: “Mine tuu mullõ korviga mõtsast maaskmarjo!” Vaenõlats pidi külmä ilmaga minemä, ehk kül papõridse⁹⁸ rõiva säläh olliva. Kõnnu mõtsa piti ja värisnü jo külmä peräst. Marjo es saa kostki. Johtunnu sõs mõtsah üte maja mano, lännü sisse. Ahi õkva palanu ja ta naanu hindä piistlemä⁹⁹. Võtnu sõs säält luvva ja naanu tarrõ pühkmä, söönü säält umme hallitõdu leeväkoorkit, mis üteh oll pantu. Kolm miist tulluva tarrõ. Timä teretännü noid, naanu lahkõhe juttu ajama ja annu umest leeväpalakõisist noole kah. Mehe nõudnuva sõs: “Kost sa tulõt külmäga ja mis sa otsit?” Lats seletännü nüüd uma luu kõik ärä: kus vanamamma tälle väega kuri om ja nüüdki külmäga aiõ maaskmarjo otsma, ja ku ta nüüd kodo marota lätt, sõs iks tappa saa. Üts miis annu sõs vaesõllõlatsõlõ kepi ja ütelnü: “Mine vällä moro pääle, panõ korv külüle, lüü kepiiga vasta maad kolm kõrd ja ütle: „Maaskmara korvi!” Sõs lätt korv marjo täüs.” Vaenõlats tennü ka nii ja korv saanu täüs ilosit maaskit. Lännü sõs tarrõ ja tenänü hääteo iist ja tahtnu är minnä. Mehe ütelnüvvä: “Ooda, mi kingime sullõ hääle latsõlõ midäge!” Üts ütelnü: “Mina kingi, et midä sä vanõmbas elät, sedä ilosambas su nägo lätt.” Tõõne: “Ku sa kõnõlõt, sõs ega sõna takah satas sul kullatükk suust vällä.” Kolmas: “Sina saat kunigaprovvas.” Lats kumardannu, tenänü, jätnü Jumalaga ja tullu kodo tulõma. Kotoh and korvi marjoga vanaprovva kätte. Tol oll armõtuhe süä täüs, et vaenõlats külmä käeh hukka es saa. Provva küsse nüüd: „Kost marjo sait talvõ lumõga?” Vaenõlats nakas kõnõlõmma ni ega sõna takah sattõ kullatükk suust põrmandullõ ja nägo läts iks alati ilosambas. Ta selet sõs vanalõprovvalõ tuu luu, mis mõtsah johtu, ärä. Vanalmooril oll hirmsahe hing täüs. Timä taht vaesõllõlatsõlõ halvõmbat tetä, tõõsõl sai asi viil parõmb. “Olõs innembä mino tütrelle sii õnn johtunnu, mis vaesõllõlatsõlõ johtu,” mõtõl vanamuur. Pannu sõs ka uma tütre tublistõ rõivihe, annu korvi kätte ja käsknü ka minnä mõtsa marjo otsma, sinnä majja, kos vaenõlats käve. Ta lännü mõtsa, saanu sinnä maja mano, lännü sisse, ei olõ kedä teretännü ei midägi, mudku istnu taadõ pingi pääle. Mehe olluva tarõh ja kūsünüvvä: “Mis sa otsit?” Tütrek ütelnü torsutsõlt: “Maaskmarjo otsi, ankõ maaskmarjo! Otskõ ruttu, mul ei olõ aigo!” Mehe kaenuvva, et määrne pini veli om. Annuva kepi ja ütelnüvvä: “Mine tarõ ala, panõ korv külüle, lüü kolm kõrd põrmandut vasta, sõs saa korv täüs.” Tütrek lännü tarõ ala, lõönü kolm kõrda ja korv tullu hobõsõsõnnikut täüs. Tütrek lõönü jalaga, sülänü, pomisnu hindähe: „Kas ma tsuski olõ?” ja tahtnu är minnä. Mehe es olõ lasknuvva ja ütelnüvvä: “Ooda, mi kingime sullõ midäge!” Üts miis ütelnü: “Ma kingi: midä vanõmbas sa läät, sedä nura-tumbas lätt su nägo.” Tõõne: “Ku sa kõnõlõt, sõs ega sõna takah kargas kärnkonn sinol suust vällä.” Kolmas: “Sa piät ülekohtu surma saama.” Nüüd peginü¹⁰⁰ vanamoori tütär tulõkit. Kotoh seletännü, mis hädä täl oll. Ega sõna takah tullu kärnkonn suust vällä. Vanamuur järänü hambit õnnõ vaesõlatsõ pääle ja mõtõlnu: „Ta piät surma saama.” Saatnu sõs vaesõlatsõ kangõ külmäga, mis linnu maaha võtt, palastõ jalgoga, ohukõistõ rõõvastõga jõõ pääle mõsku mõskma. Vaenõlats es tohi vasta panda, läts kah. Surm oll õkva silmäga nätä. Önnõkaupa sõitnu säält müüdä üts nuur kunigas, nännü vaestlast, kaenu – väega illos. Lasknu kutsaril hobõsõ kinni pitä. Kunigas kūsünü: “Kost sa olõt, illos lats? Misperäst kangõ külmäga mõskma tulõt?” Vaenõlats seletännü umma hätä. Kunigas kuts nüüd: “Tulõ mino mano saani, mina vii sino umma kodo lämmähe ja hoia, et sul midägi hirmu ei olõ pelätä.” Vaenõlats lännü kah. Kunigas mähknü umme rõõvastõ sisse, mis täl johtu olõma, ja käsk sõs kutsaril õigõ kipõstõ laskõ sõita, et ruttu kodo saiva. Säält sõs lämmäh tarõh tohtõrdõdi ja arstiti niikavva vaestlast, ku kogoni terves sai. Nüüd võtt kunigas vaesõlatsõ hindälle provvas. Na ellivä väega ilosahe

97 inetu

98 Siin: õhukesed nagu paberist

99 soojendama

100 jooksnud, lidunud

ja armastiva tõõnetõist. Aig tull ka kätte, et kunigaprovva pidi maaha saama. Nüüd otsiti tohtrit ja ämmämuure kokko. Vana mõisaprovvatükk tullu ja paknu ka hindä sinnä abis põõtajas ja ütelnü hindä kõgõ targõmba olõvat. Vaenõlats vai nüüdne kunigaprovva tunnu kül är tõõsõ, a jätnü kõik Jumala tasso ja arvanu, et vanal krõmpsil om kõik jo unõhtõt. Provva oll ka õigõ rassõ haigõ. Herr lännü esi paaris tunnis jahi pääle ja jätnü provva vanamoori hoolõ ala. A tuu kuniga maja ollu väega torrõhe tettü, nii et jõgi joosnu alt. Sünnütamise aigo tõmmanu vanamuur sängüle rõiva ette. Säng ollu õkva akna all jõõ kottal. Nüüd, ku lats är ollu, tooganu vanamuur provva läbi akna vällä jõkkõ ja arvas, et ta nüüd iks surma sai. Vanamuur murõhtannu nüüd uma tütre sinnä sängü provva asõmõllõ. Sängül olluva muudogi rõiva iih, et kiäki es näe. Kunigas tulõ kodo, taht provvat kaema minnä. Vanamuur ei lasõ, et provva om väega haigõ. Provva vai preili hoitnu ka alati suu saana poolõ. Last näüt vanamuur kül kunigallõ. Tõõne päiv taht kunigas jäl minnä provvat kaema, a vanamuur kaits vasta ja ei lupa sukugi, et tuu ei olõ provvalõ hää, ku kaet. Kolmandal pääväl taht kunigas jäl kaema minnä, a vanamuur ei lasõ, ei lasõki. Kunigas ütles: “Ma piä umma provvat nätä saama!”, lätt vägüsi ja küsüs: “Kus haigusõga lugu om?” Tuu taht sängüst midäge tassa üteldä – ja kärnkonn kargas suust vällä. Vanamuur kargas üles, lööse kattõ kätt kokko ja ütles: “Kae nüüd, mis sa sait, et üle mino keelo lätsit! Nüüd om provvalõ niisugutsõ haigusõ ja via löönü!” Kunigas kaes viil – kärnäne, nuratu nägo – ja jääs väega kurvas, et nüüd provvalõ timä peräst niisugutsõ haigusõ lei.

Kunigaprovva es olõ jõõh mitte surma saanu, a oll jumaliku väe läbi pardsis muudõtu. Õdagu tullu parts sinnä tarõtütretu tarrõ ja muutunu kunigaprovvas nigu innege. Ta kiilnü, et kellegi toda es tohi üteldä. Käsknü latsõ tuvva ja imetännü sääl. Ku lats saanu är imetedüs, sõs muutnu ta jälki pardsis, ja lännü jõõ pääle ojoma. Niiviisi käännü tõõne ega õdagu last imetämmä. Kiäki es olõ muu toda tiidnü, ku latsõ amm ja tarõtütret. Nuu ütelnüvvä ütškõrd sõs tälle, ku last oll imetännü: “Kas mi võisi sinno kuigiviisi ärä pästä, et sa jäl inemeses saat?” Kunigaprovva ütelnü: „Sedä ei olõ võõmalik. Ainult sõs, ku kuniga kuldmõõgaga üle mino pää kolm kõrda lüvväs, sõs ma jää inemeses.” Nuu toonuva kuniga kuldmõõga ja löönüva kolm kõrd üle kunigaprovva pää ja nüüd jäänüki tõõne inemeses ja ollu ilosamp viil ku inne. Ta läts jo alate ilosambas. Ta seletännü sõs nääle ka umma eloluku. Nüüd kutsnuvva nuu kuniga kõrvalõ ja ütelnüvvä: “Kas tahat umma perüs õigõt provvat nätä? Taa provva om vanamoori uma tütar.” Kunigas ütelnü: “Kas tuu om võõmalik?!” Nuu ütelnüvvä: “Tulõ kae!” Veenüvä sõs kuniga kambrõhe, kos provva oll. Kunigas tuus¹⁰¹ õkva uma provva ärä, juusk mano, võtiva ümbre kaala kinni ja musutivva nüüd. Mõlõmbil oll ütlemädä suur rõõm. A vanalõmoorilõ es ütlevä nä tuust luust midäge. Kunigas lask nüüd kõik ülembä ja kohtumõistja kokko kutsu ja ütelnü vanalõmoorilõ: “Sina olõt nüüd kõgõ targõmb; mõista, mis tollõ inemesele tulõ tetä, kes tõõsõ verd taht valla!” Vanamuur es mõista aamatagi, et timä esi oll tuu tegijä, ja ütelnü: “Üts vaat tulõ võtta, sinnä ümbretsõõri päältpuult sissepoolõ naklo pessä, nii et ta sisest om ku hari. Sinnä tulõ tuu inemene sisse panda, vaat kõvastõ kinni ravvutada ja sõs mäe otsast alla jõkkõ laskõ viirdüdü.” Kunigas ütelnü: “Sina esi olõt tuu kurategijä: mino provva touksit läbi akna jõkkõ ja uma tütre pannit asõmõllõ. Nüüd mõistit hindälle kohtu.” Vaat pissetü naklo kõrrast täüs, topitu vanamuur ja tütar sisse, pantu kõvastõ kinni ja lastu mäest alla jõkkõ.

Kunigas pidi uma provvaga nüüd üte rõõmupulma. Na elässe viilgi, ku är ei olõ koolu; ku är oma koolu, sõs oma är koolu.

30. Külälene kabõle¹⁰² päält AES, MT 117, 32/3 (28)

Vanast kõnneva miis ja naane kabõle pääl. Säääl videl ka üts inemese pääluu maah. Miis lei päälulõ jalaga ja ütlet: “Mis videlet sä siin, kas ei või sa jõuluõdago mu poolõ võõroistõ tulla?” Jõud jõuluõdak kätte, inemese istõva rahulikult tarõh. Väläh nakseva pini väega kõvastõ haukma ja ussõ pääle kopu-tõdi. Miis läts ust vallalõ võtma. Üts illos nuurmiis tull sisse ja ütles: “Jõuluõdagos olõt siiä kutsnu ja mina olõ tulnu.” Inemese heitüvä kül ärä, aga mis tetä, võtiva võõra ilostõ lahkõstõ vasta. Süüde, juude. Kest mõni tunn. Võõras ütles: “Ma piä minemä.” Ja ütlet perremehele: “Nüüd tulõ sa mino kodo kaema!” Kül palsseva naane ja latsõ, et jätasse meehe viimätä, aga timä ütlet: “Piät tulõma.” Miis lask hobõsõ ette panda ja sõõdiva kabõle pääle. Kabõle pääl köüt hobõsõ kõõvo külge kinni, ja lätsivä kabõle pääle. Sääält läts trepp maa ala. Lätsivä treppe piteh maa ala. Säääl oll suur tarõ. Kõiksugu rahvast oll säääl kuuh, suurõ ja väikese, ja väega ilostõ mängite. Sai üts mängotükk otsa, sis nuurmiis ütles: “Nüüd mine kodo!” Miis ütles: “Lasõ ma kullõ viil tõõsõ mängotükü kah!” Sai tõõnõ mängo-tükk otsa. Nuurmiis ütles jäl: “Mine kodo!” A miis ütles: “Ei, ma ei lää viil kodo, mänke viil!” Ja nii läts kolmas mängotükk, neläs mängotükk, ja miis ütles, et: „Ma ei lää kodo inne ku hummogo.” Ja nuurmiis võtt olast kinni ja ütles: “Mine kodo, hummogoni ma sinno siiä ei jätä!” Ja läts kodo. Es olõ inämp hobõst, es olõ kõivo, es olõ kabõlet, kõik oll kaonu. Kabõle asõmõl oll rüäkõrs¹⁰³. Miis läts küllä. Es olõ inämp külä niisugunõ, es olõ inämp umma koto, midäge. Läts opõtaja mano, otse vanost raamatest, et neläsaa aasta iist om tollõnimelene miis elänü ja sis um niimuudo ärä kaonu. Ja miis kuule ka varste pääle selle ärä.

102 Siin: surnuaia

103 rukkikõrrepõld